Journal

ISSN : 2774-1028 (Print)
ISSN : xxxx-xxxx (Online)

of Academic and Innovation in Social
วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์

ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2569
Volume 8 Issue 2 May-August 2026

วารสารมีคุณภาพระดับขอตำแหน่งรองศาสตราจารย์ ผ่านได้สำเร็จหลายท่าน

ได้มาตราฐานตามเกณฑ์ของ กพอ.2565 บทความวิจัย และ บทความวิชาการ

วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์

ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2569

ISSN 2774-1028 (Print)

ISSN xxxx-xxxx (Online)

วารสารมีคุณภาพระดับขอตำแหน่งรองศาสตราจารย์ผ่านได้สำเร็จหลายท่าน

ได้มาตราฐานตามเกณฑ์ของ กพอ.2565 บทความวิจัยและ บทความวิชาการ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ร่วมกับ สำนักวิจัยและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์

ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2569

ISSN 2774-1028 (Print)

ISSN xxxx-xxxx (Online)

วารสารมีคุณภาพระดับขอตำแหน่งรองศาสตราจารย์ผ่านได้สำเร็จหลายท่าน

ได้มาตราฐานตามเกณฑ์ของ กพอ.2565 บทความวิจัย และ บทความวิชาการ

ผู้แต่ง คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ครั้งที่พิมพ์ 1 พ.ศ. 2569

จำนวนหน้า 350

จัดทำโดย

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตั้งอยู่ เลขที่ 79 หมู่ที่ 1 ถนนพหลโยธิน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

อีเมล: sonvijai.com@gmail.com

เว็บไซต์: https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JAIS

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์ ฉบับนี้เป็นปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2569) โดยแบ่งเนื้อหาสาระออกเป็น 3 กลุ่ม สาขาพระพุทธศาสนาและจัดการเชิงพุทธ สาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ และสาขาสังคมศาสตร์ ทั้งนี้ บทความทั้งหมด ได้รับการตรวจกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer reviewer) หลากหลายสาขาซึ่งมีความเชี่ยวชาญในสาขานั้นๆ จึงทำให้บทความมีคุณภาพ และมีคุณค่าทางวิชาการ รวมทั้งทางกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกระบวนการที่สามารถตรวจสอบคุณภาพ และมาตรฐานเชิงวิชาการ โดยได้ทำการเผยแพร่บทความตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ในสถาบันอุดมศึกษา (ก.พ.อ.) กำหนด พร้อมทั้งมีหลักฐานว่าการเผยแพร่นั้นได้ผ่านการประเมินคุณภาพ โดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องที่มาจากหลากหลายสถาบัน เพื่อให้บทความมีคุณภาพตามเงื่อนไขและเกณฑ์ในการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการระดับชาติและเป็นวารสารที่มีคุณภาพซึ่งเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการสาขาทางสังคมศาสตร์ ทั้งนี้กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณท่านที่เขียนบทความทุกท่าน ซึ่งได้ส่งบทความมารับตีพิมพ์ในวารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์ฉบับนี้ และขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกๆ ท่านเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้สละเวลาในการตรวจอ่านบทความและชี้แนะให้ผู้เขียนบทความได้ปรับปรุงหรือพัฒนาทำให้บทความมีความสมบูรณ์และมีคุณภาพยิ่งขึ้น พร้อมทั้งขอขอบพระคุณกองบรรณาธิการและคณะทำงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่ได้ทำงานอย่างเข้มแข็งด้วยความวิริยะอุตสาหะจนกระทั่งทำให้วารสารฉบับนี้สำเร็จลุล่วงอย่างมีคุณภาพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา หล่อตระกูล)
บรรณาธิการบริหาร วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์

กองบรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ศาสตราจารย์ ดร.พระเมธีวัชรบัณฑิต (หรรษา ธมฺมหาโส)	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. ศาสตราจารย์ ดร.อุไรวรรณ ธันสถิตย์	มหาวิทยาลัยปทุมธานี
4. ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มณีรัตน์ สวัสดิวัฒน์ ณ อยุธยา	ราชบัณฑิตยสภา
5. ศาสตราจารย์เสนาะ ติเยาว์	มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
6. รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิยาลัย
7. รองศาสตราจารย์ ดร.ชุติมา มุสิกานนท์	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
8. รองศาสตราจารย์ ดร.สุนันทา เลาหนันทน์	ม.ราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
9. รองศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา หล่อตระกูล	มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต
10. รองศาสตราจารย์ ดร.ศศิวิมล มีอำพล	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ (ภายนอก)

1. ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3. รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน งามสนิท	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. รองศาสตราจารย์ ดร.กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ	มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์
5. รองศาสตราจารย์ ดร.ปาจรีย์ ผลประเสริฐ	มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
6. รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงตา สราญรมย์	มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์
7. รองศาสตราจารย์ ดร.วีระกิตติ์ เสาร่ม	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
8. รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรี ชยากรโศภิต	ม.เทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก
9. รองศาสตราจารย์ ดร.กัญญามนต์ อินหว่าง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
10. รองศาสตราจารย์ ดร.ธนสุวิทย์ ทับหิรัญรักษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
11. รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศรี ฉิรินัง	ม.เทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
12. รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธ ไกยวรรณ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

13. รองศาสตราจารย์ ดร.ธานี สุขเกษม	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
14. รองศาสตราจารย์ ดร.วันทนีย์ แสนภักดี	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
15. รองศาสตราจารย์ ดร.จันทนา โรจน์รุ่งศศิธร	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
16. รองศาสตราจารย์ ดร.วรกฤต เถื่อนช้าง	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
17. รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
18. รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
19. รองศาสตราจารย์ ดร.สมเดช มุงเมือง	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
20. รองศาสตราจารย์ ดร.เอกรัตน์ เอกศาสตร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
21. รองศาสตราจารย์ ดร.เติมศักดิ์ ทองอินทร์	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
22. รองศาสตราจารย์ ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
23. รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ทองดี	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
24. รองศาสตราจารย์ ดร.วันทนา เนาว์วัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
25. รองศาสตราจารย์ ดร.ลักษมี งามมีศรี	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
26. รองศาสตราจารย์ ดร.อภิวรรณ ศิรินันทนา	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
27. รองศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
28. รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรมย์ สีดาคำ	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
29. รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุดม	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
30. รองศาสตราจารย์ ดร.ธิตินันท์ ชาญโกศล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
31. รองศาสตราจารย์ ดร.สุริยศักดิ์ มังกรแก้ววิกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์
32. รองศาสตราจารย์ ดร.ศศิธร วชิรปัญญาพงศ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
33. รองศาสตราจารย์ ดร.มานิตย์ สิงห์ทองชัย	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
34. รองศาสตราจารย์ ดร.พิชัยรัฐ หมื่นด้วง	วิทยาลัยพีชญบัณฑิต
35. รองศาสตราจารย์ ดร.ธนกฤต โพธิ์เงิน	มหาวิทยาลัยปทุมธานี
36. รองศาสตราจารย์ ดร.พลวัฒน์ ชุมสุข	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
37. รองศาสตราจารย์ สุจิตรา จันทนา	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
38. รองศาสตราจารย์ ชนินทร์ ชุณหพันธ์รักษ์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
39. รองศาสตราจารย์ วัชรินทร์ เหรียญหล่อ	มหาวิทยาลัยปทุมธานี

สารบัญ
วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์
ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2569

บทความวิจัย **หน้า**

1. นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี 2

พระสมนึก กุลทอง , ดวงใจ ปินตามูล , วุฒิพงศ์ บัวช้อย

2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา 17

โยธี จันตะนี

3. แนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 32

สุรเดช คิดรัมย์ , ลัทธพล มุ่งไธสง . วิกรม บุญนุ่น , ธนายุทธ ช่างเรือนงาม

4. หลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ 2567 47

ดวงใจ ปินตามูล , มงคล ต๊ะสุ , ยศสุธา วิชัยธนพัฒน์

5. การวิเคราะห์จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์ 64

ประสาน ทรงศรี , สายยวน พงฉัตรพัตร์ , ธนกฤต โพธิ์เงิน

6. การวิเคราะห์หลักพุทธธรรมกับรัฐศาสตร์ว่าด้วยธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์สังคมไทยยุคดิจิทัล 79

พระมหาสุดใจ ชยวุฑโฒ , พิทยพล กองพงษ์ , รศ.ดร.ธนกฤต โพธิ์เงิน

7. A Variable Study of the Impact of Technology Management in Teaching Informatization Management in Zhejiang Province's Education Industry Using Structural Equation Modeling 95

Weiwei Gao , Tongtang Tonglim , Chertchai Thurapaeng , Channarong Tantiwattanodom

8. A Study of Variables in the Structural Equation Modeling of Factors Influencing the Success of the Education Service Industry Management in Zhejiang Province 112

Yupeng Sang , Tongtang Tonglim , Chertchai Thurapaeng , Channarong Tantiwattanodom

9. ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม 128

รศ.ดร. อภินันท์ จันตะนี

บทความวิชาการ

หน้า

1. ความจำเป็นที่นักเรียนมัธยมต้องมีความรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์ (AI): การสังเคราะห์เชิงนโยบาย การเรียนรู้ จริยธรรม และสมรรถนะอนาคต 146

โยธี จันตะนี

บทความวิจัย

1. นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี

Buddhist Policy According to the 2017 Constitution on the Political Participation of the People in Driving Buddhist Activities in Chonburi Province

พระสมนึก กุลทอง

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ดวงใจ ปินตามูล

Corresponding author. E-mail: duangjai.pin@pcru.ac.th , mailto:duangjai.pin@pcru.ac.th

วุฒิพงศ์ บัวช้อย

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 ไปสู่การปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในจังหวัดชลบุรี 2) เพื่อวิเคราะห์นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 ที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี และ 3) เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสานวิธี กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณคือประชาชนในจังหวัดชลบุรี จำนวน 400 คน เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 13 รูป/คน ประกอบด้วยบรรพชิต 7 รูป และคฤหัสถ์ 6 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีการรับรู้และความเข้าใจต่อนโยบายด้านพระพุทธศาสนาแตกต่างกันตามเพศ

อายุ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน อาชีพ และระดับความรู้ความเข้าใจ โดยปัจจัยดังกล่าวมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่า Sig = 0.000 ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรีควรพัฒนาไปสู่ระบบความร่วมมือระหว่างรัฐ คณะสงฆ์ วัด ชุมชน และประชาชน โดยเน้นการสื่อสารนโยบายให้เข้าใจง่าย การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับประโยชน์ เพื่อให้การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญเกิดผลในระดับพื้นที่อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: นโยบายด้านพระพุทธศาสนา การมีส่วนร่วมทางการเมือง กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

Abstract

This research article aimed: 1) to examine the level of knowledge and understanding of the implementation of Buddhist policy under the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560 (2017) among relevant agencies and people in Chonburi Province; 2) to analyze Buddhist policy under the 2017 Constitution in relation to people's political participation in driving Buddhist activities in Chonburi Province; and 3) to propose guidelines for solving problems and obstacles in promoting public participation in Buddhist activities. The study employed a mixed-methods research design. The quantitative sample consisted of 400 people in Chonburi Province, and data were collected through questionnaires. The qualitative data were obtained through semi-structured interviews with 13 key informants, consisting of seven monks and six laypersons. Quantitative data were analyzed using descriptive and inferential statistics, while qualitative data were analyzed through content analysis. The findings revealed that differences in gender, age, educational level, average monthly income, occupation, and level of knowledge and understanding significantly affected people's political participation in driving Buddhist activities at the .05 level, with Sig = 0.000. The study suggests that the implementation of Buddhist policy in Chonburi Province should be developed through collaborative mechanisms among the state, Sangha administration, temples, communities, and citizens. Policy communication should be simplified and accessible, while public participation should be promoted in decision-making, implementation, monitoring, and benefit-sharing processes. Such an approach would strengthen the constitutional mandate to support and protect Buddhism in a sustainable manner at the local level.

Keyword: Buddhist policy, political participation, Buddhist activities

1. ความนำ

นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญนั้น ตามความเป็นจริงแล้วมีความเกี่ยวข้องกับการปกครองของไทยมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เพราะพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของประเทศที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต วัฒนธรรม คุณธรรม จริยธรรม และความสงบเรียบร้อยของสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจน ทั้งในมาตรา 7 ซึ่งบัญญัติให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก มาตรา 31 ว่าด้วยเสรีภาพในการนับถือศาสนา และมาตรา 67 ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐที่บัญญัติให้รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น อีกทั้งในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา ตลอดจนต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกดังกล่าวด้วย (Royal Gazette, 2017) ดังนั้น นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 จึงมิใช่เพียงเรื่องของการอุปถัมภ์ศาสนาโดยรัฐเท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ คณะสงฆ์ วัด ชุมชน และประชาชน เพื่อให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่คู่กับประเทศชาติบ้านเมืองอย่างมั่นคงและยั่งยืน

ความมุ่งหมายตามมาตรา 67 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 สอดรับกับการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ 20 ปี ระยะที่ 1 พ.ศ. 2560–2564 เพื่อใช้เป็นกรอบในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา และยังได้จัดทำแผนปฏิบัติราชการระยะ 5 ปี พ.ศ. 2566–2570 เพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับภารกิจของรัฐในการสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ การส่งเสริมพระพุทธศาสนา และการพัฒนากิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้เกิดผลในทางปฏิบัติ (National Office of Buddhism, 2021; National Office of Buddhism, 2023) ทั้งนี้ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนานั้นประกอบด้วยภารกิจสำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการองค์กรพระพุทธศาสนา การพัฒนาศาสนบุคคล การส่งเสริมศีลธรรมแก่ประชาชน และการทำให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และการพัฒนาชุมชน อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานดังกล่าวจะประสบความสำเร็จได้จำเป็นต้องมีเป้าหมายร่วม มีความสามัคคี มีการพัฒนาความเชี่ยวชาญ มีทรัพยากรที่เพียงพอ และมีการติดตามตรวจสอบอย่างใกล้ชิดตามหลักธรรมาภิบาล ดังนั้น การขับเคลื่อนนโยบายด้านพระพุทธศาสนาในปัจจุบันจึงไม่อาจดำเนินการโดยคณะสงฆ์หรือหน่วยงานรัฐฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น แต่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะพุทธศาสนิกชนและสมาชิกของสังคมประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสากลว่าการ

มีส่วนร่วมของประชาชนช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ ความโปร่งใส และความชอบธรรมของการตัดสินใจภาครัฐ (OECD, 2025)

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่ากิจกรรมทางพระพุทธศาสนานั้นมีความสัมพันธ์กับระบบการปกครองและสถาบันหลักของประเทศ กล่าวคือ การที่ประชาชนเข้าวัดทำบุญ ร่วมบริจาค ร่วมสร้างวัด สร้างศาสนสถานและศาสนวัตถุ ร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนร่วมติดตามตรวจสอบการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ล้วนเป็นการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนนโยบายด้านพระพุทธศาสนาของประเทศตามรัฐธรรมนูญ 2560 ซึ่งถือเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายกว้างเช่นกัน เพราะมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการเลือกตั้งหรือการแสดงออกทางการเมืองโดยตรงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับผิดชอบต่อกิจการสาธารณะในระดับชุมชนด้วย ทั้งนี้ งานสำรวจของ Pew Research Center พบว่า ในประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา เช่น ประเทศไทย พระพุทธศาสนายังมีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ของชาติและทัศนะของประชาชนต่อกฎหมายและสังคม โดยชาวพุทธไทยจำนวนมากเห็นว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับกฎหมายของประเทศ (Pew Research Center, 2023) ขณะเดียวกัน จังหวัดชลบุรีเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และชุมชนท้องถิ่น อีกทั้งยังมีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เช่น การประชุมเตรียมการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เนื่องในเทศกาลวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา ประจำปี พ.ศ. 2567 ซึ่งมีการประสานงานร่วมกันระหว่างฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายฆราวาส หน่วยงานราชการ และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี (Chonburi Provincial Office, 2024) แต่ในทางปฏิบัติประชาชนบางส่วนอาจยังไม่เข้าใจว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการพัฒนาประเทศตามแนวนโยบายแห่งรัฐ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาเรื่อง “นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี” เพื่อศึกษาสภาพความรู้ความเข้าใจ ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนแนวทางแก้ไขในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาสภาพความรู้ความเข้าใจของการนำนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในจังหวัดชลบุรีไปสู่การปฏิบัติ

2) เพื่อวิเคราะห์นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดชลบุรี

3) เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดชลบุรี

3. ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ 4 ด้าน เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษานโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยเฉพาะมาตรา 67 ที่กำหนดให้รัฐอุปถัมภ์ คุ้มครอง ส่งเสริม และสนับสนุนพระพุทธศาสนา รวมทั้งส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกที่เกี่ยวข้อง (Royal Gazette, 2017)

3.2 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) ประชากรเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชาชนในจังหวัดชลบุรี จำนวน 1,618,066 คน ตามข้อมูลทะเบียนราษฎรของกรมการปกครอง ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2566 (Bureau of Registration Administration, 2023) ประชากรเชิงคุณภาพ ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 13 รูป/คน แบ่งเป็นบรรพชิต 7 รูป และคฤหัสถ์ 6 คน ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี

3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

กำหนดพื้นที่ศึกษาในเขตจังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายของการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการศึกษาตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2568 ถึงเดือนกันยายน 2568 รวมระยะเวลา 4 เดือน

4. สมมติฐานการวิจัย

1) เพศแตกต่างกันมีผลต่อนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

2) อายุแตกต่างมีผลต่อนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

3) ระดับการศึกษาแตกต่างกันมีผลต่อนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

4) อาชีพแตกต่างกันมีผลต่อนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

5) ร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

6) ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา (คปพ.) พ.ศ. 2561 ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

5. กรอบแนวคิดการวิจัย

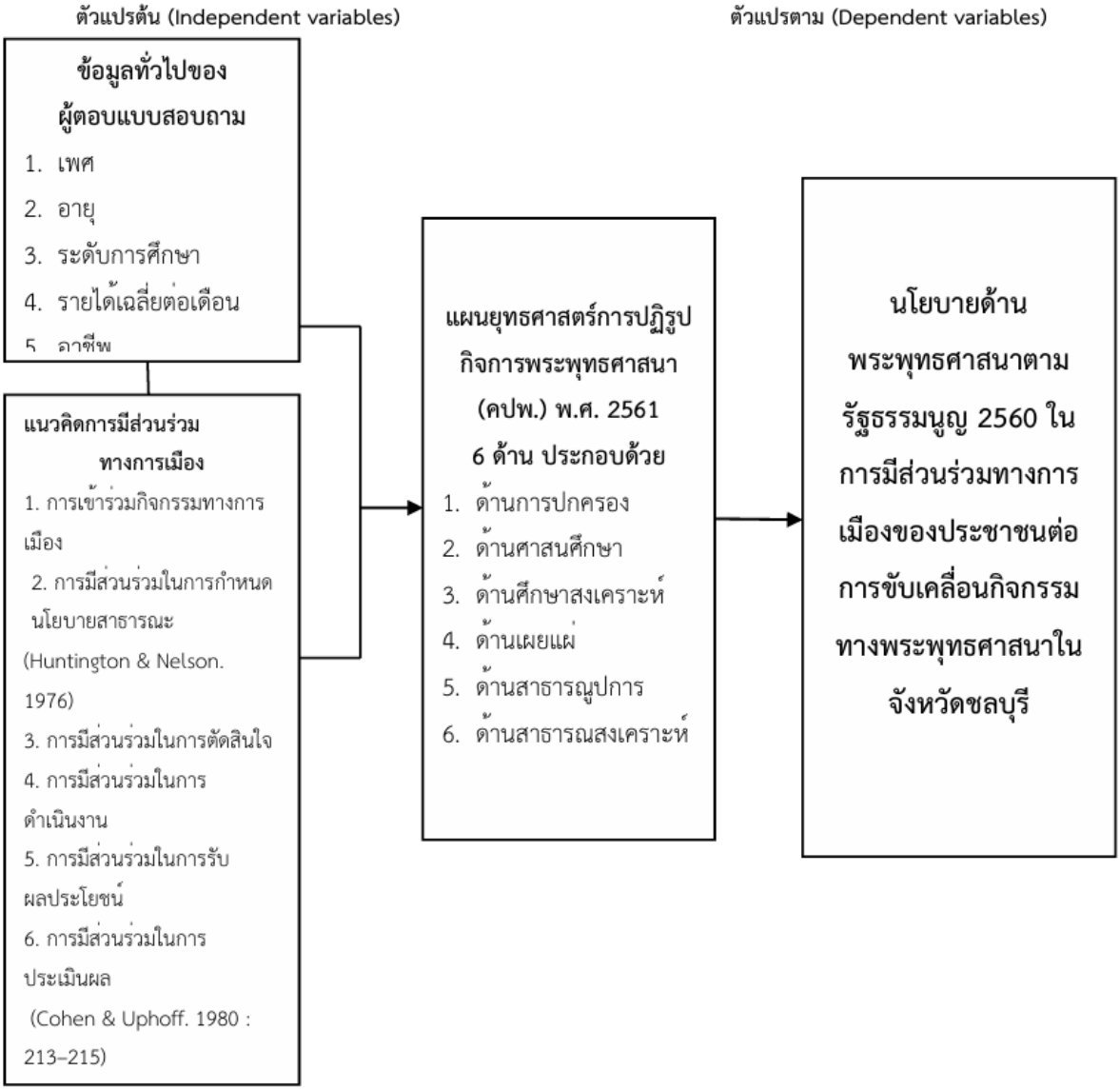

6. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดสาระสำคัญให้สอดคล้องกับประเด็นวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 5 หัวข้อ ได้แก่ นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ

2560 แนวคิดนโยบายสาธารณะ แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง แนวคิดพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

6.1 นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศที่บัญญัติเรื่องพระพุทธศาสนาไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะมาตรา 67 ซึ่งกำหนดให้รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น อีกทั้งให้รัฐส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา รวมถึงให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกเพื่อคุ้มครองพระพุทธศาสนา (Office of the Secretariat of the House of Representatives, 2017; Royal Gazette, 2017) สาระดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 มิใช่เพียงเรื่องการอุปถัมภ์ศาสนาเท่านั้น แต่เป็นแนวนโยบายที่เชื่อมโยงรัฐ คณะสงฆ์ วัด และประชาชนเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2560–2564 ได้กำหนดภารกิจสำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง ศาสนศึกษา ศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ เพื่อสร้างความมั่นคงของพระพุทธศาสนาและส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน (Strategic Plan Coordination Committee for Buddhist Affairs Reform, 2018)

6.2 แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ

นโยบายสาธารณะเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศและแก้ไขปัญหาของสังคม Dye (1972) อธิบายว่า นโยบายสาธารณะคือสิ่งที่รัฐบาลเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำ ขณะที่ Easton (1953) เห็นว่า นโยบายสาธารณะเป็นการจัดสรรคุณค่าแก่สังคมอย่างมีอำนาจ ส่วน Anderson (1984) อธิบายว่า นโยบายสาธารณะเป็นแนวทางการดำเนินงานที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขปัญหาหรือสนองตอบต่อประเด็นที่สังคมให้ความสำคัญ ในบริบทของไทย บวรศักดิ์ อุวรรณโณ เห็นว่านโยบายสาธารณะเป็นแนวทางที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมผ่านกระบวนการทางการเมือง ส่วนสัญญา เคณาภูมิ อธิบายว่านโยบายสาธารณะเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในการกำหนดทิศทางของรัฐ (Bowornsak Uwanno, 2007; Sanya Kenaphoom, 2015) ดังนั้น นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 จึงเป็นนโยบายสาธารณะที่มุ่งส่งเสริม คุ้มครอง และสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนาให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

6.3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกลไกสำคัญของระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากเปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทต่อการตัดสินใจของรัฐ Huntington and Nelson (1976) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองคือกิจกรรมของประชาชนที่มุ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ส่วน Verba and Nie (1972) เห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองช่วยให้ประชาชนแสดงความต้องการและมีบทบาทต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ นอกจากนี้ Cohen and Uphoff (1980) ได้เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่ การตัดสินใจ

การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล ซึ่งสามารถนำมาอธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้ กล่าวคือ ประชาชนสามารถร่วมเสนอความคิดเห็น ร่วมกิจกรรมของวัด สนับสนุนทรัพยากร และติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้

6.4 แนวคิดพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง

พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับการเมืองการปกครอง เพราะหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับศีลธรรม คุณธรรมของผู้นำ และการปกครองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน Moore (2016) อธิบายว่า แนวคิดทางการเมืองในพระพุทธศาสนาเน้นการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและการลดความทุกข์ของมนุษย์ ขณะที่ Cummiskey (2013) กล่าวถึงแนวคิดการปกครองแบบพระเจ้าอโศกที่ใช้หลักธรรมเป็นฐานในการบริหารรัฐ และ Walton (2016) เห็นว่าผู้นำควรปกครองด้วยคุณธรรมและเมตตาธรรม สำหรับนักวิชาการไทย พระมหาพุทธิพัฒน์ โชคจันทศิษย์ อธิบายว่า การปกครองโดยธรรมเป็นแนวคิดสำคัญของพระพุทธศาสนา ส่วนวรรสาร วรรธรรมโม เห็นว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทในการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองในสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Phramaha Phutthiphat Chokchanthasit, 2021; Worasarn Worathammo, 2024)

6.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องสะท้อนว่า พระพุทธศาสนาเป็นฐานทางคุณธรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง พระสุทัศน์ ยโสธโร และวันชัย ยอยรู้รอบ (2018) พบว่า หลักพรหมวิหารธรรมมีบทบาทต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในตำบลนาเกลือ จังหวัดชลบุรี พระธงชัย ธมฺมวโร (2020) พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาชุมชน พระมหาสุริยา อภิวฑฺโน (2022) พบว่า ประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับบุคลากร การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ณัฐพล หงษ์กุลเศรษฐ์ (2024) พบว่า อิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง พระสุภาจาโร หรือเอกชัย จีบสันเทียะ (2020) พบว่า การมีส่วนร่วมตามแนวพระพุทธศาสนาช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ศราวุธ แก้วหนู และมานพ เสือสูงเนิน (2025) พบว่า พุทธจิตวิทยาช่วยพัฒนาจิตใจ ความคิด และพฤติกรรมทางการเมือง วิรัตน์ ศรีอุบล และสมบัติ ขอนวงค์ (2025) พบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเชิงพุทธช่วยให้ประชาชนตระหนักในสิทธิและหน้าที่ และชัยสุข สงกาผัน ศศิธร สงกาผัน และธีรยุทธ สิงอุดม (2025) พบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาช่วยสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองของสตรี

6.6 สรุปจากการทบทวนเอกสาร

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ 2560 เป็นนโยบายสาธารณะที่เชื่อมโยงรัฐ คณะสงฆ์ วัด และประชาชนเข้าด้วยกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้นโยบายดังกล่าวเกิดผลในระดับพื้นที่ ขณะที่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นฐานทางจิตใจและคุณธรรมที่ช่วยส่งเสริมพฤติกรรมพลเมือง การศึกษาครั้งนี้จึงใช้กรอบ

แนวคิดนโยบายสาธารณะ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง มาอธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี

7. ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแนวทางในการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งข้อมูลเชิงตัวเลขและข้อมูลเชิงลึกตามหลักการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Creswell & Plano Clark, 2018)

7.1 การศึกษาจากเอกสาร

ผู้ศึกษาได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนโยบายด้านพระพุทธศาสนา การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

7.2 การศึกษาภาคสนาม

ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่จังหวัดชลบุรี โดยการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลจากประชาชน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

7.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่จังหวัดชลบุรี จำนวน 1,618,066 คน ตามข้อมูลสถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎรของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2566 (Bureau of Registration Administration, 2023) ผู้ศึกษากำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane ที่ระดับความคลาดเคลื่อน .05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน (Yamane, 1967) ส่วนผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ จำนวน 13 รูป/คน ประกอบด้วยบรรพชิต 7 รูป และคฤหัสถ์หรือฆราวาส 6 คน

7.4 การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงปริมาณใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ โดยเก็บข้อมูลจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชลบุรีและยินดีให้ข้อมูลจนครบ 400 คน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การเลือกแบบเจาะจงจากผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี

8. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ประชาชนในจังหวัดชลบุรีมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 แตกต่างกัน โดยกลุ่มที่มีประสบการณ์เข้าร่วม

กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง มีระดับการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารมากกว่า มีแนวโน้มเข้าใจบทบาทของรัฐตามรัฐธรรมนูญได้ชัดเจนกว่า กลุ่มประชาชนจำนวนหนึ่งเข้าใจว่าการเข้าวัด ทำบุญ บริจาคทรัพย์ หรือร่วมงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นเพียงกิจกรรมทางศาสนาหรือประเพณี แต่ยังไม่เชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมในนโยบายสาธารณะตามรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า นโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในหลายมิติ ได้แก่ การรับรู้ข่าวสารนโยบาย การร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การสนับสนุนทรัพยากร การร่วมเสนอความคิดเห็นต่อการจัดกิจกรรมของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการร่วมติดตามความโปร่งใสของการดำเนินงาน ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน อาชีพ และความรู้ความเข้าใจที่แตกต่างกัน มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่า Sig = 0.000 จึงสรุปได้ว่าผลการทดสอบสมมติฐานเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ปัญหาและอุปสรรคสำคัญ ได้แก่ 1) ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาระของรัฐธรรมนูญมาตรา 67 และบทบาทของตนในฐานะพุทธศาสนิกชนผู้มีส่วนร่วม 2) การสื่อสารนโยบายจากหน่วยงานรัฐและวัดยังมีลักษณะเป็นทางการและเข้าใจยาก 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับเข้าร่วมกิจกรรมหรือสนับสนุนทรัพย์สิน มากกว่าการร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมตรวจสอบ 4) การประสานงานระหว่างหน่วยงานรัฐ คณะสงฆ์ วัด และองค์กรชุมชนยังต้องพัฒนาให้เป็นระบบ และ 5) การประเมินผลกิจกรรมทางพระพุทธศาสนายังเน้นจำนวนกิจกรรมหรือจำนวนผู้เข้าร่วม มากกว่าผลลัพธ์ด้านคุณธรรม การเรียนรู้ และความเข้มแข็งของชุมชน

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสนับสนุนข้อค้นพบเชิงปริมาณ โดยเห็นว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาจะเกิดผลมากขึ้นหากวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน หน่วยงานรัฐสนับสนุนองค์ความรู้และงบประมาณอย่างโปร่งใส คณะสงฆ์เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาและความต้องการ และประชาชนได้รับการสื่อสารให้เข้าใจว่าการร่วมกิจกรรมพระพุทธศาสนาเป็นทั้งการธำรงรักษาศาสนาและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมตามแนวนโยบายแห่งรัฐ

9. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่พบว่าประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญแตกต่างกัน สะท้อนว่าการสื่อสารนโยบายสาธารณะในระดับพื้นที่ยังเป็นปัจจัยสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน แม้รัฐธรรมนูญจะกำหนดบทบาทของรัฐและพุทธศาสนิกชนไว้อย่างชัดเจน แต่หากประชาชนไม่เข้าใจสาระของกฎหมายและความหมายของการมีส่วนร่วม การนำนโยบายไปปฏิบัติย่อมจำกัดอยู่ที่หน่วยงานรัฐหรือคณะสงฆ์เป็นหลัก ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดภาครัฐเปิดที่มองว่าการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยข้อมูลที่ประชาชนเข้าถึงได้ เข้าใจได้ และนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจได้

ผลการทดสอบสมมติฐานที่พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ และความรู้ความเข้าใจมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่พฤติกรรมที่เกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมกันในทุกกลุ่ม แต่ขึ้นอยู่กับทุนทางสังคม ทุนทางความรู้ โอกาสในการเข้าถึงข้อมูล และประสบการณ์ทางศาสนาและชุมชน กลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจมากกว่าย่อมมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างรัฐธรรมนูญ นโยบายด้านพระพุทธศาสนา และกิจกรรมในพื้นที่ได้ชัดเจนกว่า จึงมีแนวโน้มเข้าร่วมในมิติที่ลึกกว่าการเข้าร่วมพิธีกรรม

ข้อค้นพบเกี่ยวกับปัญหาการมีส่วนร่วมที่ยังเน้นการเข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าการร่วมคิดและร่วมตรวจสอบ สะท้อนรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ยังอยู่ในระดับปฏิบัติตามกิจกรรมมากกว่าการเป็นเจ้าของนโยบายร่วมกัน ในบริบทจังหวัดชลบุรี แม้มีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่จัดร่วมกันระหว่างฝ่ายสงฆ์ หน่วยงานรัฐและประชาชน เช่น งานสัปดาห์ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนการพัฒนาการมีส่วนร่วมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นควรเพิ่มกลไกการประชุมรับฟังความคิดเห็น การวางแผนกิจกรรมร่วมกับชุมชน และมีการประเมินผลโดยประชาชน

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสัมพันธ์กับแนวโน้มเชิงสังคมที่พระพุทธศาสนายังคงมีบทบาทสำคัญต่ออัตลักษณ์ของชาติและความคิดทางการเมืองของประชาชนไทย ดังที่ Pew Research Center พบว่า ชาวพุทธไทยจำนวนมากเห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับความเป็นชาติและกฎหมายของประเทศ ดังนั้นการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรีจึงไม่ควรจำกัดอยู่ที่กิจกรรมพิธีกรรม แต่ควรพัฒนาเป็นพื้นที่สาธารณะเชิงคุณธรรมที่ประชาชนได้เรียนรู้ประชาธิปไตย การรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความโปร่งใสและการทำงานร่วมกัน

10. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คือ หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องควรจัดทำแผนสื่อสารนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 ให้เข้าใจง่าย เหมาะสมกับประชาชนแต่ละช่วงวัยและอาชีพ โดยเฉพาะสาระของมาตรา 67 ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชน ควรจัดทำคู่มือหรือสื่อประชาสัมพันธ์ระดับจังหวัดที่อธิบายว่าการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเชื่อมโยงกับนโยบายสาธารณะ การพัฒนาชุมชน และการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างไร

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี คณะสงฆ์ วัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชนควรร่วมกันจัดตั้งกลไก “คณะทำงานขับเคลื่อนกิจกรรมพระพุทธศาสนาแบบมีส่วนร่วม” ในระดับอำเภอหรือระดับชุมชน โดยมีหน้าที่รวบรวมปัญหา วางแผนกิจกรรม กำหนดบทบาทผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ติดตามประเมินผล และมีรายงานผล เพื่อให้การมีส่วนร่วมครอบคลุมตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ

ข้อเสนอแนะต่อวัดและคณะสงฆ์ คือ ควรพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้เชิงคุณธรรมและพลเมือง โดยเปิดพื้นที่ให้ประชาชน เยาวชน สถานศึกษา และองค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบ

กิจกรรม เช่น โครงการอบรมศีลธรรม โครงการจิตอาสาพัฒนาวัดและชุมชน กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การเสวนาธรรมกับปัญหาสังคม และกิจกรรมส่งเสริมความโปร่งใสในการบริหารทรัพยากรวัด

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดอื่นเพื่อเปรียบเทียบบริบทพื้นที่ ควรพัฒนาโมเดลเชิงสถิติที่อธิบายอิทธิพลของความรู้ความเข้าใจ ทุนทางสังคม ความศรัทธา และการสื่อสารนโยบายต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และควรศึกษาบทบาทของเยาวชน สื่อดิจิทัล และเครือข่ายชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมร่วมสมัย

11. องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้ คือ “CHONBURI Buddhist Participation Model” หรือ “รูปแบบชลบุรีแห่งการมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนพระพุทธศาสนา” ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่

C – Constitutional Understanding หมายถึง ความเข้าใจรัฐธรรมนูญและบทบาทของประชาชนตามมาตรา 67

H – Holistic Buddhist Activities หมายถึง การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแบบองค์รวม ครอบคลุมศีลธรรม การศึกษา การเผยแผ่ สาธารณสงเคราะห์ และการพัฒนาชุมชน

O – Open Participation หมายถึง การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน และร่วมตรวจสอบ

N – Network Governance หมายถึง การบริหารกิจกรรมแบบเครือข่ายระหว่างรัฐ คณะสงฆ์ วัด ชุมชน ท้องถิ่น สถานศึกษา และภาคเอกชน

BURI – Buddhist Unity, Responsibility and Integrity หมายถึง ความสามัคคี ความรับผิดชอบ และความสุจริตในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา

รูปแบบดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 จะมีประสิทธิผลได้ต้องเริ่มจากการสร้างความเข้าใจเชิงรัฐธรรมนูญแก่ประชาชน จากนั้นพัฒนากิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้ตอบโจทย์ชีวิตและปัญหาชุมชน เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานระหว่างหลายภาคส่วน และยึดหลักความรับผิดชอบ ความโปร่งใส และความสามัคคีเป็นฐานสำคัญ องค์ความรู้นี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนากิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่นให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ นโยบายสาธารณะ และความต้องการของประชาชน

12. เอกสารอ้างอิง

Anderson, J. E. (1984). Public policymaking. Holt, Rinehart and Winston.

Bowornsak Uwanno. (2007). Public law and public policy. Winyuchon.

Bureau of Registration Administration. (2023). Population statistics from civil registration. Department of Provincial Administration.

Chaisuk Songkaphan, Sasithorn Songkaphan, & Theerayut Sing-udom. (2025). Promotion of political participation according to Buddhist principles among women.

Chonburi Provincial Office. (2024, July 10). Preparation meeting for Buddhist dissemination week on Asalha Puja Day and Buddhist Lent Day 2024.

Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. World Development, 8(3), 213–235.

Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). Designing and conducting mixed methods research (3rd ed.). SAGE Publications.

Cummiskey, D. (2013). Buddhist political theory. Philosophy East and West, 63(4), 540–555.

Dye, T. R. (1972). Understanding public policy. Prentice-Hall.

Easton, D. (1953). The political system: An inquiry into the state of political science. Knopf.

Hongsakulset, N. (2024). Integration of Buddhist principles to promote people's political participation in general elections.

Huntington, S. P., & Nelson, J. M. (1976). No easy choice: Political participation in developing countries. Harvard University Press.

Kaewnu, S., & Sueasungnoen, M. (2025). A model for developing political participation according to Buddhist psychology.

Moore, M. J. (2016). Buddhism and political theory. Oxford University Press.

National Office of Buddhism. (2020a). Authority, vision, mission and strategy.

National Office of Buddhism. (2020b). Duties and responsibilities of the National Office of Buddhism.

National Office of Buddhism. (2021). The 20-year strategic plan of the National Office of Buddhism, Phase 1 (2017–2021).

National Office of Buddhism. (2023). Five-year government action plan (2023–2027) of the National Office of Buddhism.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2018). National strategy (2018–2037). Royal Gazette.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2025). Open government and citizen participation.

Pew Research Center. (2023a). Buddhism, Islam and religious pluralism in South and Southeast Asia.

Pew Research Center. (2023b). Religion and politics in South and Southeast Asia.

Phramaha Phutthiphat Chokchanthasit. (2021). Buddhist political thought and governance by Dhamma.

Phramaha Suriya Abhivaddhano. (2022). Effectiveness of Buddhist propagation management in Sangha Region 11.

Phrasuphajaro (Ekkachai Jeebsantiah). (2020). Buddhist participation of people in the operation of community organization councils.

Phrasuthat Yasotharo, & Wanchai Yoyrurop. (2018). Political participation according to Buddhist principles of people in Na Kluea Subdistrict, Bang Lamung District, Chonburi Province.

Phrathongchai Dhammavaro. (2020). Driving Buddhist affairs reform in propagation by monks in Chai Nat Province.

Royal Gazette. (2017). Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560 (2017).

Royal Gazette. (2018). Sangha Act (No. 4), B.E. 2561 (2018).

Sanya Kenaphoom. (2015). Public policy: Concepts and analysis.

Sriubon, W., & Khonwong, S. (2025). Buddhist participatory political culture of people in local elections.

Strategic Plan Coordination Committee for Buddhist Affairs Reform. (2018). Strategic plan for Buddhist affairs reform B.E. 2560–2564. National Office of Buddhism.

Verba, S., & Nie, N. H. (1972). Participation in America: Political democracy and social equality. Harper & Row.

Walton, M. J. (2016). Buddhism, politics and political thought in Myanmar. Cambridge University Press.

World Values Survey Association. (2022). World Values Survey Wave 7 (2017–2022) documentation.

Worasarn Worathammo. (2024). Buddhism and political legitimacy in Southeast Asian societies.

Yamane, T. (1967). Statistics: An introductory analysis (2nd ed.). Harper & Row.

2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา

A Learning Management Model for Artificial Intelligence Education for Secondary School Students

โยธี จันตะนี

สาขาการจัดการนวัตกรรม สำนักปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเชิงเอกสารนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา วิเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมความรู้ ทักษะการใช้เทคโนโลยี จริยธรรมดิจิทัล และความสามารถในการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในสถานการณ์จริง ตลอดจนสังเคราะห์รูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์ที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา การวิจัยนี้ดำเนินการด้วยวิธีวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาและสังเคราะห์ข้อมูลจากรายงานเชิงนโยบาย กรอบสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ เอกสารจากองค์กรระหว่างประเทศ และบทความวิชาการที่เผยแพร่ระหว่างปี ค.ศ. 2021–2026 การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงธีม เพื่อจัดกลุ่มประเด็นสำคัญเกี่ยวกับเป้าหมายการเรียนรู้ เนื้อหา วิธีการจัดการเรียนรู้ บทบาทของครู เครื่องมือสนับสนุน และแนวทางการประเมินผลการเรียนรู้

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาควรมีลักษณะบูรณาการ ครอบคลุมความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับแนวคิดของปัญญาประดิษฐ์ ข้อมูลและอคติของข้อมูล หลักการเรียนรู้ของเครื่อง การใช้เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์อย่างสร้างสรรค์ การประเมินความถูกต้องและข้อจำกัดของผลลัพธ์ ตลอดจนจริยธรรมและผลกระทบทางสังคมของเทคโนโลยี ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์รูปแบบการจัดการเรียนรู้ AI-CARE Model ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างความตระหนักรู้ การสืบเสาะความรู้ การร่วมสร้างสรรค์ผลงาน ความรับผิดชอบต่อการใช้เทคโนโลยี การสะท้อนคิด และการประเมินพร้อมต่อยอดการเรียนรู้ รูปแบบดังกล่าวเน้นการเรียนรู้เชิงรุก การเรียนรู้แบบโครงงาน การใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีวิจารณญาณ และการประเมินผลแบบหลายมิติ จึงสามารถใช้เป็นกรอบในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ของนักเรียนมัธยมศึกษาได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์; การจัดการเรียนรู้; นักเรียนมัธยมศึกษา

Abstract

This documentary research article aimed to examine the essential components of artificial intelligence learning for secondary school students, analyze learning management approaches that promote knowledge, technological skills, digital ethics, and the ability to apply artificial intelligence in real-life contexts, and synthesize an appropriate instructional model for artificial intelligence education within school settings. The study employed documentary research methodology by reviewing and synthesizing data from policy reports, artificial intelligence competency frameworks, documents published by international organizations, and academic literature published between 2021 and 2026. The data were analyzed through content analysis and thematic synthesis in order to identify major themes related to learning objectives, instructional content, learning management approaches, teachers' roles, supporting tools, and assessment practices.

The findings revealed that learning management for artificial intelligence education among secondary school students should be integrative in nature. It should cover fundamental understanding of artificial intelligence concepts, data and data bias, principles of machine learning, creative use of artificial intelligence tools, evaluation of the accuracy and limitations of AI-generated outputs, and ethical as well as social implications of technology. Based on the synthesis, the study proposed the AI-CARE Model, consisting of six stages: Awareness, Inquiry, Co-creation, Accountability, Reflection, and Evaluation and Extension. This model emphasizes active learning, project-based learning, critical and responsible use of artificial intelligence, and multidimensional assessment. Therefore, the AI-CARE Model can serve as a practical framework for designing learning units that develop artificial intelligence competencies among secondary school students in a systematic and contextually appropriate manner.

Keywords: Artificial intelligence; Learning management; Secondary students

1. ความนำ

ปัญญาประดิษฐ์หรือ Artificial Intelligence: AI กลายเป็นเทคโนโลยีสำคัญที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจ การทำงาน การเรียนรู้ และการดำรงชีวิตของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 อย่างกว้างขวาง รายงาน Future of Jobs Report 2025 ระบุว่าแนวโน้มเทคโนโลยีและ AI กำลังเปลี่ยนแปลงตลาดแรงงานในหลายกลุ่มอุตสาหกรรมทั่วโลก ขณะที่ OECD เสนอให้ประเทศต่าง ๆ ประเมินสมรรถนะของ AI เทียบกับทักษะ

มนุษย์เพื่อเตรียมนโยบายด้านการศึกษาและกำลังคนในอนาคต (OECD, 2023; World Economic Forum, 2025) สำหรับประเทศไทย แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติ พ.ศ. 2565–2570 กำหนดให้ "การศึกษา" เป็นหนึ่งในสาขาเป้าหมาย และมุ่งพัฒนากำลังคนด้าน AI มากกว่า 30,000 คนภายใน 6 ปี รวมถึงการปรับปรุงการศึกษาและการสร้างองค์ความรู้ด้าน AI (Thailand National AI Committee, 2022)

ในระดับการศึกษา AI ไม่ได้เป็นเพียงเนื้อหาทางเทคนิคสำหรับผู้เรียนสายวิทยาการคอมพิวเตอร์เท่านั้น แต่เป็นความรู้พื้นฐานที่นักเรียนทุกคนควรเข้าใจเพื่อใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน มีวิจารณญาณ และรับผิดชอบ UNESCO เสนอกรอบสมรรถนะ AI สำหรับผู้เรียนที่ประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ กรอบคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จริยธรรมของ AI เทคนิคและการประยุกต์ใช้ AI และการออกแบบระบบ AI โดยมีระดับพัฒนาการจาก "เข้าใจ–ประยุกต์ใช้–สร้างสรรค์" (Miao, Shiohira, & Lao, 2024) ขณะเดียวกัน กรอบสมรรถนะ AI สำหรับครูของ UNESCO เน้นบทบาทครูในการใช้ AI เชิงวิชาชีพ การสอนด้วย AI อย่างมีจริยธรรม และการกำกับดูแลความสัมพันธ์ระหว่างครู–AI–ผู้เรียน (Miao & Cukurova, 2024)

งานวิจัยช่วงหลังปี 2021 ชี้ว่า การรู้เท่าทัน AI หรือ AI literacy ประกอบด้วยการรู้และเข้าใจ AI การใช้และประยุกต์ใช้ AI การประเมินและสร้างสรรค์ด้วย AI และการตระหนักประเด็นจริยธรรม (Ng, Leung, Chu, & Qiao, 2021) การจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาจึงควรผสานความรู้เชิงแนวคิด เช่น ข้อมูล อัลกอริทึม การเรียนรู้ของเครื่อง และข้อจำกัดของ AI เข้ากับกิจกรรมลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้แบบโครงงาน การอภิปรายเชิงจริยธรรม และการประเมินผลจากชิ้นงานจริง (Lee & Kwon, 2024; Yim & Su, 2025)

อย่างไรก็ตาม ช่องว่างสำคัญคือโรงเรียนจำนวนมากยังไม่มีรูปแบบการจัดการเรียนรู้ AI ที่เชื่อมโยงหลักสูตร สมรรถนะผู้เรียน จริยธรรม การใช้เครื่องมือจริง และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ รายงาน AI Index 2025 พบว่า แม้ครูวิทยาการคอมพิวเตอร์จำนวนมากเห็นว่า AI ควรเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้พื้นฐาน แต่ยังมีครูไม่ถึงครึ่งที่รู้สึกว่าตนเองพร้อมสอน AI ได้อย่างมั่นใจ (Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence, 2025) ด้วยเหตุนี้ บทความวิจัยเชิงเอกสารนี้จึงมุ่งสังเคราะห์ "รูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา" ที่เหมาะสมกับบริบทโรงเรียน โดยคำนึงถึงความรู้เชิงเทคนิค จริยธรรม การประยุกต์ใช้จริง บทบาทครู และการประเมินผลเชิงสมรรถนะ

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์ที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา

2) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้ AI ที่ส่งเสริมความรู้ ทักษะ จริยธรรม และการประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

3) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาที่สามารถประยุกต์ใช้ในบริบทโรงเรียนไทย

3. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยกำหนดขอบเขตเนื้อหาครอบคลุม 5 ประเด็น ได้แก่ 1) แนวคิดการรู้เท่าทัน AI 2) สมรรถนะ AI สำหรับนักเรียนและครู 3) หลักสูตรและเนื้อหา AI ระดับมัธยมศึกษา 4) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้แบบโครงงาน การลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้แบบสืบเสาะ การเรียนรู้ร่วมกับเครื่องมือ AI และการอภิปรายเชิงจริยธรรม และ 5) แนวทางการประเมินผลการเรียนรู้ AI

ขอบเขตด้านเอกสารใช้แหล่งข้อมูลระหว่างปี 2021–2026 เป็นหลัก ได้แก่ รายงานจากองค์กรระหว่างประเทศ หน่วยงานภาครัฐ รายงานเชิงนโยบาย และบทความวิชาการที่เข้าถึงและตรวจสอบได้จากฐานข้อมูลหรือแหล่งเผยแพร่ที่น่าเชื่อถือ เช่น UNESCO, OECD, European Commission, U.S. Department of Education, Stanford HAI, World Economic Forum, ERIC, SpringerLink, ScienceDirect, Frontiers, Taylor & Francis และเอกสารนโยบายของประเทศไทย

ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมายของการสังเคราะห์คือ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย หรือช่วงอายุประมาณ 12–18 ปี โดยมุ่งสังเคราะห์รูปแบบที่สามารถปรับใช้ได้กับรายวิชาวิทยาการคำนวณ เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา ภาษา หรือรายวิชาบูรณาการ

4. สมมติฐานการวิจัย

1) การจัดการเรียนรู้ AI ที่ผสานความรู้เชิงแนวคิด การลงมือปฏิบัติ และการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง จะช่วยส่งเสริมการรู้เท่าทัน AI ของนักเรียนมัธยมศึกษาได้ดีกว่าการสอนแบบบรรยายเนื้อหาเพียงอย่างเดียว

2) การบูรณาการประเด็นจริยธรรม ความเป็นส่วนตัว อคติของข้อมูล และผลกระทบทางสังคมเข้ากับการเรียนรู้ AI จะช่วยพัฒนาวิจารณญาณและความรับผิดชอบของผู้เรียนต่อการใช้ AI

3) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีครูเป็นผู้ออกแบบ กำกับ และสะท้อนผลร่วมกับผู้เรียน โดยใช้ AI เป็นเครื่องมือสนับสนุน ไม่ใช่ผู้แทนครู จะเหมาะสมกับการเรียนรู้ AI ในระดับมัธยมศึกษา

5. กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดของบทความนี้สังเคราะห์จากแนวคิด AI literacy สมรรถนะ AI ของผู้เรียนและครู การเรียนรู้เชิงรุก และจริยธรรม AI โดยกำหนดความสัมพันธ์ดังนี้

ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ นโยบายและหลักสูตร ความพร้อมของครู ความพร้อมของผู้เรียน เครื่องมือ AI สื่อการเรียนรู้ และบริบทโรงเรียน

กระบวนการจัดการเรียนรู้ ใช้รูปแบบ AI-CARE Model ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่

A: Awareness การสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับ AI ในชีวิตจริง

I: Inquiry การสืบเสาะหลักการทำงานของ AI ข้อมูล อัลกอริทึม และการเรียนรู้ของเครื่อง

C: Co-creation การลงมือสร้าง ทดลอง หรือออกแบบชิ้นงานร่วมกับเครื่องมือ AI

A: Accountability การพิจารณาความรับผิดชอบ จริยธรรม ความเป็นส่วนตัว อคติ และผลกระทบ

R: Reflection การสะท้อนคิด ประเมินผลลัพธ์ของ AI และกำกับการใช้ AI อย่างมีวิจารณญาณ

E: Evaluation and Extension การประเมินสมรรถนะและต่อยอดสู่ปัญหาในชีวิตจริงหรือชุมชน

ผลลัพธ์ที่คาดหวัง ได้แก่ ความเข้าใจแนวคิด AI ทักษะการใช้และประเมินเครื่องมือ AI ความสามารถในการออกแบบหรือประยุกต์ใช้ AI เบื้องต้น การคิดเชิงวิพากษ์ จริยธรรมดิจิทัล และความพร้อมต่อการเรียนรู้และอาชีพในอนาคต

6. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 แนวคิดการรู้เท่าทันปัญญาประดิษฐ์

การรู้เท่าทัน AI หมายถึงความสามารถของผู้เรียนในการเข้าใจหลักการพื้นฐานของ AI ใช้ AI เพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์งาน ประเมินผลลัพธ์ของ AI และตระหนักถึงผลกระทบทางจริยธรรม สังคม และกฎหมาย งานของ Ng et al. (2021) เสนอว่า AI literacy มี 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การรู้และเข้าใจ การใช้และประยุกต์ใช้ การประเมินและสร้างสรรค์ และประเด็นจริยธรรม แนวคิดนี้สอดคล้องกับ UNESCO ที่เสนอให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งกรอบคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จริยธรรม ความเข้าใจเทคนิค และการออกแบบระบบ AI (Miao et al., 2024)

ในระดับสากล การรู้เท่าทัน AI ถูกเชื่อมโยงกับสมรรถนะดิจิทัลยุคใหม่ European Commission ได้ปรับกรอบ DigComp 3.0 ให้รวมความสามารถเกี่ยวกับเทคโนโลยีดิจิทัลเกิดใหม่และ AI โดยบูรณาการทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติในการค้นหา ประเมิน จัดการ ใช้ และสร้างเนื้อหาดิจิทัลอย่างรับผิดชอบ (European Commission, 2026) ในบริบทไทย ETDA เสนอแนวคิด AI literacy ผ่านกรอบ 6E ได้แก่ Essentials, Engineering, Enabling, Evaluation, Effects และ Ethics ซึ่งสะท้อนว่าการเรียนรู้ AI ควรครอบคลุมทั้งพื้นฐานทางเทคนิค การใช้เครื่องมือ การประเมินผล และจริยธรรม (Taecharungroj & Karnchanapoo, 2023)

6.2 หลักสูตรและสมรรถนะ AI สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา

UNESCO วิเคราะห์หลักสูตร AI ระดับ K–12 ของหลายประเทศและพบว่าการพัฒนาหลักสูตร AI ระดับโรงเรียนยังมีไม่มากเมื่อเทียบกับความจำเป็นในอนาคต โดยมีเพียงบางประเทศที่มีหลักสูตร AI ที่รัฐบาลรับรองหรืออยู่ระหว่างพัฒนา (Miao & Shiohira, 2022) กรอบสมรรถนะ AI สำหรับนักเรียนของ UNESCO จึงมีบทบาทสำคัญในการชี้ว่าการเรียน AI ไม่ควรจำกัดเพียงการเขียนโปรแกรม แต่ต้องรวมการเข้าใจธรรมชาติของ AI การใช้ AI อย่างมีจริยธรรม และการออกแบบระบบที่คำนึงถึงมนุษย์ (Miao et al., 2024)

AI4K12 เสนอ “แนวคิดใหญ่ 5 ประการ” สำหรับการเรียน AI ได้แก่ การรับรู้ของเครื่อง การแทนความรู้และการให้เหตุผล การเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์อย่างเป็นธรรมชาติ และผลกระทบต่อสังคม ซึ่งสามารถใช้เป็นแกนกลางในการออกแบบเนื้อหา AI สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาได้ (AI4K12 Initiative, n.d.; Touretzky et al., 2022) งานของ CSTA และ AI4K12 ยังสะท้อนว่าวิชาการคอมพิวเตอร์ในระดับ K–12 กำลังขยายความหมายไปสู่การเรียนรู้ AI ในฐานะความรู้พื้นฐานสำหรับผู้เรียนทุกคน ไม่ใช่เฉพาะผู้เรียนสายเทคโนโลยีเท่านั้น

6.3 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ AI

งานทบทวนวรรณกรรมของ Lee and Kwon (2024) ซึ่งศึกษาบทความเกี่ยวกับ AI education ในระดับ K–12 ระหว่างปี 2018–2023 พบว่า หัวข้อที่ใช้สอนมักครอบคลุมพื้นฐาน AI ประเภทของ AI การประยุกต์ใช้ และจริยธรรม ส่วนกลยุทธ์การสอนที่พบบ่อยคือการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติและการเรียนรู้แบบโครงงาน ซึ่งช่วยส่งเสริม AI literacy การแก้ปัญหา การสะท้อนเชิงจริยธรรม แรงจูงใจ และทัศนคติเชิงบวกต่ออาชีพในอนาคต

Yim and Su (2025) สังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับเครื่องมือ AI สำหรับ K–12 จำนวน 46 เรื่อง และพบว่าเครื่องมือที่ใช้บ่อย ได้แก่ Teachable Machine, LearningML และ Machine Learning for Kids โดยมีแนวทางการสอนที่หลากหลาย เช่น project-based learning, human-computer collaborative learning, game-based learning และแนวทางคอนสตรัคติวิสต์ ผลลัพธ์การเรียนรู้ครอบคลุมทั้งความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม ความพึงพอใจ และทักษะอ่อน (Yim & Su, 2025) สอดคล้องกับ Casal-Otero et al. (2023) และ Yue, Jong, and Dai (2022) ที่ชี้ว่าการสอน AI ระดับ K–12 ควรออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนสร้างความหมายด้วยตนเองผ่านการทดลอง การแก้ปัญหา และการอภิปรายผล

6.4 บทบาทของครูและการกำกับการใช้ AI

ครูเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการเรียนรู้ AI เพราะต้องออกแบบกิจกรรม เลือกเครื่องมือ กำกับความปลอดภัยของข้อมูล และช่วยผู้เรียนตีความข้อจำกัดของ AI รายงานของ U.S. Department of Education เน้นหลักการ “human in the loop” หรือการให้มนุษย์ยังคงมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจทางการศึกษา พร้อมระบุว่านักเรียนสามารถเรียนรู้ AI ได้ตั้งแต่ระดับประถม มัธยมต้น และมัธยมปลายผ่านการออกแบบผลิตภัณฑ์ การจำลอง และการอภิปรายจริยธรรม (U.S. Department of Education, 2023)

UNESCO ยังเสนอว่าครูควรมีสมรรถนะ AI ทั้งด้านกรอบคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จริยธรรม พื้นฐานและการประยุกต์ใช้ AI การสอนด้วย AI และการใช้ AI เพื่อพัฒนาวิชาชีพ (Miao & Cukurova, 2024)

6.5 จริยธรรม AI และ AI เชิงกำเนิด

การเรียน AI ระดับมัธยมศึกษาต้องให้ความสำคัญกับจริยธรรมอย่างจริงจัง เนื่องจาก AI อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงด้านความเป็นส่วนตัว อคติของข้อมูล ความไม่โปร่งใส การพึ่งพาเทคโนโลยีเกินควร และการใช้ข้อมูลหรือผลงานโดยไม่เหมาะสม UNESCO ได้ออกแนวทางเกี่ยวกับ generative AI ในการศึกษาและการวิจัย โดยเน้นการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล การใช้งานที่เหมาะสมกับวัย การออกแบบการเรียนรู้เชิงมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และการพัฒนานโยบายระยะยาว (Miao & Holmes, 2023) European Commission (2022) เสนอแนวทางจริยธรรมเพื่อช่วยครูเข้าใจศักยภาพและความเสี่ยงของ AI และข้อมูลในการเรียนการสอนอย่างมีวิจารณญาณ

งานของ Zhang et al. (2023) ที่พัฒนาหลักสูตร AI สำหรับนักเรียนมัธยมต้นแสดงให้เห็นว่าการสอน AI ควรบูรณาการ 3 มิติ ได้แก่ แนวคิดและกระบวนการทางเทคนิค ผลกระทบเชิงจริยธรรมและสังคม และอนาคตของอาชีพ โดยผู้เรียนสามารถพัฒนาแนวคิดเรื่องอคติของ AI และแนวทางลดผลกระทบได้ งานของ Stump et al. (2025) ยังสนับสนุนว่าหลักสูตร AI แบบโครงงานที่ผสานจริยธรรมช่วยให้นักเรียนพิจารณาผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประโยชน์ และความเสี่ยงของ AI ได้ลึกซึ้งขึ้น (Stump et al., 2025)

6.6 การประเมินผลการเรียนรู้ AI

การประเมินผล AI literacy ไม่ควรจำกัดอยู่ที่แบบทดสอบความจำ แต่ควรครอบคลุมความเข้าใจเชิงแนวคิด การใช้เครื่องมือ การวิเคราะห์ข้อจำกัด การสร้างชิ้นงาน การให้เหตุผลเชิงจริยธรรม และการสะท้อนคิด งานทบทวนของ Ng et al. (2024) พบว่าการศึกษา AI ในระดับมัธยมควรพิจารณาทั้งวิธีสอน เครื่องมือ เนื้อหา และการประเมินผลอย่างสัมพันธ์กัน ขณะที่ Alfarwan (2025) ชี้ว่างานวิจัยเกี่ยวกับ generative AI ใน K–12 ยังต้องการหลักฐานเชิงประจักษ์จากห้องเรียนจริง รวมถึงนโยบายและการสนับสนุนครูอย่างเป็นระบบ

7. ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร โดยดำเนินการ 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดประเด็นวิจัยและคำค้น ได้แก่ “AI literacy”, “K-12 AI education”, “secondary school artificial intelligence education”, “AI curriculum”, “generative AI in education”, “AI ethics education”, “project-based learning AI”, “AI learning tools”, “ปัญญาประดิษฐ์ในการศึกษา”, และ “การรู้เท่าทันปัญญาประดิษฐ์”

ขั้นที่ 2 กำหนดแหล่งข้อมูล ได้แก่ ฐานข้อมูลวิชาการ แหล่งเผยแพร่บทความ และหน่วยงานนโยบาย เช่น ERIC, SpringerLink, Taylor & Francis Online, ScienceDirect, Frontiers, MDPI, UNESCO, OECD, European Commission, U.S. Department of Education, Stanford HAI, World Economic Forum, ETDA และเอกสารนโยบายของประเทศไทย

ขั้นที่ 3 กำหนดเกณฑ์คัดเข้า ได้แก่ เอกสารที่เผยแพร่ระหว่างปี 2021–2026 มีเนื้อหาเกี่ยวกับ AI literacy, AI education, K–12, secondary education, AI curriculum, AI ethics, generative AI หรือการจัดการเรียนรู้ AI และเป็นแหล่งข้อมูลที่ตรวจสอบได้จากเว็บไซต์หรือฐานข้อมูลที่น่าเชื่อถือ

ขั้นที่ 4 กำหนดเกณฑ์คัดออก ได้แก่ เอกสารที่ไม่มีแหล่งที่มาแน่ชัด บทความความคิดเห็นที่ไม่มีหลักฐานสนับสนุน เอกสารที่เน้นระดับอุดมศึกษาโดยไม่สามารถเชื่อมโยงกับระดับมัธยมศึกษาได้ และเอกสารที่อยู่นอกช่วงเวลาที่กำหนด เว้นแต่เป็นแหล่งแนวคิดพื้นฐานที่จำเป็น

ขั้นที่ 5 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงธีม แบ่งรหัสข้อมูลเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ สมรรถนะผู้เรียน เนื้อหา AI วิธีจัดการเรียนรู้ เครื่องมือและสื่อ บทบาทครูและจริยธรรม และการประเมินผล จากนั้นสังเคราะห์เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ AI-CARE Model

8. ผลการวิจัย

ผลการสังเคราะห์เอกสารพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาควรประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก

องค์ประกอบที่ 1 เป้าหมายการเรียนรู้ AI ต้องครอบคลุมทั้งความเข้าใจ ความสามารถในการใช้ การประเมินผลลัพธ์ การสร้างสรรค์ และจริยธรรม ผู้เรียนควรเข้าใจว่า AI ทำงานจากข้อมูล แบบจำลอง และอัลกอริทึม ไม่ใช่ระบบที่คิดได้เหมือนมนุษย์ทุกประการ

องค์ประกอบที่ 2 เนื้อหาการเรียนรู้ควรประกอบด้วย 6 หมวด ได้แก่ ความหมายและตัวอย่าง AI ในชีวิตประจำวัน ข้อมูลและอคติของข้อมูล การเรียนรู้ของเครื่อง การใช้ AI เชิงสร้างสรรค์ การประเมินผลลัพธ์ของ AI และจริยธรรม/ผลกระทบต่อสังคม

องค์ประกอบที่ 3 วิธีจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมควรเป็นการเรียนรู้เชิงรุก ได้แก่ การเรียนรู้แบบโครงงาน การเรียนรู้แบบสืบเสาะ การทดลองใช้เครื่องมือ AI การเรียนรู้แบบไม่ใช้คอมพิวเตอร์ในบางกิจกรรม การอภิปรายกรณีศึกษา และการสะท้อนคิดหลังใช้ AI

องค์ประกอบที่ 4 บทบาทครูควรเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดเนื้อหาเป็นผู้ออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ ผู้กำกับการใช้ AI อย่างปลอดภัย ผู้ตั้งคำถามเชิงจริยธรรม และผู้ช่วยให้นักเรียนตีความผลลัพธ์ของ AI อย่างมีเหตุผล

องค์ประกอบที่ 5 การประเมินผลควรใช้หลายวิธีร่วมกัน ได้แก่ แบบทดสอบความเข้าใจเบื้องต้น ภาระงานปฏิบัติ โครงงาน แฟ้มสะสมงาน รูบริกการประเมินจริยธรรม การสะท้อนคิด และการนำเสนอผลงาน

จากองค์ประกอบดังกล่าว บทความนี้สังเคราะห์รูปแบบ AI-CARE Model ดังนี้

ขั้นตอน	ความหมาย	ตัวอย่างกิจกรรม
A: Awareness	ตระหนักรู้ว่า AI อยู่ในชีวิตประจำวัน	วิเคราะห์ AI ในแอป กล้อง แชตบอต ระบบแนะนำ
I: Inquiry	สืบเสาะว่า AI ทำงานอย่างไร	ทดลองจำแนกภาพ สำรวจข้อมูลและอคติ
C: Co-creation	สร้างสรรค์งานหรือโครงงานร่วมกับ AI	สร้างต้นแบบแชตบอต สื่อการเรียนรู้ หรือระบบจำแนกข้อมูลง่าย ๆ
A: Accountability	พิจารณาความรับผิดชอบและจริยธรรม	วิเคราะห์กรณีอคติ ความเป็นส่วนตัว ลิขสิทธิ์และข้อมูลเท็จ
R: Reflection	สะท้อนคิดและประเมินผลลัพธ์ AI	เขียนบันทึกสะท้อนคิด เปรียบเทียบคำตอบ AI กับแหล่งข้อมูลจริง
E: Evaluation and Extension	ประเมินและต่อยอดสู่ปัญหาจริง	นำเสนอผลงานด้วยรูบริกและเสนอแนวทางใช้ AI ในชุมชน/โรงเรียน

9. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยประการแรกชี้ว่า การเรียนรู้ AI สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาไม่ควรมุ่งสอนเฉพาะการเขียนโค้ดหรือการใช้เครื่องมือสำเร็จรูป แต่ควรมุ่งพัฒนา AI literacy แบบองค์รวม ซึ่งสอดคล้องกับ Ng et al. (2021) ที่เสนอองค์ประกอบการรู้เท่าทัน AI ทั้งด้านความรู้ การใช้ การประเมิน/สร้างสรรค์ และจริยธรรม และสอดคล้องกับ UNESCO ที่เสนอสมรรถนะ AI สำหรับนักเรียนในมิติมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จริยธรรม เทคนิค และการออกแบบระบบ (Miao et al., 2024)

ผลการวิจัยประการที่สองพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมคือการเรียนรู้เชิงรุกและการเรียนรู้แบบโครงงาน เพราะช่วยให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด AI กับการแก้ปัญหาจริง สอดคล้องกับ Lee and Kwon (2024) ที่พบว่าการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติและโครงงานเป็นแนวทางที่ใช้บ่อยใน K–12 AI education และส่งเสริมทั้งความรู้ ทักษะ แรงจูงใจ และการสะท้อนเชิงจริยธรรม นอกจากนี้ Yim and Su (2025) ยังพบว่าเครื่องมืออย่าง Teachable Machine, LearningML และ Machine Learning for Kids ช่วยให้ผู้เรียนทดลองหลักการ AI ได้ในระดับที่เหมาะสมกับวัย

ผลการวิจัยประการที่สามเน้นว่า จริยธรรมต้องเป็นแกนร่วมของการเรียน AI ไม่ใช่หัวข้อเสริมท้ายบทเรียน เนื่องจากนักเรียนมัธยมศึกษาอยู่ในวัยที่ใช้สื่อดิจิทัลและ generative AI มากขึ้น การสอนจึงควรให้ผู้เรียนวิเคราะห์อคติของข้อมูล ความน่าเชื่อถือของผลลัพธ์ ความเป็นส่วนตัว ลิขสิทธิ์ และผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แนวคิดนี้สอดคล้องกับ UNESCO Guidance for Generative AI, European Commission Ethics Guidelines, Zhang et al. (2023) และ Stump et al. (2025) ซึ่งต่างเน้นการเรียนรู้ AI อย่างมีจริยธรรมและยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

ผลการวิจัยประการที่สี่ชี้ว่าครูต้องมีบทบาทสำคัญในการกำกับการใช้ AI โดยเฉพาะการออกแบบกิจกรรม การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล การดูแลความปลอดภัย และการชวนผู้เรียนสะท้อนคิด หลักการนี้สอดคล้องกับ U.S. Department of Education ที่เสนอให้มนุษย์ยังคงอยู่ในกระบวนการตัดสินใจทางการศึกษา และสอดคล้องกับกรอบสมรรถนะครูด้าน AI ของ UNESCO ที่เน้นการพัฒนาความรู้ ทักษะ และค่านิยมของครูในการใช้ AI เพื่อการเรียนรู้ (U.S. Department of Education, 2023; Miao & Cukurova, 2024)

10. ข้อเสนอแนะ

1) ด้านนโยบายการศึกษา: หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการศึกษาควรกำหนดกรอบสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาให้ชัดเจน โดยเชื่อมโยงกับหลักสูตรแกนกลาง การเรียนรู้วิทยาการคำนวณ สมรรถนะดิจิทัล และจริยธรรมดิจิทัล เพื่อให้สถานศึกษามีแนวทางเดียวกันในการพัฒนาผู้เรียน ตัวอย่างเช่น กระทรวงศึกษาธิการอาจกำหนดสมรรถนะขั้นต่ำว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นควรเข้าใจความหมายของ AI การใช้ AI ในชีวิตประจำวัน และข้อควรระวังในการใช้ข้อมูล ส่วนมัธยมศึกษาตอนปลายควรสามารถวิเคราะห์ผลลัพธ์จาก AI ประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูล และออกแบบโครงงานที่ใช้ AI แก้ปัญหาอย่างง่ายได้

2) ด้านครูผู้สอน: ครูควรได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่องทั้งด้านความรู้เรื่อง AI literacy การใช้ generative AI อย่างปลอดภัย การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก และการประเมินผลเชิงสมรรถนะ เพราะครูเป็นผู้กำหนดคุณภาพของประสบการณ์การเรียนรู้ในห้องเรียน ตัวอย่างเช่น โรงเรียนหรือเขตพื้นที่การศึกษาอาจจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้ครูทดลองใช้เครื่องมือ AI เช่น ChatGPT, Teachable Machine หรือเครื่องมือสร้างภาพและข้อความ พร้อมฝึกออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนตั้งคำถาม ตรวจสอบคำตอบของ AI และสะท้อนผลการเรียนรู้

3) ด้านการบริหารจัดการของโรงเรียน: โรงเรียนควรจัดทำแนวปฏิบัติการใช้ AI ที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคล ความเท่าเทียมในการเข้าถึงเครื่องมือ และการป้องกันไม่ให้นักเรียนใช้ AI แทนกระบวนการคิดของตนเอง ตัวอย่างเช่น โรงเรียนอาจกำหนดแนวทางว่า

นักเรียนสามารถใช้ AI เพื่อค้นแนวคิด ตั้งคำถาม ตรวจภาษา หรือช่วยวางโครงงานได้ แต่ต้องระบุวิธีใช้ AI ในรายงาน และต้องมีการอ้างอิง ตรวจสอบข้อมูล และสะท้อนความคิดเห็นของตนเองประกอบเสมอ

4) ด้านการจัดการเรียนรู้: ครูควรนำรูปแบบ AI-CARE Model ไปใช้เป็นกรอบในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเริ่มจากปัญหาใกล้ตัวของนักเรียน แล้วให้นักเรียนสืบค้น ทดลองใช้ AI วิเคราะห์ข้อจำกัด สร้างชิ้นงาน และสะท้อนผลการเรียนรู้ ตัวอย่างเช่น ในหัวข้อ “AI กับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน” ครูอาจให้นักเรียนใช้ AI ช่วยวิเคราะห์ปัญหาขยะในโรงเรียน ออกแบบแนวทางลดขยะ สร้างสื่อรณรงค์ และอภิปรายว่าข้อมูลที่ AI เสนอมีความถูกต้อง ครบถ้วน หรือมีข้อจำกัดอย่างไร

5) สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป: ควรมีการนำรูปแบบ AI-CARE Model ไปทดลองใช้ในห้องเรียนจริง เพื่อประเมินประสิทธิผลของรูปแบบดังกล่าวในด้านความรู้ ทักษะ จริยธรรม ทัศนคติ และความสามารถในการนำความรู้ไปแก้ปัญหา ตัวอย่างเช่น นักวิจัยอาจทดลองใช้รูปแบบนี้กับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2 หรือมัธยมศึกษาปีที่ 5 เป็นเวลา 6–8 สัปดาห์ แล้วเปรียบเทียบผลก่อนและหลังเรียน รวมทั้งศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียน เพื่อนำผลไปปรับปรุงรูปแบบให้เหมาะสมยิ่งขึ้นกับบริบทของโรงเรียนไทย

11. องค์ความรู้ใหม่

1) รูปแบบ AI-CARE Model: องค์ความรู้ใหม่จากบทความนี้คือ AI-CARE Model ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา ที่สังเคราะห์จากเอกสารวิชาการ กรอบสมรรถนะด้าน AI และแนวนโยบายการศึกษาร่วมสมัย รูปแบบนี้มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีทั้งความรู้ ความสามารถในการใช้ AI การคิดเชิงวิพากษ์ และจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี

2) ลักษณะสำคัญขององค์ความรู้: AI-CARE Model มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก เป็นรูปแบบที่เชื่อมโยงความรู้เชิงเทคนิคกับจริยธรรม AI อย่างเป็นระบบ ทำให้นักเรียนไม่ได้เรียนเพียงหลักการทำงานของ AI แต่เข้าใจผลกระทบต่อมนุษย์และสังคมด้วย ประการที่สอง เป็นรูปแบบที่ใช้การเรียนรู้เชิงรุกและการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นกลไกหลัก ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ผ่านการตั้งคำถาม ทดลอง สร้างชิ้นงานและแก้ปัญหาจริง ประการที่สาม เป็นรูปแบบที่กำหนดบทบาทครูในฐานะผู้ออกแบบ กำกับ สนับสนุน และสะท้อนผลร่วมกับผู้เรียน มิใช่เพียงผู้ถ่ายทอดความรู้ ประการที่สี่ เป็นรูปแบบที่ใช้การประเมินแบบหลายมิติครอบคลุมความรู้ ทักษะ ชิ้นงาน จริยธรรม และการสะท้อนคิด

3) การนำองค์ความรู้ไปใช้: AI-CARE Model สามารถใช้เป็นกรอบสำหรับออกแบบหน่วยการเรียนรู้ AI ในระดับมัธยมศึกษา โดยปรับใช้ได้ทั้งรายวิชาเทคโนโลยี วิทยาการคำนวณ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา หรือรายวิชาบูรณาการ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ใช้ AI ได้อย่างสร้างสรรค์ มีวิจารณญาณ และรับผิดชอบต่อสังคม

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ สามารถนำมาสร้างแผนภาพเพื่อให้เข้าใจได้โดยง่าย ดังนี้

ในแผนภาพนี้ได้นำเสนอ “องค์ความรู้ใหม่” ที่ได้จากการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการเรียนรู้ปัญญาประดิษฐ์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา โดยมี AI-CARE Model เป็นศูนย์กลางของภาพ สื่อด้วยฐานวงกลมสามมิติและชิป AI เพื่อแสดงว่า AI เป็นแกนสำคัญของการพัฒนาการเรียนรู้ รอบศูนย์กลางมีลูกศรเชื่อมโยงไปยังหัวข้อหลัก 3 ส่วนอย่างเป็นระบบ ส่วนที่ 1 คือ “รูปแบบ AI-CARE Model” ซึ่งอธิบายว่ารูปแบบนี้เกิดจากการสังเคราะห์เอกสารวิชาการ กรอบสมรรถนะด้าน AI และแนวนโยบายการศึกษาร่วมสมัย โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถในการใช้ AI การคิดเชิงวิพากษ์ และจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี ส่วนที่ 2 คือ “ลักษณะสำคัญขององค์ความรู้” แสดงคุณลักษณะเด่น 4 ประการ ได้แก่ การเชื่อมโยงความรู้เชิงเทคนิคกับจริยธรรม AI การใช้การเรียนรู้เชิงรุกและโครงงาน การกำหนดบทบาทครูเป็นผู้ออกแบบ กำกับ และสะท้อนผลร่วมกับผู้เรียน และการประเมินผลแบบหลายมิติ ส่วนที่ 3 คือ “การนำองค์ความรู้ไปใช้” ซึ่งชี้ให้เห็นว่าสามารถประยุกต์ใช้ในรายวิชาเทคโนโลยี วิทยาการคำนวณ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา และรายวิชาบูรณาการได้ ภาพใช้สีเขียว ฟ้า ชมพู และสีธรรมชาติที่สดใส พร้อมสัญลักษณ์ครู นักเรียน หนังสือ โล่จริยธรรม และเครื่องมือประเมิน เพื่อสื่อถึงการเรียนรู้ AI ที่สร้างสรรค์ มีวิจารณญาณ และรับผิดชอบต่อสังคม

12. เอกสารอ้างอิง

AI4K12 Initiative. (n.d.). *K–12 AI guidelines*.

AI Literacy Framework Initiative. (2025). *Empowering learners for the age of AI: An AI literacy framework for primary and secondary education*.

Alfarwan, A. (2025). Generative AI use in K–12 education: A systematic review. *Frontiers in Education, 10*, Article 1647573.

Casal-Otero, L., Catala, A., Fernández-Morante, C., Taboada, M., Cebreiro, B., & Barro, S. (2023). AI literacy in K–12: A systematic literature review. *International Journal of STEM Education, 10*, Article 29.

Chiu, T. K. F., Meng, H., Chai, C.-S., King, I., Wong, S., & Yam, Y. (2022). Creation and evaluation of a predentary artificial intelligence curriculum. *IEEE Transactions on Education, 65*(1), 30–39.

Computer Science Teachers Association, & AI4K12 Initiative. (2025). *AI learning priorities for all K–12 students*.

European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. (2022). *Ethical guidelines on the use of artificial intelligence and data in teaching and learning for educators*. Publications Office of the European Union.

European Commission, Joint Research Centre. (2026). *DigComp 3.0: The European digital competence framework*. Publications Office of the European Union.

Gu, X., & Ericson, B. J. (2025). AI literacy in K–12 and higher education in the wake of generative AI: An integrative review. *arXiv*.

Lee, S. J., & Kwon, K. (2024). A systematic review of AI education in K–12 classrooms from 2018 to 2023: Topics, strategies, and learning outcomes. *Computers and Education: Artificial Intelligence, 6*, Article 100211.

Miao, F., & Cukurova, M. (2024). *AI competency framework for teachers*. UNESCO.

Miao, F., & Holmes, W. (2023). *Guidance for generative AI in education and research*. UNESCO.

Miao, F., & Shiohira, K. (2022). *K–12 AI curricula: A mapping of government-endorsed AI curricula*. UNESCO.

Miao, F., Shiohira, K., & Lao, N. (2024). *AI competency framework for students*. UNESCO.

Ng, D. T. K., Leung, J. K. L., Chu, S. K. W., & Qiao, M. S. (2021). Conceptualizing AI literacy: An exploratory review. *Computers and Education: Artificial Intelligence, 2*, Article 100041.

Ng, D. T. K., Su, J., Leung, J. K. L., & Chu, S. K. W. (2024). Artificial intelligence literacy education in secondary schools: A review. *Interactive Learning Environments*. Advance online publication.

OECD. (2023). *AI and the future of skills, volume 2: Methods for evaluating AI capabilities*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/a9fe53cb-en

Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence. (2025). *The 2025 AI index report*. Stanford University.

Stump, G. S., Kang, S., Masla, J., Bosch, C. A., Abelson, H., Klopfer, E., & Breazeal, C. (2025). Ethical thinking: Integration and measurement in an AI curriculum for middle-high school students. *Informatics in Education, 24*(4), 815–844.

Taecharungroj, V., & Karnchanapoo, K. (2023). *AI literacy in the age of generative AI: Building a future-ready society*. Electronic Transactions Development Agency.

Thailand National AI Committee. (2022). *Thailand national AI strategy and action plan (2022–2027).*

U.S. Department of Education, Office of Educational Technology. (2023). *Artificial intelligence and the future of teaching and learning: Insights and recommendations*.

World Economic Forum. (2025). *The future of jobs report 2025*.

Yim, I. H. Y., & Su, J. (2025). Artificial intelligence learning tools in K–12 education: A scoping review. *Journal of Computers in Education, 12*, 93–131.

Yue, M., Jong, M. S.-Y., & Dai, Y. (2022). Pedagogical design of K–12 artificial intelligence education: A systematic review. *Sustainability, 14*(23), Article 15620.

Zhang, H., Lee, I., Ali, S., DiPaola, D., Cheng, Y., & Breazeal, C. (2023). Integrating ethics and career futures with technical learning to promote AI literacy for middle school students: An exploratory study. *International Journal of Artificial Intelligence in Education, 33*(2), 290–324.

3. แนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัด เพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5

Guidelines for Developing the Preparation of Regional Social Situation Reports for Dissemination by the Technical Promotion and Support Office Region 5

สุรเดช คิดรัมย์

สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ลัทธพล มุ่งไธสง

สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

วิกรม บุญนุ่น

สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ธนายุทธ ช่างเรือนงาม

สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามกึ่งโครงสร้างและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวม 62 คน ประกอบด้วยผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และผู้ใช้ข้อมูล พร้อมทั้งศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง จำนวน 68 ฉบับ และตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่งด้วยแบบสอบถามเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 149 ราย ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัจจุบันของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดมีพัฒนาการที่เป็นระบบมากขึ้น มีกรอบแนวทางดำเนินงานร่วมกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และจังหวัด มี

การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวางแผน และการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมกระบวนการตั้งแต่การวางแผน การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การจัดทำรายงาน และการเผยแพร่ อย่างไรก็ตามยังพบปัญหาและอุปสรรคสำคัญ ได้แก่ ด้านข้อมูล ด้านบุคลากรและงบประมาณ ด้านกระบวนการประสานงาน และด้านเวลาและรูปแบบการเผยแพร่ แนวทางการพัฒนาที่สำคัญประกอบด้วย การพัฒนาโครงสร้างการบริหารข้อมูลระดับกลุ่มจังหวัด การจัดทำระบบฐานข้อมูลกลางแบบบูรณาการ การพัฒนาทักษะบุคลากรด้านการจัดการข้อมูล การส่งเสริมการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์และการมีส่วนร่วมของเครือข่าย การใช้กรอบแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาและทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นฐานกำหนดบทบาท ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน รวมทั้งกำหนดให้รายงานสถานการณ์ทางสังคมเป็นเครื่องมือเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัดให้เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในระยะยาว

คำสำคัญ: รายงานทางสังคม, สถานการณ์ทางสังคม, กลุ่มจังหวัด

Abstract

The research entitled “Guidelines for Developing the Preparation of Social Situation Reports at the Provincial Cluster Level for Dissemination by the Office of Technical Promotion and Support 5” aimed to analyze the current conditions, problems, and obstacles, and to propose guidelines for improving the preparation of social situation reports at the provincial cluster level for public dissemination. This study employed a mixed-methods research design, integrating both quantitative and qualitative approaches. Data were collected through semi-structured questionnaires and in-depth interviews with 62 stakeholders, consisting of administrators, operational staff, and data users. In addition, 68 related documents were reviewed and analyzed, while data triangulation was conducted through quantitative questionnaires administered to a sample group of 149 respondents. The findings revealed that the current preparation of social situation reports at the provincial cluster level has become more systematic. There is a common operational framework in collaboration with the Ministry of Social Development and Human Security and provincial agencies. Continuous meetings, knowledge exchanges, planning, and implementation have been carried out, covering the entire process from planning, data collection, analysis, synthesis, report preparation, and dissemination. However, several major problems and obstacles were identified, namely data-related issues, personnel and budget limitations, coordination processes, and constraints concerning time and dissemination formats. The key development guidelines include improving the data management structure at the provincial cluster level,

establishing an integrated central database system, developing personnel skills in data management, promoting strategic communication and network participation, applying the concepts of strategic management for development and stakeholder theory as a foundation for defining roles, responsibilities, and participation among all sectors, and positioning social situation reports as a policy instrument to support economic and social development planning at both provincial and provincial cluster levels. Such reports should also be linked to the National Strategy, National Economic and Social Development Plan in the long term.

Keywords: Social Report, Social Situation, Provincial Cluster

1. ความนำ

รายงานสถานการณ์ทางสังคมเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการรวบรวม วิเคราะห์ และเผยแพร่ข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายของภาครัฐและองค์กรต่าง ๆ ตลอดจนเพิ่มความโปร่งใส ความตระหนักรู้ และความไว้วางใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยการสังเคราะห์ข้อมูลจากหลายแหล่ง รายงานดังกล่าวช่วยให้องค์กรสามารถตอบสนองต่อความท้าทายทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการจัดการภัยพิบัติ การส่งเสริมสาธารณสุข ความรับผิดชอบขององค์กร และการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน (UN, 2024; ILO, 2021)

ในระดับนานาชาติ องค์การสหประชาชาติ (UN) ได้จัดทำ World Social Report เพื่อรายงานภาพรวมและแนวโน้มทางสังคมทั่วโลก ขณะที่องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) จัดทำ World Social Protection Report และ World Bank ได้เผยแพร่รายงาน Socio-Economic Impact Assessment of COVID-19 in Thailand ซึ่งมุ่งประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากสถานการณ์การระบาด (DESA, 2023; ILO, 2021; World Bank, 2020)

สำหรับประเทศไทย หน่วยงานสำคัญ เช่น สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) สำนักงานสถิติแห่งชาติ (สสช.) และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ได้จัดทำรายงานภาวะสังคมหรือรายงานสถานการณ์ทางสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในระดับกลุ่มจังหวัดผ่านสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 1–11 ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการรวบรวม วิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อการพัฒนาสังคม (พม., 2566)

การจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างโอกาส ความเสมอภาคทางสังคม และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างทั่วถึง (สศช., 2566) อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังเผชิญข้อจำกัดหลายด้าน เช่น ความไม่ครบถ้วนของข้อมูล การขาดมาตรฐานกลาง การบูร

ณาการระหว่างหน่วยงานที่ไม่ต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่จำกัด รวมถึงปัญหาทรัพยากรบุคคลและงบประมาณ

ดังนั้น การพัฒนาแนวทางการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดจึงมีความจำเป็น เพื่อให้เกิดระบบการรายงานที่มีมาตรฐาน เป็นเอกภาพ และตอบสนองต่อบริบททางสังคมในแต่ละพื้นที่ได้อย่างแท้จริง งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการพัฒนาระบบรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัด เพื่อให้เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs)

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และอุปสรรคของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5

2.2 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงาน สถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่และสถานที่-การวิจัยครอบคลุมพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำและใช้ประโยชน์จากรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดในเขตรับผิดชอบของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 โดยเน้นหน่วยงานภาครัฐระดับพื้นที่ หน่วยงานในสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ภาคีเครือข่าย และผู้ใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัด

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาและประชากร-เนื้อหาการวิจัยครอบคลุมสภาพปัจจุบันของกระบวนการจัดทำรายงาน ปัญหาและอุปสรรคด้านข้อมูล บุคลากร งบประมาณ การประสานงาน ระยะเวลา และการเผยแพร่ ตลอดจนแนวทางพัฒนาระบบรายงานให้มีมาตรฐานและใช้ประโยชน์ได้จริง ประชากรและผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ผู้ใช้ข้อมูล ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในและภายนอก รวมทั้งกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณและเอกสารภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

3.3 ขอบเขตด้านเวลา-การวิจัยมุ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสารรายงานสถานการณ์ทางสังคม นโยบาย แผนยุทธศาสตร์ และเอกสารภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำรายงานในช่วงเวลาที่สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 ใช้ในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ และเผยแพร่ข้อมูล พร้อมทั้งเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้เกี่ยวข้องในช่วงเวลาการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนสภาพจริงของการดำเนินงานในปัจจุบัน

4. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารในการวิจัยนี้มุ่งศึกษากรอบความคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคม การบริหารข้อมูลภาครัฐ การเผยแพร่ข้อมูลสาธารณะ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการใช้รายงานเป็นเครื่องมือเชิงนโยบาย เนื่องจากรายงานสถานการณ์ทางสังคมมีลักษณะเป็นทั้งผลิตผลทางวิชาการและเครื่องมือบริหารราชการ จึงต้องอาศัยแนวคิดหลายด้านประกอบกัน ได้แก่ การจัดการข้อมูล การสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และการบริหารเครือข่าย การทบทวนแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวช่วยให้ผู้วิจัยสามารถสร้างกรอบวิเคราะห์ที่ครอบคลุมทั้งสภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนาได้อย่างเป็นระบบ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2566; Freeman, 2010)

4.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1) แนวคิดรายงานสถานการณ์ทางสังคมของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2566) แนวคิดนี้มองว่ารายงานสถานการณ์ทางสังคมเป็นกลไกสำคัญในการรวบรวมข้อมูลด้านประชากร กลุ่มเปราะบาง ครอบครัว ชุมชน และปัญหาสังคม เพื่อใช้สนับสนุนการวางแผนและการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐ การจัดทำรายงานจึงต้องให้ความสำคัญกับความถูกต้อง ความเป็นปัจจุบัน ความครอบคลุม และการเชื่อมโยงกับนโยบายระดับชาติ จุดเด่นของแนวคิดนี้คือการเน้นข้อมูลเชิงพื้นที่ซึ่งช่วยให้หน่วยงานมองเห็นปัญหาเฉพาะจังหวัดและกลุ่มจังหวัด ไม่ใช้มาตรการแบบเดียวกันกับทุกพื้นที่ แต่ปรับแนวทางแก้ไขให้เหมาะกับบริบทจริง

2) แนวคิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2566) -แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศบนฐานข้อมูล ความเสมอภาคและการเพิ่มขีดความสามารถในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลง การจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดจึงควรเชื่อมโยงกับเป้าหมายการลดความเหลื่อมล้ำ การสร้างโอกาส และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างทั่วถึง รายงานที่ดีต้องไม่แยกจากแผนพัฒนาประเทศ แต่ต้องเป็นข้อมูลสนับสนุนการวางแผนเชิงพื้นที่ ช่วยให้ผู้บริหารเห็นประเด็นเร่งด่วน ทรัพยากรที่ต้องจัดสรร และผลกระทบที่ควรติดตามอย่างต่อเนื่อง

3) แนวคิดการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนข้อมูลภาครัฐของสำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (2565) -แนวคิดนี้เน้นการพัฒนามาตรฐานการแลกเปลี่ยนข้อมูลภาครัฐ เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ สามารถเชื่อมโยงข้อมูลได้อย่างปลอดภัย มีรูปแบบเดียวกัน และนำไปใช้ซ้ำได้ การจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากหลายหน่วยงาน หากไม่มีมาตรฐานกลาง ข้อมูลจะไม่สอดคล้องกันและทำให้การวิเคราะห์ผิดพลาดได้ แนวคิดนี้จึงสนับสนุนการสร้างฐานข้อมูลกลาง การกำหนดนิยามและตัวชี้วัดร่วม การพัฒนาระบบ Dashboard และการเปิดข้อมูลเท่าที่เหมาะสม เพื่อให้รายงานใช้ประโยชน์ได้ทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน

4) แนวคิด World Social Report ของ United Nations Department of Economic and Social Affairs (2024) -แนวคิดรายงานสังคมขององค์การสหประชาชาติให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์แนวโน้มทางสังคมระดับมหภาค เช่น ความเหลื่อมล้ำ ความเปราะบางทางสังคม การเปลี่ยนแปลงประชากร และผลกระทบต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จุดสำคัญคือรายงานต้องไม่หยุดอยู่ที่การบรรยายสถานการณ์ แต่ต้อง

อธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และนโยบาย เพื่อเสนอทิศทางการแก้ไขที่มีหลักฐานรองรับ แนวคิดนี้สามารถนำมาปรับใช้กับรายงานระดับกลุ่มจังหวัดของไทย โดยเน้นการวิเคราะห์เชิงแนวโน้ม การคาดการณ์ความเสี่ยง และการเชื่อมโยงกับ SDGs

5) แนวคิด World Social Protection Report ของ International Labour Organization (2021) -แนวคิดของ ILO ให้ความสำคัญกับระบบคุ้มครองทางสังคมและการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยมองว่านโยบายสังคมต้องอาศัยข้อมูลที่สะท้อนสถานการณ์กลุ่มเปราะบางอย่างแท้จริง รายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดจึงควรมีข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงของครัวเรือน การเข้าถึงสิทธิสวัสดิการ การจ้างงาน และคุณภาพชีวิต เพื่อช่วยให้หน่วยงานกำหนดมาตรการคุ้มครองทางสังคมได้แม่นยำ แนวคิดนี้ช่วยเติมมิติสิทธิ ความมั่นคง และการคุ้มครองประชาชนให้แก่การจัดทำรายงาน

6) แนวคิดการประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของ World Bank (2020) -แนวคิดนี้เน้นการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อประเมินผลกระทบของเหตุการณ์หรือวิกฤตต่อเศรษฐกิจและสังคม เช่น ผลกระทบของโควิด-19 ต่อครัวเรือน รายได้ การศึกษา และบริการสังคม การจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดสามารถนำแนวคิดนี้มาประยุกต์โดยเพิ่มการวิเคราะห์ผลกระทบ การจำแนกกลุ่มเสี่ยง และการติดตามการเปลี่ยนแปลงเชิงเวลา จุดแข็งคือช่วยให้รายงานไม่เป็นเพียงภาพนิ่ง แต่เป็นเครื่องมือเฝ้าระวังและคาดการณ์สถานการณ์ทางสังคม

4.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) ทฤษฎีการพัฒนาระบบสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ของสุวรีย์ ใจหาญ (2562) -ทฤษฎีนี้อธิบายว่าการพัฒนาสังคมต้องเริ่มจากการมองคนเป็นศูนย์กลาง และเชื่อมโยงระบบบริการ สวัสดิการ เครือข่ายชุมชน และข้อมูลทางสังคมเข้าด้วยกัน การจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมจึงควรสะท้อนความเป็นจริงของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางและผู้ที่เข้าถึงบริการยาก ทฤษฎีนี้ช่วยให้การวิจัยเห็นว่ารายงานไม่ใช่งานเอกสารแยกส่วน แต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบพัฒนาคนและความมั่นคงของมนุษย์ หากรายงานมีข้อมูลลึก ถูกต้อง และเข้าใจง่าย จะช่วยให้หน่วยงานออกแบบมาตรการที่ตรงกับความต้องการจริงของประชาชน

2) ทฤษฎีการสื่อสารสาธารณะในยุค Media Disruption ของกอบุญ แสงพู (2566) -ทฤษฎีนี้ชี้ว่าการสื่อสารของหน่วยงานรัฐในยุคดิจิทัลต้องปรับรูปแบบให้สั้น กระชับ เข้าใจง่าย และใช้หลายช่องทาง เพราะผู้รับสารมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปและไม่อ่านรายงานยาวทั้งหมด การเผยแพร่รายงานสถานการณ์ทางสังคมจึงควรมีทั้งรายงานฉบับเต็ม บทสรุปผู้บริหาร Infographic คลิปสั้น เว็บไซต์ และ Social Media เพื่อให้ผู้ใช้ข้อมูลแต่ละกลุ่มเข้าถึงได้เหมาะสม ทฤษฎีนี้สนับสนุนข้อเสนอให้สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 ยกระดับการเผยแพร่จากเอกสารเป็นระบบสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์

3) ทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของ Freeman (2010) -ทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอธิบายว่าองค์กรจะประสบความสำเร็จได้ต้องเข้าใจความต้องการ บทบาท อำนาจ และผลกระทบของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย การ

จัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมจึงไม่ควรดำเนินการโดยหน่วยงานเดียว แต่ต้องเปิดให้ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคีเครือข่าย นักวิชาการ และผู้ใช้ข้อมูลมีส่วนร่วมตั้งแต่กำหนดตัวชี้วัด ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา และใช้ประโยชน์จากรายงาน ทฤษฎีนี้ช่วยอธิบายว่าทำไมรายงานบางฉบับจึงยังไม่ตอบโจทย์ผู้ใช้ เพราะกระบวนการจัดทำยังมีส่วนร่วมไม่เพียงพอ

4) ทฤษฎีระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการของ Laudon and Laudon (2022) -ทฤษฎีนี้มองว่าระบบสารสนเทศที่ดีต้องประกอบด้วยข้อมูล เทคโนโลยี กระบวนการ บุคลากร และการบริหารจัดการที่เชื่อมโยงกัน การพัฒนารายงานสถานการณ์ทางสังคมจึงต้องพัฒนาทั้งฐานข้อมูลกลาง มาตรฐานข้อมูล เครื่องมือวิเคราะห์ Dashboard บุคลากรที่มี Data Literacy และกระบวนการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจริง ทฤษฎีนี้ช่วยให้เห็นว่าปัญหาข้อมูลไม่ครบหรือไม่เชื่อมโยงไม่ใช่ปัญหาเฉพาะเทคนิค แต่เป็นปัญหาเชิงระบบที่ต้องแก้ทั้งโครงสร้างข้อมูลและวิธีทำงานขององค์กร

5) ทฤษฎีการวิเคราะห์สาเหตุรากเหง้า Root Cause Analysis: RCA ของ Andersen and Fagerhaug (2006) -RCA เป็นแนวคิดที่ช่วยแยก “อาการของปัญหา” ออกจาก “สาเหตุแท้จริง” โดยตั้งคำถามต่อเนื่องเพื่อค้นหาปัจจัยเชิงระบบ เช่น ข้อมูลล่าช้าอาจไม่ได้เกิดจากเจ้าหน้าที่ไม่ส่งข้อมูลเท่านั้น แต่อาจเกิดจากไม่มีมาตรฐานกลาง ไม่มีระบบเชื่อมโยงข้อมูล หรือไม่มีแรงจูงใจในการส่งข้อมูล ทฤษฎีนี้จึงเหมาะกับงานวิจัยนี้ เพราะช่วยให้การเสนอแนวทางพัฒนาไม่หยุดที่การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่เสนอการแก้เชิงโครงสร้าง เช่น Social Data Hub, Social Data Lab, มาตรฐานตัวชี้วัด และระบบติดตามผล

4.3 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) กอบุญ แสงพู (2566) เรื่องการปรับตัวของสำนักประชาสัมพันธ์เขต 7 ในยุค Media Disruption -ผลงานวิจัยนี้ศึกษาการปรับตัวของหน่วยงานสื่อสารภาครัฐท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสื่อดิจิทัล พบว่าหน่วยงานต้องปรับรูปแบบเนื้อหา ช่องทาง และทักษะบุคลากรให้เข้ากับพฤติกรรมผู้รับสาร ผลการวิจัยสัมพันธ์กับงานนี้ เพราะการเผยแพร่รายงานสถานการณ์ทางสังคมจำเป็นต้องใช้สื่อที่เข้าใจง่าย เข้าถึงเร็ว และเหมาะกับผู้ใช้ข้อมูลหลายกลุ่ม ไม่ควรจำกัดอยู่เพียงรายงานฉบับเต็ม

2) พงษ์พิสุทธิ์ ศรีสด (2559) เรื่องการออกแบบสื่ออัตลักษณ์แมวไทยเพื่อการเผยแพร่ งานวิจัยนี้เน้นการออกแบบสื่อให้มีอัตลักษณ์ ชัดเจน และเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย -แม้เนื้อหาจะต่างจากรายงานสถานการณ์ทางสังคม แต่ให้บทเรียนสำคัญด้านการแปลงข้อมูลเป็นสื่อที่น่าสนใจ งานวิจัยนี้สนับสนุนข้อเสนอให้รายงานสถานการณ์ทางสังคมพัฒนา Infographic, Dashboard และเอกสารสรุป เพื่อให้ข้อมูลสังคมที่ซับซ้อนถูกสื่อสารอย่างเข้าใจง่ายและใช้ประโยชน์ได้จริง

3) มนวิภา วงรุจิระ สันทัด ทองรินทร์ และไพบูณร์ คะเชนทรพรรค์ (2566) เรื่องการประเมินผลการเผยแพร่ข่าวสารของกรมประชาสัมพันธ์ -ผลงานวิจัยนี้ชี้ว่าการเผยแพร่ข้อมูลภาครัฐต้องมีการประเมินผลทั้งด้านการเข้าถึง ความเข้าใจ ความพึงพอใจ และการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ

งานวิจัยเรื่องรายงานสถานการณ์ทางสังคม เพราะการเผยแพร่รายงานควรมีระบบติดตามว่าผู้ใช้ข้อมูลนำรายงานไปใช้ในการวางแผน โครงการ หรือนโยบายจริงหรือไม่

4) Michalski (2018) เรื่องปัญหาการติดตามสถานการณ์สังคมระดับท้องถิ่นและภูมิภาคจากความพร้อมของข้อมูล -ผลงานวิจัยนี้พบว่าการติดตามสถานการณ์สังคมระดับพื้นที่เผชิญปัญหาข้อมูลไม่พร้อม ไม่ทันเวลา และเปรียบเทียบข้ามพื้นที่ได้ยาก ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับปัญหาของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 ที่พบข้อจำกัดด้านความครบถ้วน ความทันสมัย และมาตรฐานของข้อมูล จึงสนับสนุนการจัดทำฐานข้อมูลกลางและมาตรฐานตัวชี้วัดร่วม

5) Wachowiak (2013) เรื่องกระบวนการรายงานทางสังคม: รูปแบบต้นแบบ -ผลงานวิจัยนี้เสนอว่ารายงานทางสังคมควรมีกระบวนการชัดเจน ตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และการสื่อสารผลต่อสาธารณะ แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่เสนอให้จัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดอย่างเป็นระบบ มีผู้รับผิดชอบชัดเจน และมีช่องทางเผยแพร่ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

6) Reddy et al. (2023) เรื่อง SmartBook: AI-assisted situation report generation - ผลงานวิจัยนี้ศึกษาการใช้ปัญญาประดิษฐ์ช่วยสร้างรายงานสถานการณ์ โดยเน้นการสกัดข้อมูล สรุปสาระ และช่วยจัดโครงสร้างรายงาน ผลงานดังกล่าวชี้แนวโน้มสำคัญว่าการจัดทำรายงานสังคมในอนาคตอาจใช้ AI, Big Data และระบบอัตโนมัติช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ งานนี้จึงสนับสนุนข้อเสนอให้สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 พัฒนา Social Data Lab และระบบรายงานดิจิทัล

5. ระเบียนวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี ซึ่งรวมการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเอกสาร และการวิจัยเพื่อพัฒนาเข้าด้วยกัน โดยประยุกต์ใช้กรอบการวิเคราะห์สาเหตุรากเหง้า เพื่อระบุสภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค และสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาอย่างเป็นระบบ กระบวนการวิจัยมุ่งให้ข้อมูลจากหลายแหล่งตรวจสอบกันได้ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและลดความลำเอียงของผลการศึกษา

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลและเอกสาร ผู้วิจัยทบทวนแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และนโยบายที่เกี่ยวข้อง เช่น ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 รายงานสถานการณ์ทางสังคมของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มาตรฐานการแลกเปลี่ยนข้อมูลภาครัฐ และงานวิจัยด้านรายงานทางสังคม เพื่อสร้างกรอบแนวคิดหลักในการศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบเครื่องมือวิจัย เครื่องมือประกอบด้วยแบบสกัดข้อมูลเอกสาร แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ มีค่า

IOC ระหว่าง 0.80–1.00 และแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่น Cronbach's Alpha เท่ากับ 0.87 แสดงว่ามีความเหมาะสมในการเก็บข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายใน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก รวม 62 คน เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง 149 ราย และรวบรวมเอกสารภาครัฐที่เกี่ยวข้องจำนวน 68 ฉบับ

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การจัดหมวดหมู่ประเด็น และการตีความเชิงธีม ส่วนข้อมูลจากเอกสารใช้การสกัดสาระสำคัญและการเปรียบเทียบประเด็น

ขั้นตอนที่ 5 การสังเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยผสานผลจากข้อมูลเอกสาร ข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อจัดทำแนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดที่มีระบบ ปฏิบัติได้จริง สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ และตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ข้อมูล

6. ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอจากการผสานข้อมูลหลายแหล่ง ได้แก่ เอกสารภาครัฐ ผลการตอบแบบสอบถาม และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้การวิเคราะห์สาเหตุรากเหง้าเป็นกรอบช่วยจำแนกปัญหาออกเป็นระดับข้อมูล ระดับบุคลากร ระดับกระบวนการ และระดับการเผยแพร่ การนำเสนอผลจึงเน้นตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 2 ข้อ คือการอธิบายสภาพปัจจุบัน ปัญหา และอุปสรรคของการจัดทำรายงาน และการเสนอแนวทางพัฒนาที่ใช้ได้จริงในบริบทของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 การวิเคราะห์ดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการวิจัยแบบผสานวิธีที่ใช้ข้อมูลหลายชนิดเพื่อเพิ่มความครบถ้วนของคำตอบการวิจัย (อภินันท์ จันตะนี, 2565; Creswell & Plano Clark, 2018)

เพื่อให้การนำเสนอผลการวิจัยมีความชัดเจนและสะท้อนถึงการบูรณาการข้อมูลจากหลายแหล่ง ผู้วิจัยได้จัดทำ "แผนภาพสรุปผลหลายแหล่ง (Triangulation Map)" เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผลการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และสาระสำคัญที่ได้จากการสกัดคำสำคัญ รวมถึงสังเคราะห์ประเด็นสำคัญจากแต่ละส่วนสู่ "ข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการพัฒนา" ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงความสอดคล้องระหว่าง สภาพปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรค กระบวนการดำเนินงาน ตลอดจนแนวทางการพัฒนา ที่เกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบและรองรับหลายมิติ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สภาพปัจจุบัน ปัญหา และอุปสรรคของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัด ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ซึ่งมุ่งศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และอุปสรรคของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคม จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 149 คน โดยใช้สถิติพรรณนา

ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า ในภาพรวมของสภาพการดำเนินงาน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ “มาก” คิดเป็นประมาณร้อยละ 60–70 ขณะที่ระดับ “ปานกลาง” คิดเป็นร้อยละ 20–30 และระดับ “น้อย” มีสัดส่วนไม่เกินร้อยละ 10 สะท้อนให้เห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการพัฒนากระบวนการจัดทำรายงานอย่างเป็นระบบมากขึ้น ทั้งในด้านการวางแผน การรวบรวม และการนำเสนอข้อมูล

เมื่อพิจารณาในด้านปัญหาและอุปสรรค พบว่า กลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ 65 เห็นว่าปัญหาด้านข้อมูล เช่น ความไม่สอดคล้องของนิยามและตัวชี้วัด รวมถึงความล่าช้าในการส่งข้อมูล เป็นอุปสรรคในระดับมาก ขณะที่อีกร้อยละประมาณ 25 เห็นว่าอยู่ในระดับปานกลาง และเพียงส่วนน้อย (ต่ำกว่าร้อยละ 10) เห็นว่าเป็นปัญหาในระดับน้อย นอกจากนี้ ในด้านบุคลากรและงบประมาณ พบว่าประมาณร้อยละ 60 ของกลุ่มตัวอย่างเห็นว่ามีข้อจำกัดในระดับมาก สะท้อนถึงการขาดแคลนบุคลากรเฉพาะทางและงบประมาณสนับสนุน

สำหรับด้านการประสานงานระหว่างหน่วยงาน พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละประมาณ 50 มีความคิดเห็นว่าอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่ร้อยละ 40 เห็นว่าเป็นปัญหาในระดับมาก และร้อยละ 10 เห็นว่าอยู่ในระดับน้อย แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของความคิดเห็นในประเด็นนี้ ส่วนด้านระยะเวลาและการเผยแพร่ข้อมูล พบว่ากลุ่มตัวอย่างมากกว่าร้อยละ 60 เห็นว่ามีข้อจำกัดด้านเวลาในระดับมาก ส่งผลให้รายงานยังเน้นข้อมูลเชิงปริมาณมากกว่าการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ

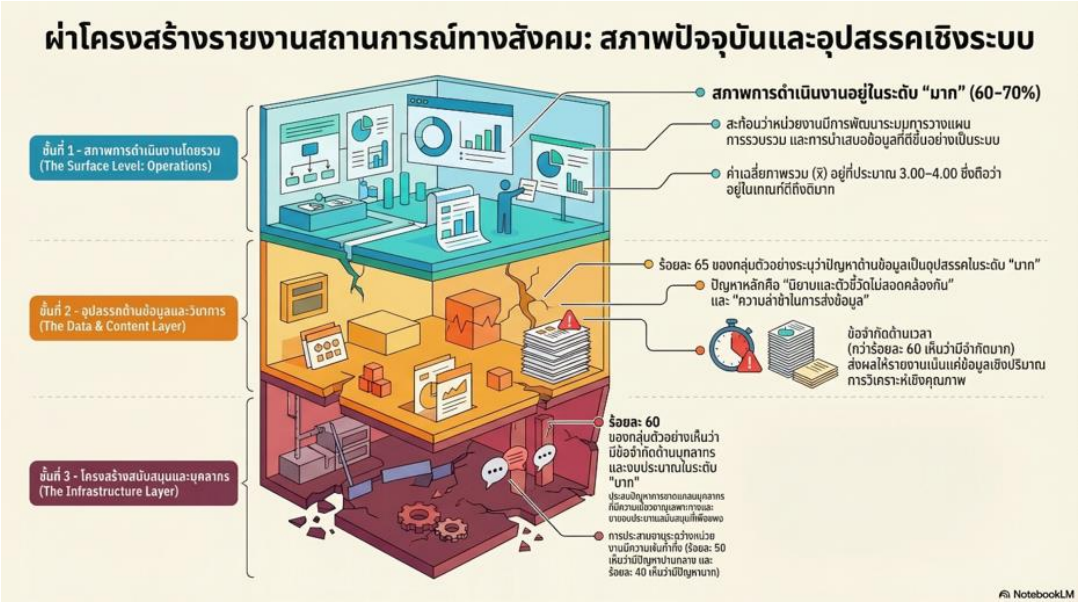

ภาพที่ 3 สภาพปัจจุบัน ปัญหา และอุปสรรคของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับ กลุ่มจังหวัด

เมื่อพิจารณาร่วมกับค่าเฉลี่ย ($\bar{x} \approx 3.00–4.00$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. ≈ 0.50–0.80) จะเห็นได้ว่า ผลการวิเคราะห์มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ แม้สภาพการดำเนินงานโดยรวมจะอยู่ในระดับดี (มีสัดส่วนร้อยละของระดับมากสูง) แต่ปัญหาเชิงระบบยังคงปรากฏในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูงเช่นกัน ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในด้านข้อมูล บุคลากร งบประมาณ และการประสานงาน เพื่อยกระดับประสิทธิภาพของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมในอนาคต

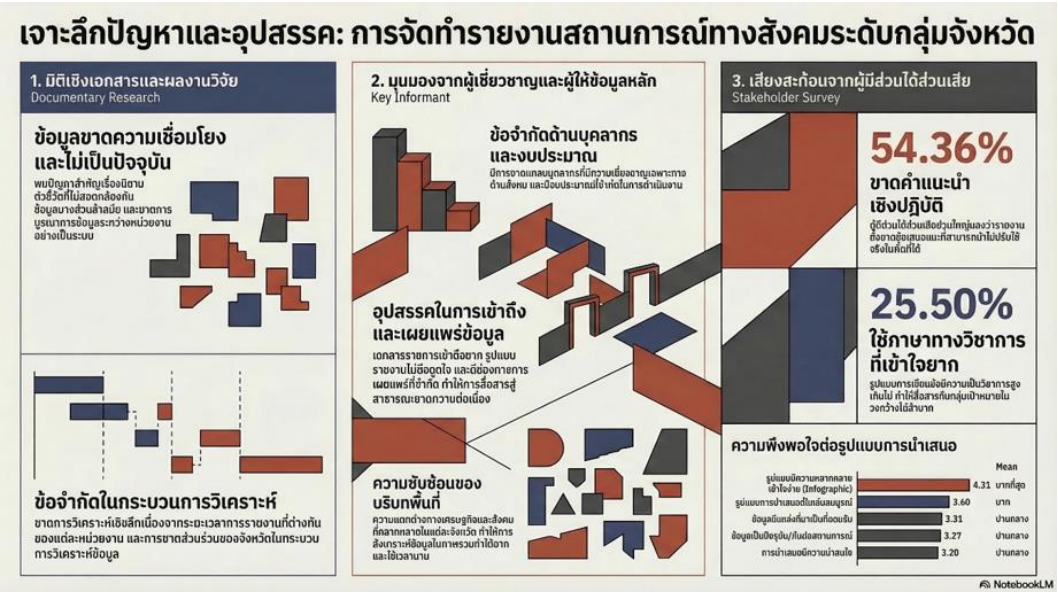

ภาพที่ 4 แผนภาพสรุปผลหลายแหล่ง (Triangulation Map) เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของ สสว.

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ซึ่งมุ่งเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ พบว่า แนวทางที่ได้มาจากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีลักษณะเป็น “แนวทางเชิงระบบ” ที่ครอบคลุมทั้งด้านโครงสร้างข้อมูล บุคลากร และการสื่อสาร

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติพรรณนา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในระดับสูงต่อแนวทางการพัฒนา โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในช่วงระดับมาก ($\bar{x} \approx 3.50–4.20$) และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในระดับต่ำถึงปานกลาง (S.D. ≈ 0.40–0.80) สะท้อนถึงความเห็นพ้องของผู้ตอบแบบสอบถามต่อความจำเป็นในการพัฒนาอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในเชิงร้อยละ พบว่ามากกว่าร้อยละ 65–75 ของกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับแนวทางการพัฒนาในระดับมาก ขณะที่ร้อยละ 20–30 เห็นด้วยในระดับปานกลาง และมีเพียงส่วนน้อยที่เห็นด้วยในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าแนวทางด้านการพัฒนาโครงสร้างการบริหารข้อมูล โดยการจัดตั้งคณะกรรมการข้อมูลสังคมระดับกลุ่มจังหวัดมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด และมีสัดส่วนผู้เห็นด้วยในระดับมากมากกว่าร้อยละ 70 สะท้อนถึงความต้องการกลไกกลางในการบริหารจัดการข้อมูลอย่างชัดเจน รองลงมา คือ แนวทางการพัฒนาระบบฐานข้อมูลแบบบูรณาการ (Integrated Data System: IDS) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และมีผู้เห็นด้วยมากกว่าร้อยละ 70 เช่นกัน โดยเฉพาะในประเด็นการเชื่อมโยงข้อมูล การมี dashboard และระบบเตือนภัยล่วงหน้า (early-warning system) ที่สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์เชิงนโยบายได้

ในด้านการพัฒนาศักยภาพบุคลากร (Data Literacy) พบว่า กลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 65 เห็นด้วยในระดับมากว่าควรมีการจัดอบรมและเวิร์กช็อปเพื่อเพิ่มทักษะการวิเคราะห์และตีความข้อมูล ขณะที่ด้านการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์และการมีส่วนร่วมของเครือข่าย พบว่ามีผู้เห็นด้วยในระดับมากประมาณร้อยละ 60–70 โดยเน้นการใช้สื่อสมัยใหม่ เช่น อินโฟกราฟิก เว็บไซต์ และโซเชียลมีเดีย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข้อมูล นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพยังสนับสนุนผลเชิงปริมาณ โดยพบว่า แนวทางการพัฒนาควรมุ่งเน้นการบูรณาการข้อมูลระหว่างหน่วยงาน การกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน และการใช้กรอบแนวคิดการบริหารเชิงกลยุทธ์และทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและความยั่งยืนของระบบรายงาน

โดยสรุป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 แสดงให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมควรมุ่งไปที่การพัฒนาระบบข้อมูลแบบบูรณาการ การเสริมสร้างศักยภาพบุคลากร และการยกระดับการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มตัวอย่างในระดับสูงทั้งในเชิงค่าเฉลี่ยและร้อยละ สะท้อนถึงความจำเป็นและความเป็นไปได้ในการนำแนวทางดังกล่าวไปประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดทำรายงานในอนาคต

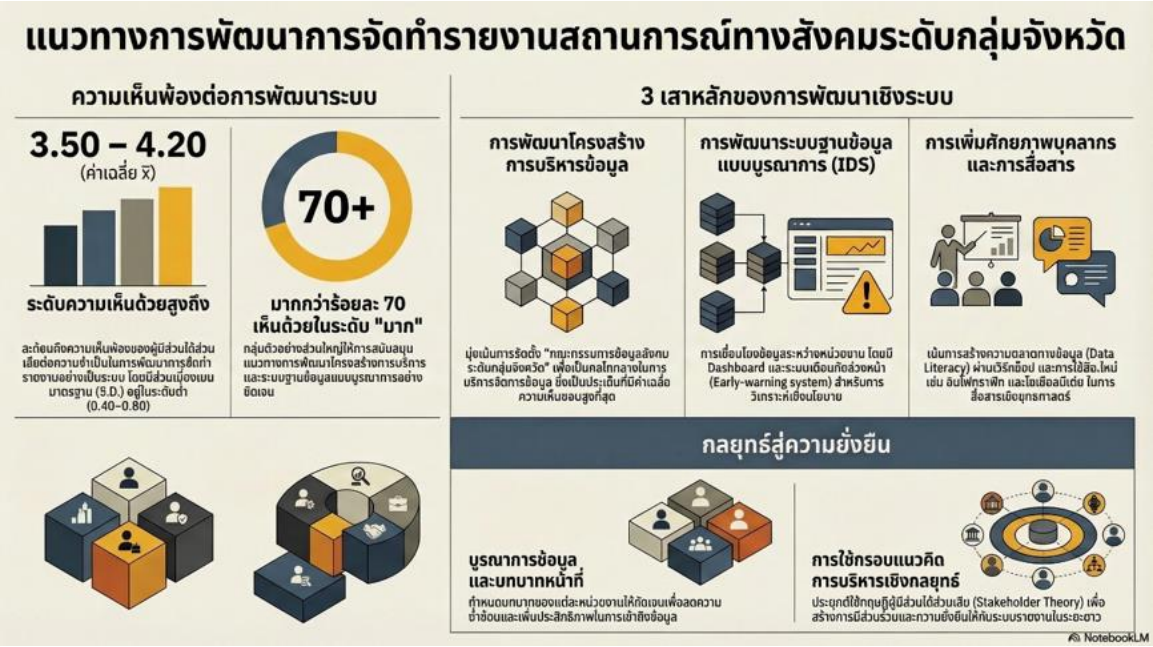

ภาพที่ 5 แผนภาพสรุปแนวทางพัฒนาของการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัด

นอกจากนี้ จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ สามารถเสนอ “รูปแบบแนวทางการพัฒนาระบบรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5” ซึ่งอยู่บนพื้นฐานแนวคิด Root Cause Analysis (RCA) ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 6 รูปแบบแนวทางการพัฒนาระบบรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัด เพื่อการเผยแพร่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5

สรุปผลการวิจัย

ผลงานวิจัยชิ้นนี้สรุปผลการศึกษาได้ 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ สภาพปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการพัฒนา โดยพบว่า สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 ได้พัฒนากระบวนการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ มีโครงสร้างการดำเนินงานชัดเจน พร้อมปรับรูปแบบการนำเสนอให้ทันสมัย เช่น Dashboard และ Infographic เพื่อตอบสนองผู้ใช้ข้อมูลหลายกลุ่ม รายงานจึงมีคุณค่าในการสนับสนุนข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อกำหนดนโยบายในพื้นที่ และผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก อย่างไรก็ตาม ยังพบปัญหาสำคัญหลายด้าน ได้แก่ ข้อมูลยังไม่ครอบคลุม ไม่เป็นปัจจุบัน ไม่เชื่อมโยง และล่าช้าจากหน่วยงานภายนอก การประสานงานยังขาดความเข้าใจร่วมกันเรื่องนิยามและขอบเขตข้อมูล อีกทั้งยังไม่มี Data Hub กลางสำหรับรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ การนำเสนอรายงานและข้อเสนอเชิงนโยบายบางส่วนยังไม่ชัดเจน นำไปปฏิบัติได้ยาก ขาดกระบวนการให้แต่ละจังหวัดจัดทำรายงานเฉพาะพื้นที่ก่อนการสังเคราะห์ และยังไม่มีระบบติดตามการใช้ประโยชน์จากรายงานอย่างจริงจัง แนวทางการพัฒนาจึงควรมุ่งสร้างมาตรฐานกลางด้านข้อมูล พัฒนากลไกบูรณาการข้อมูล ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของจังหวัด พัฒนาสื่อรายงานแบบ Interactive ขยายช่องทางเผยแพร่ และจัดระบบติดตามผลการใช้ข้อมูล เพื่อให้รายงานสะท้อนปัญหาสังคมได้ตรงบริบทและสนับสนุนนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยสะท้อนว่า การจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคมเป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนการกำหนดนโยบายและการพัฒนาพื้นที่ แต่ยังมีข้อจำกัดเชิงระบบหลายด้าน โดยเฉพาะข้อมูลที่ไม่สอดคล้องกัน ขาดมาตรฐาน ไม่เป็นปัจจุบัน และการประสานงานระหว่างหน่วยงานยังไม่ราบรื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Michalski (2018) และ Rossi (2011) ที่ชี้ให้เห็นปัญหาความซับซ้อนของข้อมูลและการขาดการมีส่วนร่วม ผลการศึกษายังยืนยันว่า การยกระดับคุณภาพรายงานจำเป็นต้องอาศัยการจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบ โครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน และการบูรณาการข้อมูลจากหลายแหล่งโดยควรพัฒนาฐานข้อมูลกลางหรือ Data Hub เพื่อเพิ่มความถูกต้อง ความครบถ้วน และความน่าเชื่อถือของข้อมูล พร้อมทั้งประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น GIS, AI, Dashboard และระบบ Real Timeรวมถึงพัฒนาทักษะบุคลากรด้านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ในด้านการสื่อสารและการมีส่วนร่วม พบว่าการเผยแพร่ยังไม่ทั่วถึงและขาดรูปแบบที่ดึงดูดใจ จึงควรใช้สื่อที่เข้าใจง่าย เช่น Infographic และการสื่อสารสองทาง เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีบทบาทมากขึ้น การวิเคราะห์สาเหตุรากเหง้าชี้ว่า ปัญหาไม่ได้เป็นเพียงอาการเฉพาะหน้า แต่เกิดจากรากเหง้าเชิงระบบ จึงควรพัฒนาใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับข้อมูล ระดับบุคลากร และระดับระบบบริหารจัดการ เพื่อให้รายงานเป็นเครื่องมือเชิงนโยบายและสนับสนุนการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

8. ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย -ควรกำหนดให้รายงานสถานการณ์ทางสังคมระดับกลุ่มจังหวัดเป็นกลไกหลักในการสนับสนุนยุทธศาสตร์ชาติด้านสังคม โดยมีคณะกรรมการกำกับข้อมูลสังคมระดับภูมิภาค ทำหน้าที่กำหนดมาตรฐาน ตัวชี้วัด คำนิยาม ระยะเวลาเก็บข้อมูล และเชื่อมโยงฐานข้อมูลกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้ข้อมูลมีคุณภาพ เปรียบเทียบได้ และใช้ประโยชน์เชิงนโยบายได้จริง

2) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติและเครือข่าย -ควรเสริมสร้างความร่วมมือของทุกจังหวัดในกลุ่มจังหวัด โดยให้แต่ละจังหวัดจัดทำรายงานของตนเองก่อนนำมาสังเคราะห์ระดับกลุ่มจังหวัด พร้อมพัฒนา Social Data Hub, Social Data Lab, Dashboard, Infographic และระบบติดตามประเมินผล รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้ชุมชน ภาคีเครือข่าย และหน่วยงานท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ตรวจสอบ และใช้ประโยชน์จากรายงาน

3) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต -ควรศึกษาการใช้ประโยชน์จากรายงานสถานการณ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบ โดยติดตามว่าหน่วยงานต่าง ๆ นำข้อมูลไปใช้ในการกำหนดนโยบายหรือปฏิบัติงานอย่างไร รวมทั้งควรวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการนำเสนอรายงาน เช่น Big Data, AI และแพลตฟอร์มข้อมูลกลาง เพื่อสร้างแบบจำลองที่นำไปใช้ได้จริงและยกระดับรายงานเป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์

9. เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2565). *รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการจัดทำรายงานสถานการณ์ทางสังคม ประจำปี 2562–2563*. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2566). *รายงานสถานการณ์ทางสังคม ประจำปี 2565*. กองมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

กอบุญ แสงพู. (2566). *การปรับตัวของสำนักประชาสัมพันธ์เขต 7 ในยุค Media Disruption* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี].

มนวิภา วงรุจิระ, สันทัด ทองรินทร์, และไพบูณร์ คะเชนทรพรรค์. (2566). การประเมินผลการเผยแพร่ข่าวสารของกรมประชาสัมพันธ์. *วารสารวิชาการ วิจัย และนวัตกรรม มสธ. (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*.

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน). (2565). *มาตรฐานรัฐบาลดิจิทัลว่าด้วยกรอบแนวทางการพัฒนามาตรฐานการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนข้อมูลภาครัฐ (Thailand Government Information Exchange: TGIX) Framework v.1.0*.

Andersen, B., & Fagerhaug, T. (2006). *Root cause analysis: Simplified tools and techniques* (2nd ed.). ASQ Quality Press.

Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research* (3rd ed.). SAGE Publications.

Freeman, R. E. (2010). *Strategic management: A stakeholder approach*. Cambridge University Press.

International Labour Organization. (2021). *World social protection report 2020–22: Social protection at the crossroads: In pursuit of a better future*. International Labour Organization.

Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2022). *Management information systems: Managing the digital firm* (17th ed.). Pearson Education.

United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2024). *World social report 2024*. United Nations.

Wachowiak, P. (2013). The process of social reporting: An original model. *Organization and Management Journal*.

World Bank. (2020). *Socio-economic impact assessment of COVID-19 in Thailand*. World Bank.

Zakirova, A., Klychova, G., Kirillova, V., & Yusupova, A. (2019). Social reporting: Purpose, basic principles of formation, and structure. *Vestnik of Kazan State Agrarian University*.

4. หลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ 2567

Principles of Governance of the President of Phetchabun Rajabhat University in 2024

ดวงใจ ปินตามูล

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

มงคล ต๊ะสุ

คณะนิติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ วิทยาลัยนอร์เทิร์น

ยศสุธา วิชัยธนพัฒน์

เทศบาลเมืองเพชรบูรณ์

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องหลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ 2567 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ เพื่อศึกษาหลักทางการเมืองของอธิการบดี และศึกษาระบบการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และการวิเคราะห์เนื้อหา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยผู้บริหารที่กำกับติดตามนโยบาย ผู้บริหารที่นำนโยบายไปปฏิบัติ พนักงานสายวิชาการ และพนักงานสายสนับสนุน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจงและเทคนิคสโนว์บอล ผลการวิจัยพบว่า ระบบการปกครองของอธิการบดีมิใช่เพียงการใช้อำนาจตามโครงสร้างราชการ แต่เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ บุคลากร สภามหาวิทยาลัย กฎระเบียบ และวัฒนธรรมองค์กร โดยมีหลักการปกครอง 7 ประการ ได้แก่ หลักเหตุผล หลักเสียงข้างมาก หลักความยินยอม หลักประนีประนอม หลักความเสมอภาค หลักเสรีภาพ และหลักการปกครองตนเอง ด้านหลักทางการเมือง พบว่าอธิการบดีมีบทบาทในการได้มา รักษา และใช้อำนาจผ่านการวางนโยบาย การแต่งตั้งผู้ช่วยปฏิบัติงาน และการจัดสรรทรัพยากร ส่วนด้านธรรมาภิบาล พบว่าการบริหารต้องยึดหลักประสิทธิผล ประสิทธิภาพ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม นิติธรรม ความเสมอภาค และฉันทามติ องค์ความรู้ใหม่ที่เสนอคือ “PCRU-GOV Model” เพื่อพัฒนาการปกครองมหาวิทยาลัยให้สมดุลระหว่างอำนาจตามกฎหมาย ภาวะผู้นำเชิงวิชาการ และความชอบธรรมทางสังคม

คำสำคัญ: หลักการปกครอง, อธิการบดี, ธรรมาภิบาล

Abstract

This research, titled "Principles of Governance of the President of Phetchabun Rajabhat University in 2024," aimed to study the governance system of the President of Phetchabun Rajabhat University, examine the political principles of the President, and investigate the administrative system based on good governance principles. This qualitative research employed documentary study, semi-structured interviews, and content analysis. Key informants included administrators responsible for supervising policy implementation, administrators responsible for putting policy into practice, academic staff, and support staff. Purposive sampling and snowball sampling were used to select informants. The findings revealed that the President's governance was not merely the use of formal bureaucratic authority, but a process of interaction among leadership, personnel, the university council, regulations, and organizational culture. The governance system was grounded in seven principles: rationality, majority rule, consent, compromise, equality, liberty, and self-government. Regarding political principles, the President's role involved acquiring, maintaining, and exercising authority through policy formulation, personnel appointment, and resource allocation. Regarding good governance, the administrative system emphasized effectiveness, efficiency, transparency, accountability, participation, rule of law, equity, and consensus orientation. The new body of knowledge proposed in this study is the "PCRU-GOV Model," designed to strengthen university governance by balancing legal authority, academic leadership, and social legitimacy.

Keywords: governance principles, president, good governance

1. ความนำ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นสถาบันอุดมศึกษาของรัฐที่มีพันธกิจสำคัญในการผลิตบัณฑิต วิจัย บริการวิชาการ ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และพัฒนาท้องถิ่น การปกครองมหาวิทยาลัยจึงมิใช่เพียงการบริหารภายในองค์กร แต่เป็นการกำกับทิศทางการพัฒนาความรู้ คน และสังคมในพื้นที่ อธิการบดีในฐานะผู้บริหารสูงสุดต้องทำหน้าที่ทั้งผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารทรัพยากร ผู้ประสานผลประโยชน์ และผู้สร้างความชอบธรรมขององค์กร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์มีพัฒนาการจากวิทยาลัยครูสู่มหาวิทยาลัยราชภัฏ และมีประวัติการเปลี่ยนผ่านผู้บริหารหลายช่วง จึงเป็นกรณีศึกษาที่เหมาะสมต่อการวิเคราะห์หลักการปกครองเชิงสถาบัน การเมืองในองค์กร และธรรมาภิบาลร่วมสมัย

1.1 ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

ได้รับการยกฐานะเป็นสถาบันราชภัฏ และเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวทำให้บทบาทของสถาบันขยายจากการผลิตครูไปสู่การจัดการศึกษาหลากหลายสาขา การวิจัย การบริการวิชาการ และการพัฒนาท้องถิ่น ระบบการปกครองของผู้บริหารสูงสุดจึงต้องปรับจากลักษณะราชการแบบเดิมไปสู่การบริหารมหาวิทยาลัยสมัยใหม่ที่รับผิดชอบต่อคุณภาพ ความโปร่งใส และความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จากข้อมูลประวัติผู้บริหาร พบว่ามหาวิทยาลัยมีผู้บริหารสูงสุดหลายช่วง ทั้งอาจารย์ใหญ่ อธิการ อธิการบดี และผู้รักษาราชการแทนอธิการบดี ซึ่งบางช่วงมีการดำรงตำแหน่งไม่ครบวาระหรือมีการรักษาราชการแทนต่อเนื่อง สิ่งนี้สะท้อนระบบการปกครองภายในมหาวิทยาลัยเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านกฎหมาย โครงสร้างอำนาจ การเมืองในองค์กร วัฒนธรรมสถาบัน และความเชื่อมั่นของบุคลากร ไม่ใช่เพียงความสามารถส่วนบุคคลของผู้นำเท่านั้น ในปี 2567 การศึกษาหลักการปกครองของอธิการบดีจึงมีความสำคัญ เพราะมหาวิทยาลัยอยู่ในบริบทที่ต้องแข่งขันด้านคุณภาพการศึกษา ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี รับผิดชอบต่อสังคม และรักษาพันธกิจท้องถิ่นควบคู่กับมาตรฐานอุดมศึกษา อธิการบดีต้องใช้อำนาจตามกฎหมายอย่างมีเหตุผล ขณะเดียวกันต้องสร้างการยอมรับจากบุคลากรผ่านการมีส่วนร่วม การประนีประนอม และความโปร่งใส แนวคิดของณรงค์ สินสวัสดิ์ (2539) ช่วยอธิบายมิติการได้มา รักษา และใช้อำนาจทางการเมือง ส่วน Rhodes (1997) ชี้ว่าธรรมาภิบาลสมัยใหม่เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่พึ่งพากันมากกว่าการสั่งการทางเดียว ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงเกิดจากความจำเป็นที่จะอธิบายระบบการปกครองของอธิการบดีในมิติที่ลึกกว่าโครงสร้างราชการ โดยพิจารณาทั้งกฎหมาย อำนาจ ความชอบธรรม ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วม และธรรมาภิบาล

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ตั้งแต่ก่อตั้งเป็นวิทยาลัยครูจนเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ตามลำดับ มีผู้บริหารสูงสุด 24 คน โดยมีชื่อเรียกตามลำดับ ตามตารางที่ 1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงรายชื่อและตำแหน่งผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	ปี
1	นายน้อย สีป้อ	อาจารย์ใหญ่	2516-2520
2	นายน้อย สีป้อ	อธิการ	2520-2524
3	ผศ.สุประดิษฐ์ ลิปตรัตนกุล	อธิการ	2524-2526
4	ดร.บัณฑิต วงศ์แก้ว	อธการ	2526-2528
5	ผศ.ปรีชา เศรษฐีธร	อธิการ	2528-2529
6	ดร.วิชัย รัตนากีรณวร	อธิการ	2529-2531
7	ดร.จรินทร์ ชาติรุ่ง	อธิการ	2531-2532
8	รศ.วันชัย วัฒนกุล	อธิการ	2532-2536
9	รศ.เชิดชัย โชครัตนชัย	อธิการ	2536-2538
10	รศ.เชิดชัย โชครัตนชัย	อธิการบดี	2538-2542
11	ผศ.บรรจง หมายมั่น	อธิการบดี	2542-2546
12	รศ.ดร.เปรื่อง จันดา	อธิการบดี	2546-2552
13	รศ.ดร.เปรื่อง จันดา	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2552

14	ผศ.ดร. ธวัชชัย นาคะบุตร	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2552-2553
15	ดร.พิษณุ กันแตง	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2553
16	รศ.ดร.ทนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2553-2554
17	ผศ.ดร.รังสรรค์ เพ็งพัด	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2554
18	อาจารย์สุวัฒน์ บุศย์เมือง	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2554-2555
19	ผศ. กิต บุญเอก	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2555
20	ดร.ปาณิสรา คงปัญญา	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2555-2556
21	รศ.ดร.เปรื่อง จันดา	อธิการบดี	2556-2560
22	ผศ.ดร.ประยูร ลิ้มสุข	อธิการบดี	2560-2564
23	ผศ.ดร.ปรีชา ศรีเรืองฤทธิ์	รักษาราชการแทน อธิการบดี	2564-2565
24	ผศ.ดร.ปรีชา ศรีเรืองฤทธิ์	อธิการบดี	2565-ปัจจุบัน

ที่มา : (ทำเนียบอธิการบดี, จากเว็ปไซต์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ : https://www.pcru.ac.th/main/view/chancellor, 2 พฤศจิกายน 2567)

1.2 ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ความสำคัญของการวิจัยนี้อยู่ที่การทำความเข้าใจ “หลักการปกครองของอธิการบดี” ในฐานะกลไกกลางที่เชื่อมโยงนโยบาย สภามหาวิทยาลัย บุคลากร นักศึกษา ท้องถิ่น และระบบอุดมศึกษา หากอธิการบดีใช้อำนาจโดยอาศัยตำแหน่งเพียงอย่างเดียว องค์กรอาจเกิดความตึงเครียด ขาดความร่วมมือ และไม่สามารถขับเคลื่อนพันธกิจได้เต็มประสิทธิภาพ แต่หากอธิการบดีใช้อำนาจโดยมีเหตุผล โปร่งใส รับฟังเสียงส่วนใหญ่ เคารพสิทธิของบุคลากร ประนีประนอมความขัดแย้ง และเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม การปกครองจะมีความชอบธรรมและสร้างพลังร่วมในมหาวิทยาลัย การวิจัยนี้จึงช่วยอธิบายว่าการบริหารมหาวิทยาลัยในยุคใหม่ต้องพ้นจากความเข้าใจแบบ “สั่งการ–ควบคุม” ไปสู่ “กำกับดูแล–สร้างเครือข่าย–สร้างความไว้วางใจ” โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยราชภัฏซึ่งมีภารกิจเชิงพื้นที่และต้องทำงานร่วมกับชุมชน การศึกษานี้ยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้ด้าน University Governance ในบริบทไทย เพราะงานวิจัยจำนวนมากมักแยกศึกษาเรื่องธรรมาภิบาล ภาวะผู้นำ หรือการเมืองในองค์กรออกจากกัน แต่การปกครองของอธิการบดีต้องบูรณาการทั้งสามมิติพร้อมกัน กล่าวคือ อธิการบดีมีอำนาจตามกฎหมาย ต้องใช้หลักทางการเมืองเพื่อรักษาความร่วมมือ และต้องยึดธรรมาภิบาลเพื่อสร้างความชอบธรรม การวิจัยเชิงคุณภาพช่วยให้เข้าใจความหมาย ประสบการณ์ และมุมมองของผู้เกี่ยวข้องได้ลึกกว่าสถิติเชิงปริมาณ อีกทั้งยังช่วยสังเคราะห์เป็นรูปแบบการปกครองที่เหมาะสมกับสถาบันอุดมศึกษาไทยได้ชัดเจนขึ้น (อภินันท์ จันตะนี, 2565; Creswell & Poth, 2018)

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาระบบการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ โดยพิจารณาหลักการปกครอง 7 ด้าน ได้แก่ หลักเหตุผล หลักเสียงข้างมาก หลักความยินยอม หลักประนีประนอม หลักความเสมอภาค หลักเสรีภาพ และหลักการปกครองตนเอง

2.2 เพื่อศึกษาเกี่ยวกับหลักทางการเมืองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ โดยวิเคราะห์การได้มาซึ่งอำนาจ การรักษาไว้และการใช้อำนาจทางการเมือง การวางนโยบาย การแต่งตั้งบุคคลเพื่อช่วยนำนโยบายไปปฏิบัติ และการใช้ทรัพยากรขององค์กรเพื่อขับเคลื่อนพันธกิจ

2.3 เพื่อศึกษาระบบการบริหารของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ การยึดตามหลักธรรมาภิบาล โดยพิจารณาความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม หลักนิติธรรม ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ความเสมอภาค การกระจายอำนาจ และการมุ่งเน้นฉันทามติ

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ -การวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะกรณีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ โดยพิจารณาบริบทของสำนักงานอธิการบดี คณะ สำนัก สถาบัน หน่วยงานสนับสนุน และโครงสร้างการบริหารภายในมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครองของอธิการบดี

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา -เนื้อหาครอบคลุม 3 มิติหลัก คือ ระบบการปกครองของอธิการบดี หลักทางการเมืองของอธิการบดี และระบบการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล โดยเชื่อมโยงกับแนวคิด University Governance ภาวะผู้นำเชิงสถาบัน การเมืองในองค์กร ทฤษฎีสถาบัน และหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา

3.3 ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ -ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารที่กำกับติดตามดูแลการนำนโยบายไปปฏิบัติ กลุ่มผู้บริหารที่นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ พนักงานมหาวิทยาลัยสายวิชาการและพนักงานสายสนับสนุน โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงและใช้เทคนิคสโนว์บอลเพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องโดยตรง

3.4 ขอบเขตด้านเวลา -การวิจัยนี้กำหนดขอบเขตการศึกษาตามบริบทการบริหารของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ในปี 2567 และใช้ระยะเวลาการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนมีนาคม 2568 ถึงเดือนมีนาคม 2569 รวมระยะเวลา 12 เดือน เพื่อเก็บข้อมูล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อค้นพบเชิงคุณภาพให้ครบถ้วน

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

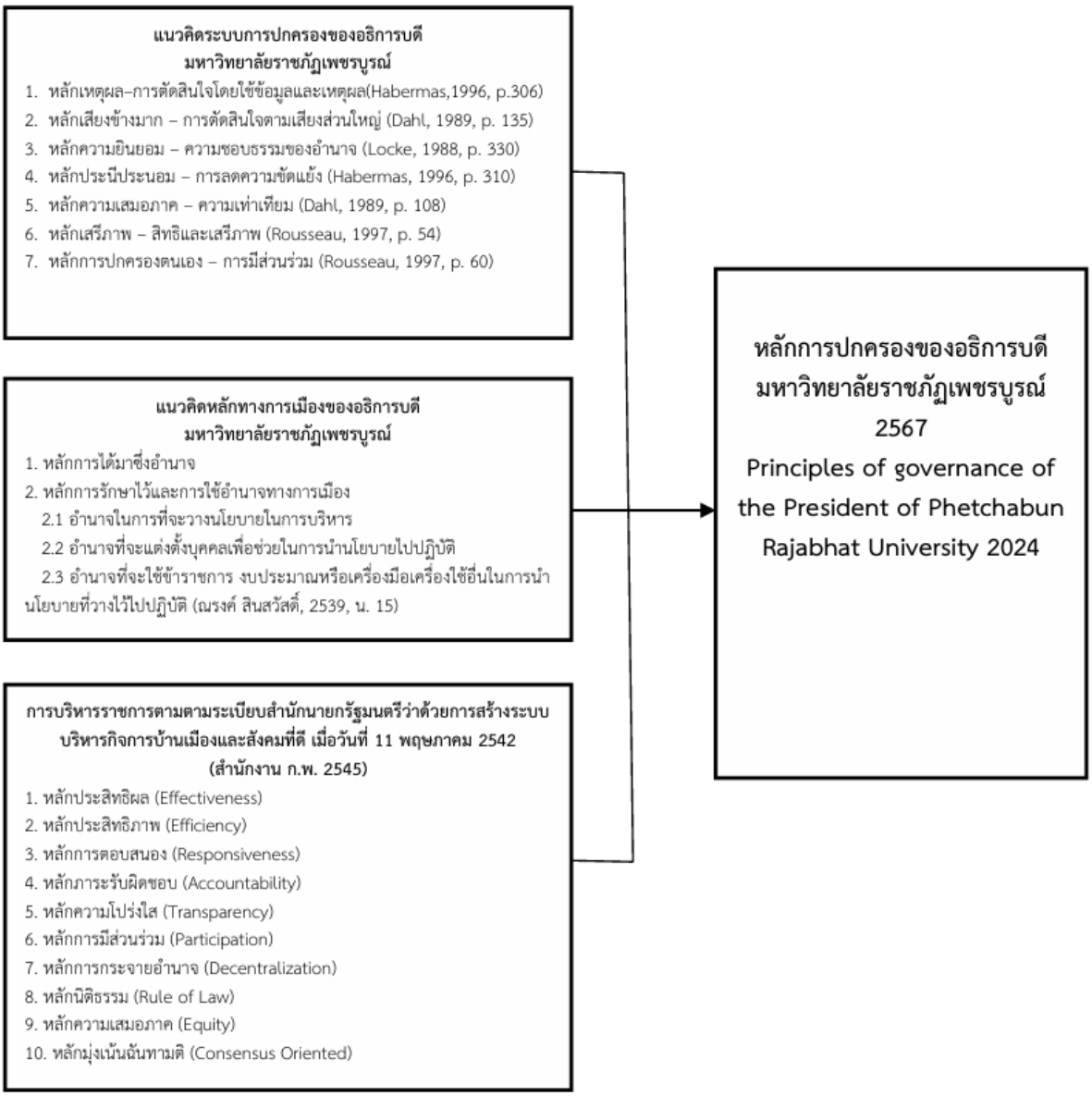

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยตามหลักการปกครองของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

5. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาหลักการปกครองของอธิการบดีต้องพิจารณาทั้งเอกสารทางกฎหมาย แนวคิดทางรัฐศาสตร์ ทฤษฎีองค์การ ภาวะผู้นำ และธรรมาภิบาล เพราะมหาวิทยาลัยไม่ใช่หน่วยงานราชการธรรมดา แต่เป็นสถาบันทางวิชาการที่มีความเป็นอิสระ มีวัฒนธรรมวิชาชีพ และมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมาก การใช้อำนาจของอธิการบดีจึงต้องอาศัยทั้งความถูกต้องตามกฎหมายและความยอมรับทางสังคม แนวคิดของณรงค์ สินสวัสดิ์ (2539) ช่วยอธิบายการได้มาและการใช้อำนาจ ส่วน Rhodes (1997) ช่วยอธิบายธรรมาภิบาลในฐานะเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ต้องสร้างความโปร่งใสและการมีส่วนร่วม

5.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1) แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง การเมืองในทัศนะของ Eulau (1963, pp. 5–7) คือ "กระบวนการของปฏิสัมพันธ์" (Political Interaction) ระหว่างบุคคลและกลุ่มต่างๆ ในสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจและอิทธิพลเพื่อกำหนดผลลัพธ์ทางนโยบายสาธารณะ โดยเน้นการวิเคราะห์ "พฤติกรรมที่สังเกตได้" (observable behavior) มากกว่าโครงสร้างทางกฎหมาย (Eulau, 1963, pp. 18–20) สอดคล้องกับ Lasswell (1936, p. 13) ที่อธิบายการเมืองว่าเป็นเรื่องของ "ใครได้อะไร เมื่อใด และอย่างไร" และ Easton (1953, p. 129) ที่มองการเมืองในฐานะกระบวนการจัดสรรคุณค่าในสังคมอย่างมีอำนาจ

ในมุมมองคลาสสิก Plato (1992, p. 369) มองการเมืองว่าเป็นกิจกรรมที่มุ่งแสวงหาความยุติธรรมและชีวิตที่ดีในสังคม ขณะที่ Aristotle (1984, p. 1253a) เน้นว่ามนุษย์เป็น "สัตว์การเมือง" ที่ต้องดำรงชีวิตภายในรัฐโดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวม ส่วน Machiavelli (1998, pp. 54, 61) มองการเมืองในเชิงความเป็นจริง (realism) โดยเน้นการแสวงหาและรักษาอำนาจ และ Hobbes (1996, pp. 89, 120) เห็นว่าการเมืองเป็นเครื่องมือสร้างความมั่นคงผ่าน "สัญญาประชาคม" (social contract) ด้าน Weber (1946, pp. 78–80) เน้นความชอบธรรมของอำนาจ (legitimate authority) โดยรัฐเป็นองค์กรเดียวที่มีสิทธิผูกขาดการใช้กำลังอย่างถูกต้องตามกฎหมาย สำหรับนักวิชาการไทย ชัยอนันต์ สมุทรวานิช (2535, น. 45–52) อธิบายการเมืองว่าเป็นกระบวนการแข่งขันระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ในการแบ่งปันคุณค่าและทรัพยากร ขณะที่ สุขุม นวลสกุล (2542, น. 1–18) นิยามการปกครองว่าเป็นระบบที่ใช้ในการบริหารและควบคุมกิจกรรมของสังคม โดยอำนาจอธิปไตยต้องมาจากประชาชนและอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย และณรงค์ สินสวัสดิ์ (2539, น. 15) อธิบายว่าอำนาจทางการเมืองประกอบด้วย อำนาจกำหนดนโยบาย อำนาจแต่งตั้งบุคคล และอำนาจใช้ทรัพยากรของรัฐ

2) แนวคิดการเมืองในสถาบันอุดมศึกษา Baldridge (1971, pp. 45–60) เสนอว่ามหาวิทยาลัยเป็น "เวทีการต่อรองอำนาจ" มากกว่าระบบราชการแบบเหตุผล อธิการบดีจึงต้องบริหารผ่านการเจรจาและสร้างพันธมิตร ขณะที่ Hambrick และ Mason (1984, p. 195) ชี้ว่าการตัดสินใจขององค์กรขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้นำระดับสูง และ Rhodes (1997, p. 53) เน้นว่าธรรมาภิบาลเป็นหลักสำคัญในการลดอิทธิพลทางการเมือง โดยมีสภามหาวิทยาลัยเป็นกลไกสำคัญ (Marginson & Considine, 2000, p. 78)

3) แนวคิดโครงสร้างการปกครองของมหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ บริหารงานภายใต้ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 มาตรา 18 และ 27 ซึ่งกำหนดให้สภามหาวิทยาลัยเป็นองค์กรกำหนดนโยบาย และอธิการบดีเป็นผู้บริหารสูงสุด โดยมีอำนาจหน้าที่ครอบคลุม 6 ด้าน ได้แก่ การบริหารกิจการมหาวิทยาลัย การบริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณและทรัพย์สิน การดำเนินนโยบายและแผนพัฒนา การออกคำสั่งและมอบอำนาจ และการเป็นผู้แทนมหาวิทยาลัย ในเชิงปฏิบัติ อธิการบดีดำรงบทบาท 4 ประการ ได้แก่ ผู้นำองค์กร (Leadership Role) ผู้บริหารเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Manager) ผู้ประสานงาน (Coordinator) และผู้กำกับดูแล (Supervisor) (มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 2566)

4) ระบบการปกครองของอธิการบดี 7 หลักการ ผู้วิจัยสังเคราะห์หลักการปกครอง 7 ประการจากแนวคิดประชาธิปไตย ดังนี้ หลักเหตุผล — การตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลและเหตุผล (Habermas, 1996, p. 306) หลักเสียงข้างมาก — การตัดสินใจตามเสียงส่วนใหญ่ (Dahl, 1989, p. 135) หลักความยินยอม — ความชอบธรรมของอำนาจ (Locke, 1988, p. 330) หลักประนีประนอม — การลดความขัดแย้ง (Habermas, 1996, p. 310) หลักความเสมอภาค — ความเท่าเทียม (Dahl, 1989, p. 108) หลักเสรีภาพ — สิทธิและเสรีภาพ (Rousseau, 1997, p. 54) และ หลักการปกครองตนเอง -การมีส่วนร่วม (Rousseau, 1997, p. 60)

5) แนวคิดหลักธรรมาภิบาข หลักธรรมาภิบาลตาม สำนักงาน ก.พ.ร. (2556, น. 12–15) ประกอบด้วย ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม และหลักนิติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ Governance Theory ของ Rhodes (1997, p. 53) ที่เน้นความโปร่งใสเพื่อลดอิทธิพลทางการเมืองที่ไม่เหมาะสม นอกจากนี้ แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2564 (ราชกิจจานุเบกษา, 2564, น. 23–35) กำหนดให้การจัดการอุดมศึกษาต้องยึดหลักประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ความโปร่งใส นิติธรรม ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วม เป็นกรอบสำคัญ

5.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) ทฤษฎีพุทธวิธีบริหาร: พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549). -ทฤษฎีพุทธวิธีบริหารของพระพรหมบัณฑิตมองว่า การบริหารที่ดีไม่ใช่เพียงการทำให้งานสำเร็จ แต่ต้องทำให้คน องค์กร และสังคมเจริญไปพร้อมกัน โดยใช้หน้าที่ของนักบริหาร 5 ประการ หรือ POSDC ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การจัดบุคลากร การอำนวยการ และการกำกับควบคุม จุดเด่นคือนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นฐานคิด เช่น ปัญญา เมตตา ความรับผิดชอบ และความสามัคคี ทำให้การบริหารไม่แข็งกระด้างหรือมุ่งผลประโยชน์อย่างเดียว แต่คำนึงถึงความถูกต้อง ความเหมาะสม และประโยชน์ส่วนรวม

2) ทฤษฎีการบริหารจัดการของอภินันท์ จันตะนี (2563) -ทฤษฎีนี้อธิบายว่าผู้บริหารต้องจัดระบบการวางแผน องค์การ บุคลากร การอำนวยการ และการควบคุมให้สัมพันธ์กัน การปกครองของอธิการบดีจึงต้องไม่หยุดที่การประกาศนโยบาย แต่ต้องกำหนดผู้รับผิดชอบ สร้างกลไกติดตามผล ใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาเชิงระบบ เพื่อให้มหาวิทยาลัยบรรลุพันธกิจด้านการเรียนการสอน วิจัย และพัฒนาท้องถิ่น

3) ทฤษฎีสถาบันของ Scott (2008) -ทฤษฎีนี้เสนอว่าสถาบันถูกกำกับด้วย 3 เสาหลัก ได้แก่ กฎระเบียบ บรรทัดฐาน และความเชื่อเชิงวัฒนธรรม การปกครองมหาวิทยาลัยจึงไม่ได้ถูกกำหนดด้วยกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับค่านิยมวิชาการ วัฒนธรรมองค์กร และความคาดหวังของบุคลากร อธิการบดีที่เข้าใจมิติทางสถาบันจะสามารถใช้อำนาจอย่างสมดุลและสร้างการยอมรับได้มากขึ้น

4) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถาบันของ Selznick (1957) -Selznick อธิบายว่าผู้นำเชิงสถาบันมีหน้าที่สร้างความหมาย คุณค่า และความชอบธรรมให้แก่องค์กร อธิการบดีจึงไม่ใช่เพียงผู้บริหารงานประจำ

แต่ต้องหล่อหลอมทิศทางของมหาวิทยาลัยให้สอดคล้องกับพันธกิจท้องถิ่น คุณภาพทางวิชาการ และความคาดหวังของสังคม การปกครองที่ดีต้องสร้างอัตลักษณ์ร่วมและความไว้วางใจในองค์กร

5) ทฤษฎีธรรมาภิบาลของ Rhodes (1997) -ทฤษฎีนี้เน้นเครือข่าย ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน การบริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ต้องอาศัยการเชื่อมโยงระหว่างอธิการบดี สภามหาวิทยาลัย หน่วยงานภายใน และเครือข่ายท้องถิ่น หลักธรรมาภิบาลจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการลดความขัดแย้ง สร้างการตรวจสอบ และยกระดับประสิทธิผลขององค์กร

5.3 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักการปกครองและธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา และองค์กรต่างๆ สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ดังนี้

5.3.1 ผลงานวิจัยเกี่ยวกับการเมืองการปกครองและโครงสร้างมหาวิทยาลัย การศึกษาวิจัยในกลุ่มนี้เน้นที่โครงสร้างการบริหารและบทบาทของผู้นำในมหาวิทยาลัย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้แก่

1) รุ่งฟ้าใหม่ และกมลวรรณ (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องโครงสร้างและระบบการปกครองมหาวิทยาลัยไทย: ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงสู่มหาวิทยาลัยวิจัย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์ผู้บริหาร นักวิชาการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 33 คน (รุ่งฟ้าใหม่ และ กมลวรรณ. 2560, น. 110–112) ผลการศึกษาพบว่า ระบบการปกครองมหาวิทยาลัยไทยมีลักษณะผสมระหว่างการรวมศูนย์อำนาจและการกระจายอำนาจ โดยขึ้นอยู่กับบริบทองค์กร โครงสร้างงบประมาณ และระบบกำกับดูแล นอกจากนี้ปัจจัยด้านวัฒนธรรมองค์กร ระบบราชการ และโครงสร้างขนาดใหญ่ของมหาวิทยาลัยส่งผลต่อประสิทธิภาพของการบริหาร (รุ่งฟ้าใหม่, กมลวรรณ. 2560, น. 113–118) อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญคือ ความซับซ้อนของโครงสร้างองค์กร การควบคุมจากภาครัฐ และความล่าช้าในการตัดสินใจ ซึ่งส่งผลต่อความคล่องตัวในการบริหารมหาวิทยาลัย (รุ่งฟ้าใหม่, 2560, น. 120–125)

2) González และคณะ (2019) ศึกษางานวิจัยเรื่อง Understanding Governance at University: From Management to Leadership ซึ่งทำการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารระดับกลางในระบบการปกครองมหาวิทยาลัย โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์เชิงสถิติ (González et al., 2019, p. 45–48) ผลการศึกษาพบว่า การปกครองมหาวิทยาลัยในยุคใหม่ต้องเปลี่ยนจาก “การบริหารแบบราชการ” ไปสู่ “ภาวะผู้นำเชิงวิชาการ” ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายภายในองค์กร (González et al., 2019, p. 50–52) ปัญหาอุปสรรคสำคัญที่ค้นพบจากการศึกษาวิจัยคือ ความไม่ชัดเจนของบทบาทผู้นำ ความขัดแย้งระหว่างสายวิชาการกับสายบริหาร และข้อจำกัดด้านทักษะผู้นำของผู้บริหารระดับกลาง (González et al., 2019, p. 53–55)

3) Jiang & Xue (2022) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง Perceptions of Faculty Leadership in University Governance ซึ่งทำการศึกษาบทบาทของคณาจารย์ในการมีส่วนร่วมทางการปกครองมหาวิทยาลัย โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับอาจารย์ในมหาวิทยาลัยจีน (Jiang & Xue, 2022, p. 210–212)

ผลการศึกษาพบว่า แม้คณาจารย์จะมีบทบาทในระดับหนึ่ง เช่น ด้านหลักสูตรและวิชาการ แต่ อำนาจการตัดสินใจที่แท้จริงยังคงอยู่ในมือผู้บริหารระดับสูง โดยเฉพาะในระบบที่มีโครงสร้างแบบรวมศูนย์ (Jiang & Xue, 2022, p. 213–215) โดยปัญหาสำคัญที่ค้นพบจากการศึกษาวิจัยคือ การมีส่วนร่วมเชิงสัญลักษณ์ กล่าวคือ มีส่วนร่วมในรูปแบบพิธีการ แต่ไม่สามารถกำหนดนโยบายได้จริง ส่งผลต่อความพึงพอใจและแรงจูงใจของบุคลากร (Jiang & Xue, 2022, p. 216–218)

4) Croucher และคณะ (2020) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง Framing Research into University Governance and Leadership ซึ่งได้ทำการวิเคราะห์โครงสร้างการปกครองและบทบาทผู้นำในมหาวิทยาลัยออสเตรเลีย โดยใช้กรณีศึกษาและการวิเคราะห์เชิงทฤษฎี (Croucher et al., 2020, p. 6–9) ผลการศึกษาพบว่า การปกครองมหาวิทยาลัยที่มีประสิทธิภาพต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ (1) โครงสร้างการกำกับดูแลที่ชัดเจน (2) ความรับผิดชอบของผู้นำ และ (3) ระบบตรวจสอบและความโปร่งใส (Croucher et al., 2020, p. 10–12) โดยผลงานวิจัยชี้ให้เห็นว่า ช่องว่างระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติจริงเป็นปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะความไม่สอดคล้องระหว่างนโยบายกับการดำเนินงานจริงในระดับองค์กร (Croucher et al., 2020, p. 13–15)

5) Truong และคณะ (2021) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง Impact of Governance Factors on Research Output ซึ่งเป็นการศึกษาผลของโครงสร้างการปกครองต่อผลงานวิจัยของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย 12 แห่ง (Truong et al., 2021, p. 5–7) ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ทรัพยากร นโยบาย การสนับสนุนวิจัย และภาวะผู้นำ โดยเฉพาะทรัพยากรและนโยบายมีผลต่อประสิทธิภาพมากที่สุด (Truong et al., 2021, p. 8–10) ปัญหาที่พบจากการศึกษาวิจัย คือ การจัดสรรทรัพยากรไม่เท่าเทียม และนโยบายที่ไม่ชัดเจน ส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์กร (Truong et al., 2021, p. 11–13)

5.3.2 ผลงานวิจัยเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาลในการบริหาร งานวิจัยกลุ่มนี้เน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพองค์กร:

1) ติยานนท์ แสงบุตร (2561) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดกาฬสินธุ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางถึงระดับมาก โดยเฉพาะด้านความโปร่งใสและความรับผิดชอบมีระดับสูงกว่าด้านอื่น (ติยานนท์ แสงบุตร, 2561 : 78–79) นอกจากนี้ ยังพบว่า ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ได้แก่ การขาดความรู้ความเข้าใจของบุคลากร การสื่อสารภายในองค์กรที่ไม่ทั่วถึง และข้อจำกัดด้านงบประมาณ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างเต็มที่ (ติยานนท์ แสงบุตร, 2561 : 82–84) ทั้งนี้ งานวิจัยยังเสนอว่า การส่งเสริมธรรมาภิบาลในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเน้นการพัฒนาบุคลากร การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่โปร่งใส และการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบและกำหนดนโยบาย (ติยานนท์ แสงบุตร, 2561 : 85)

2) พีระ พันธุงาม (2561) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลวังซ่าย อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร โดยเฉพาะด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนต่อหน่วยงานภาครัฐ (พีระ พันธุ์งาม, 2561 : 65–66) นอกจากนี้ ยังพบว่าปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการดำเนินงาน ได้แก่ การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาลของบุคลากร การสื่อสารภายในองค์กรที่ไม่ทั่วถึง และข้อจำกัดด้านงบประมาณ ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารงาน (พีระ พันธุ์งาม, 2561 : 70–72) ทั้งนี้ ผู้วิจัยเสนอว่า ควรมีการพัฒนาศักยภาพบุคลากร ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และปรับปรุงระบบการบริหารจัดการให้มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลอย่างแท้จริง (พีระ พันธุ์งาม, 2561 : 73)

3) บรรจง เจริญสุข และคณะ (2560) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 พบว่า การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยเฉพาะด้านความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการศึกษา (บรรจง เจริญสุข และคณะ, 2560 : 112–113) นอกจากนี้ยังพบว่า ระดับการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก และส่งผลให้สถานศึกษามีประสิทธิผลในด้านการบริหารงานวิชาการ การบริหารบุคลากร และการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน (บรรจง เจริญสุข และคณะ, 2560 : 114–115) ทั้งนี้ งานวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยที่สนับสนุนให้การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลประสบความสำเร็จ ได้แก่ การมีภาวะผู้นำของผู้บริหาร การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่โปร่งใส และการเปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (บรรจง เจริญสุข และคณะ, 2560 : 116)

4) Rukmana (2023) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง Governance Transformation: Good University Governance ซึ่งเป็นการศึกษาในเรื่องการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในมหาวิทยาลัย โดยเน้นประสิทธิภาพของระบบบริหาร (Rukmana, 2023, p. 72–75) ผลการศึกษาพบว่า การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ช่วยเพิ่มความโปร่งใส ประสิทธิภาพ และความรับผิดชอบขององค์กร แต่ต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุน เช่น วัฒนธรรมองค์กร ระบบสารสนเทศ และภาวะผู้นำ (Rukmana, 2023, p. 76–78) ส่วนปัญหาอุปสรรคสำคัญที่ค้นพบจากการศึกษา ได้แก่ การขาดความเข้าใจในหลักธรรมาภิบาล ระบบราชการที่ล่าช้า และการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร (Rukmana, 2023, p. 79–81)

จากการสังเคราะห์งานวิจัยดังกล่าว พบว่า การปกครองมหาวิทยาลัยมีลักษณะผสมระหว่างการรวมศูนย์และการมีส่วนร่วม โดยขึ้นอยู่กับโครงสร้างองค์กรและบริบทของสถาบัน รวมทั้ง ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของระบบการปกครอง โดยเฉพาะการเปลี่ยนผ่านจากการบริหารแบบราชการ

ไปสู่การบริหารแบบมีส่วนร่วม ปัญหาสำคัญที่พบร่วมกัน ได้แก่ โครงสร้างองค์กรที่ซับซ้อน การมีส่วนร่วมที่ไม่แท้จริง ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายบริหารและวิชาการ และข้อจำกัดด้านทรัพยากรและระบบราชการ

6. ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีเป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจหลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ในมิติระบบการปกครอง หลักทางการเมือง และธรรมาภิบาล ผู้วิจัยใช้การศึกษาเอกสารควบคู่กับการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยเน้นการตีความความหมายจากประสบการณ์และมุมมองของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ลึกและสอดคล้องกับบริบทจริงของมหาวิทยาลัย

สำหรับระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้ศึกษาหลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2567 ผ่านการศึกษาเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม การศึกษาจากเอกสารครอบคลุมแนวคิดสำคัญ 3 ด้าน คือ หลักการปกครอง 7 ด้าน ได้แก่ หลักเหตุผล เสียงข้างมาก ความยินยอม การประนีประนอม ความเสมอภาค เสรีภาพ และการปกครองตนเอง หลักทางการเมืองว่าด้วยการได้มา การรักษาและการใช้อำนาจทางการเมือง รวมทั้งหลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี 10 ประการ ได้แก่ ประสิทธิผล ประสิทธิภาพ การตอบสนอง ภาระรับผิดชอบ ความโปร่งใส การมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจ นิติธรรม ความเสมอภาค และการมุ่งเน้นฉันทามติ ส่วนการศึกษาภาคสนามดำเนินการในพื้นที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสังเกต การบันทึกภาคสนาม และตัวผู้วิจัยเป็นเครื่องมือหลัก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยกรรมการสภาผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารที่กำกับติดตามนโยบาย ผู้บริหารที่นำนโยบายไปปฏิบัติ พนักงานสายวิชาการ และพนักงานสายสนับสนุน รวม 17 คน การกำหนดกลุ่มตัวอย่างยึดหลักความอิ่มตัวของข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลเพียงพอต่อการตอบคำถามวิจัย การคัดเลือกใช้แบบเจาะจงร่วมกับการสุ่มแบบลูกโซ่เชิงเส้น เพื่อเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลที่มีประสบการณ์ตรงและเกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยโดยตรง ทำให้ข้อมูลมีความลึก ครอบคลุม และความเชื่อถือตามระเบียบวิธีวิจัยในครั้งนี้

7. ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม พบว่า การปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์มีลักษณะซับซ้อนและมีหลายมิติ ไม่สามารถอธิบายด้วยโครงสร้างราชการเพียงอย่างเดียว เพราะอธิการบดีต้องบริหารภายใต้กฎหมาย สภามหาวิทยาลัย ระเบียบราชการ การเมืองในองค์กร วัฒนธรรมวิชาการ และความคาดหวังของบุคลากร ข้อค้นพบสำคัญคือการปกครองมีลักษณะเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจตามกฎหมายกับความชอบธรรมทางการเมือง โดยธรรมาภิบาลทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างสมดุล ผลการวิเคราะห์นี้สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการของอภินันท์ จันตะนี (2563) และแนวคิด Governance ของ Rhodes (1997)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ระบบการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ผลจากการวิเคราะห์ -ระบบการปกครองของอธิการบดีตั้งอยู่บนหลักการปกครอง 7 ประการ ประการแรกคือหลักเหตุผล อธิการบดีต้องตัดสินใจโดยใช้ข้อมูล กฎหมาย และผลประโยชน์ของมหาวิทยาลัยเป็นฐาน ไม่ใช่ความรู้สึกส่วนตัว ประการที่สองคือหลักเสียงข้างมาก การตัดสินใจในประเด็นสำคัญควรผ่านกลไกคณะกรรมการและการรับฟังความคิดเห็น ประการที่สามคือหลักความยินยอม เพราะอำนาจของอธิการบดีจะมีความมั่นคงเมื่อบุคลากรเห็นว่าการใช้อำนาจนั้นชอบธรรม ประการที่สี่คือหลักประนีประนอม ซึ่งจำเป็นต่อการลดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มวิชาการ กลุ่มบริหาร และหน่วยงานสนับสนุน ประการที่ห้าคือหลักความเสมอภาค การจัดสรรทรัพยากรและโอกาสต้องเป็นธรรม ประการที่หกคือหลักเสรีภาพ โดยเฉพาะเสรีภาพทางวิชาการและการแสดงความคิดเห็นอย่างรับผิดชอบ และประการที่เจ็ดคือหลักการปกครองตนเอง ซึ่งสะท้อนผ่านการเปิดพื้นที่ให้คณะ สำนัก และบุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของมหาวิทยาลัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 หลักทางการเมืองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ผลจากการวิเคราะห์ -หลักทางการเมืองของอธิการบดีประกอบด้วยการได้มาซึ่งอำนาจ การรักษาอำนาจ และการใช้อำนาจให้เกิดผล อำนาจของอธิการบดีมีฐานจากกฎหมายและกระบวนการแต่งตั้ง แต่การรักษาอำนาจขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความชอบธรรมภายในองค์กร การใช้อำนาจทางการเมืองของอธิการบดีปรากฏใน 3 รูปแบบ คือ 1) อำนาจในการวางนโยบายการบริหาร เช่น การกำหนดทิศทางวิชาการ การพัฒนาหลักสูตร การวิจัย และการบริการวิชาการ 2) อำนาจในการแต่งตั้งบุคคลเพื่อช่วยนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งต้องคำนึงถึงความสามารถ ความเหมาะสม และการยอมรับของบุคลากร และ 3) อำนาจในการใช้ทรัพยากร เช่น งบประมาณ บุคลากร ระบบสารสนเทศ และเครื่องมือสนับสนุนพันธกิจ อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจทางการเมืองในมหาวิทยาลัยไม่ควรเป็นการต่อรองผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม แต่ต้องเป็นการสร้างพลังร่วมเพื่อให้มหาวิทยาลัยบรรลุพันธกิจอย่างมีคุณภาพ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ระบบการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ผลการวิเคราะห์ -ธรรมาภิบาลเป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมและยกระดับการใช้อำนาจของอธิการบดี หลักประสิทธิผลทำให้การบริหารมุ่งผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจ หลักประสิทธิภาพทำให้การใช้ทรัพยากรคุ้มค่า หลักการตอบสนองทำให้มหาวิทยาลัยรับฟังความต้องการของนักศึกษา บุคลากร และท้องถิ่น หลักภาระรับผิดชอบทำให้ผู้บริหารต้องอธิบายผลการตัดสินใจได้ หลักความโปร่งใสทำให้กระบวนการบริหารเปิดเผยและตรวจสอบได้ หลักการมีส่วนร่วมทำให้บุคลากรรู้สึกเป็นเจ้าของมหาวิทยาลัย หลักการกระจายอำนาจช่วยลดภาระการรวมศูนย์และเพิ่มความคล่องตัว หลักนิติธรรมทำให้การบริหารอยู่ภายใต้กฎหมาย หลักความเสมอภาคช่วยสร้างความเป็นธรรม และหลักมุ่งเน้นฉันทามติช่วยลดความขัดแย้ง สรุปได้ว่าระบบบริหารที่ดีต้องสมดุลระหว่างอำนาจของอธิการบดี กลไกตรวจสอบของสภามหาวิทยาลัย และการมีส่วนร่วมของบุคลากร

สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สรุปได้ว่า ระบบการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ มิใช่การใช้อำนาจตามลำดับชั้นเท่านั้น แต่เป็นระบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างอธิการบดี สภามหาวิทยาลัย ผู้บริหารระดับคณะและสำนัก คณาจารย์ บุคลากร และกฎระเบียบของรัฐ หลักการปกครอง 7 ประการช่วยอธิบายการบริหารได้ชัดเจน กล่าวคือ หลักเหตุผลทำให้การตัดสินใจมีฐานข้อมูล หลักเสียงข้างมากช่วยสร้างการยอมรับ หลักความยินยอมสร้างความชอบธรรม หลักประนีประนอมลดความขัดแย้ง หลักความเสมอภาคสร้างความเป็นธรรม หลักเสรีภาพคุ้มครองสิทธิทางวิชาการ และหลักการปกครองตนเองเปิดพื้นที่ให้หน่วยงานภายในมีส่วนร่วม ผลการวิจัยจึงชี้ว่าการปกครองมหาวิทยาลัยที่ดีต้องพัฒนาไปสู่ภาวะผู้นำเชิงวิชาการ ไม่ใช่ระบบราชการแบบสั่งการเท่านั้น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สรุปได้ว่า หลักทางการเมืองของอธิการบดีเกี่ยวข้องกับการได้มา การรักษา และการใช้อำนาจ อำนาจของอธิการบดีได้รับการรับรองโดยกฎหมายและกระบวนการแต่งตั้ง แต่การทำให้อำนาจเกิดผลขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างพันธมิตรทางวิชาการ การสื่อสารนโยบาย และการบริหารความสัมพันธ์ภายในมหาวิทยาลัย การวางนโยบายต้องมีทิศทางชัดเจนและสอดคล้องกับพันธกิจ การแต่งตั้งบุคคลเพื่อช่วยบริหารต้องคำนึงถึงความสามารถและความน่าเชื่อถือ ส่วนการใช้ทรัพยากรต้องเป็นธรรมและตรวจสอบได้ ผลวิจัยจึงชี้ว่าการเมืองในมหาวิทยาลัยไม่ได้มีความหมายเชิงลบเสมอไป หากใช้อย่างโปร่งใสและรับผิดชอบ การเมืองในองค์กรสามารถเป็นกลไกสร้างความร่วมมือและขับเคลื่อนนโยบายได้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 สรุปได้ว่า ระบบการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลเป็นฐานสำคัญของการปกครองอธิการบดี หลักธรรมาภิบาลช่วยป้องกันการใช้อำนาจเกินขอบเขตและช่วยสร้างความไว้วางใจในองค์กร การบริหารที่โปร่งใสทำให้บุคลากรตรวจสอบได้ การมีส่วนร่วมทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของมหาวิทยาลัย การยึดหลักนิติธรรมทำให้การบริหารไม่ขึ้นกับตัวบุคคล การกระจายอำนาจทำให้คณะ สำนัก และหน่วยงานทำงานคล่องตัวขึ้น และการมุ่งเน้นฉันทามติช่วยให้ความขัดแย้งลดลง ผลวิจัยจึงสรุปว่าอธิการบดีที่มีประสิทธิภาพต้องใช้ธรรมาภิบาลเป็นทั้งหลักคิด เครื่องมือบริหาร และมาตรฐานตรวจสอบความชอบธรรม

8. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยนี้สรุปได้ว่า หลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ 2567 เป็นการบูรณาการระหว่างอำนาจตามกฎหมาย หลักทางการเมืองในองค์กร และธรรมาภิบาล การปกครองที่มีประสิทธิภาพต้องไม่พึ่งพาโครงสร้างราชการเพียงอย่างเดียว แต่ต้องสร้างความไว้วางใจ เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม ใช้เหตุผล และรักษาความเป็นธรรมในองค์กร ข้อค้นพบนี้สัมพันธ์กับแนวคิดการบริหารจัดการของอภินันท์ จันตะนี (2563) ที่เน้นระบบงานและการควบคุมติดตาม และสัมพันธ์กับ Rhodes (1997) ที่มอง Governance เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย

ประเด็นที่ 1 ระบบการปกครองกับภาวะผู้นำเชิงวิชาการ -ผลการวิจัยที่พบว่าการปกครองของอธิการบดีเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ สอดคล้องกับ Selznick (1957) ซึ่งอธิบายว่าผู้นำเชิงสถาบันต้องสร้างคุณค่า ความหมาย และความชอบธรรมให้แก่องค์กร มากกว่าการบริหารเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Clark (1983) ที่มองมหาวิทยาลัยเป็นระบบอำนาจที่ซับซ้อน มีทั้งรัฐ ตลาด และกลุ่มวิชาการ ดังนั้น การที่อธิการบดีต้องสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมจึงเป็นทิศทางที่เหมาะสมกับมหาวิทยาลัยสมัยใหม่ ผลวิจัยนี้ยืนยันว่าการปกครองมหาวิทยาลัยราชภัฏต้องเปลี่ยนจากระบบราชการแบบรวมศูนย์ไปสู่ภาวะผู้นำเชิงวิชาการที่รับฟังและสร้างพลังร่วม

ประเด็นที่ 2 หลักทางการเมืองกับการจัดการความสัมพันธ์ในองค์กร -ผลการวิจัยที่ชี้ว่าอธิการบดีต้องได้มา รักษา และใช้อำนาจอย่างมีความชอบธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของณรงค์ สินสวัสดิ์ (2539) ที่มองอำนาจทางการเมืองเป็นกระบวนการจัดวางนโยบาย บุคคล และทรัพยากร ขณะเดียวกันยังสัมพันธ์กับ Pfeffer (1981) ที่อธิบายว่าองค์กรเป็นพื้นที่ของการจัดสรรทรัพยากรและการต่อรองอำนาจ การเมืองในมหาวิทยาลัยจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ต้องทำให้เป็นการเมืองเชิงสร้างสรรค์ โปร่งใส และมุ่งประโยชน์องค์กร ผลวิจัยนี้ชี้ว่าอธิการบดีต้องมีทักษะทางการเมืองเชิงจริยธรรม ไม่ใช่เพียงทักษะบริหารทั่วไป

ประเด็นที่ 3 ธรรมาภิบาลกับความชอบธรรมของอธิการบดี -ผลการวิจัยที่พบว่าธรรมาภิบาลเป็นเครื่องมือสร้างสมดุลระหว่างอำนาจตามกฎหมายกับความชอบธรรมทางการเมือง สอดคล้องกับ Rhodes (1997) ที่เน้นความโปร่งใสและเครือข่ายความร่วมมือ และสอดคล้องกับแนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2564 ที่กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาต้องยึดหลักประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ความโปร่งใส นิติธรรม ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วม ผลการวิจัยนี้ยืนยันว่าธรรมาภิบาลไม่ใช่เพียงถ้อยคำเชิงนโยบาย แต่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การปกครองของอธิการบดีได้รับความเชื่อมั่นจากบุคลากรและสังคม

9. ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย -มหาวิทยาลัยควรกำหนดนโยบายการปกครองและการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลให้เป็นระบบชัดเจน โดยจัดทำกรอบการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูล เหตุผล และกฎหมายเป็นฐาน กำหนดบทบาทของสภามหาวิทยาลัย อธิการบดี คณะ สำนัก และหน่วยงานสนับสนุนให้ไม่ทับซ้อนกัน พร้อมพัฒนากลไกตรวจสอบความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบของผู้บริหารทุกระดับ

2) ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์ -อธิการบดีและผู้บริหารมหาวิทยาลัยควรนำ PCRU-GOV Model ไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาการบริหาร โดยเน้นภาวะผู้นำเชิงวิชาการ การสร้างความยินยอม การประนีประนอม การยึดหลักนิติธรรม การกระจายอำนาจ และการพัฒนาท้องถิ่นเป็นเป้าหมายร่วม ควรจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ และควรสื่อสารนโยบายให้เข้าใจง่าย เพื่อลดความคลุมเครือและเพิ่มความร่วมมือภายในองค์กร

3) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป -ควรวิจัยเปรียบเทียบหลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏหลายแห่ง เพื่อค้นหาปัจจัยร่วมและปัจจัยเฉพาะของแต่ละพื้นที่ ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างธรรมาภิบาลของผู้บริหารกับความผูกพันของบุคลากร ควรวิจัยเชิงปริมาณเพื่อวัดระดับการรับรู้ของบุคลากรต่อหลักการปกครอง 7 ประการ และควรพัฒนาเครื่องมือประเมิน PCRU-GOV Model เพื่อใช้ติดตามการปกครองมหาวิทยาลัยอย่างเป็นระบบ

10. การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้คือ “PCRU-GOV Model: รูปแบบหลักการปกครองของอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ 2567” ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ P: Participatory Academic Leadership หมายถึง ภาวะผู้นำเชิงวิชาการแบบมีส่วนร่วม อธิการบดีต้องนำองค์กรด้วยวิสัยทัศน์ทางวิชาการและเปิดโอกาสให้บุคลากรร่วมคิดร่วมตัดสินใจ C: Consent and Compromise หมายถึง การสร้างความยินยอมและการประนีประนอม เพราะอำนาจตามกฎหมายจะยั่งยืนได้เมื่อได้รับการยอมรับจากผู้เกี่ยวข้อง R: Rule-based Legitimacy หมายถึง ความชอบธรรมที่ตั้งอยู่บนกฎหมาย ระเบียบ และหลักนิติธรรม U: University Autonomy with Accountability หมายถึง การรักษาความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยควบคู่กับความรับผิดชอบต่อสาธารณะ G: Good Governance หมายถึง การบริหารด้วยความโปร่งใส รับผิดชอบ มีส่วนร่วม มีประสิทธิภาพ และตรวจสอบได้ O: Organizational Political Balance หมายถึง การสร้างสมดุลทางการเมืองในองค์กรระหว่างกลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ บุคลากร และสภามหาวิทยาลัย V: Value-based Local Development หมายถึง การยึดคุณค่าการพัฒนาท้องถิ่นเป็นเป้าหมายสูงสุดของมหาวิทยาลัยราชภัฏ รูปแบบนี้อธิบายว่า การปกครองของอธิการบดีที่เหมาะสมไม่ใช่การรวมศูนย์อำนาจทั้งหมดหรือการกระจายอำนาจโดยไร้ทิศทาง แต่เป็นการใช้ภาวะผู้นำเชิงวิชาการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ใช้กฎหมายเป็นฐาน ใช้ธรรมาภิบาลเป็นเครื่องมือ และใช้พันธกิจท้องถิ่นเป็นเป้าหมายร่วม หากนำ PCRU-GOV Model ไปใช้จริง จะช่วยให้การปกครองมหาวิทยาลัยมีความสมดุล โปร่งใส ลดความขัดแย้ง และเพิ่มประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์อย่างยั่งยืน

11. เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2564). แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2564. *ราชกิจจานุเบกษา, 138*, 23–35.

ชัยอนันต์ สมุทรวานิช. (2535). *รัฐและการเมือง*. สำนักพิมพ์บรรณกิจ.

ณรงค์ สินสวัสดิ์. (2539). *การเมืองและการปกครองไทย*. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ติยานนท์ แสงบุตร. (2561). *การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์* [การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม].

บรรจง เจริญสุข และคณะ. (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3. *วารสารบริหารการศึกษา, 13*(2), 110–120.

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547. (2547, 14 กุมภาพันธ์). *ราชกิจจานุเบกษา, 121*(ตอนพิเศษ 23 ก), มาตรา 18, 27.

พีระ พันธุ์งาม. (2561). การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลวังซ้าย อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง. *วารสารบัณฑิตศาส์น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 229–247.

กมลวรรณ รุ่งฟ้าใหม่. (2560). การกำกับดูแลมหาวิทยาลัยวิจัยในประเทศไทย: กรณีศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. *Higher Education, 70*(3), 109–128.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2556). *หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี*. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.

สุขุม นวลสกุล. (2542). *การเมืองและการปกครองเปรียบเทียบ*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อภินันท์ จันตะนี. (2563). *ทฤษฎีการบริหารจัดการ*. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อภินันท์ จันตะนี. (2565). *ระเบียบวิธีวิจัยชั้นสูง*. บริษัทจรัลสนิทวงค์การพิมพ์ จำกัด.

Dahl, R. A. (1989). *Democracy and its critics*. Yale University Press.

Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. MIT Press.

Rhodes, R. A. W. (1997). *Understanding governance: Policy networks, governance, reflexivity and accountability*. Open University Press.

Scott, W. R. (2008). *Institutions and organizations: Ideas and interests* (3rd ed.). SAGE.

5. การวิเคราะห์จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์

An Ethical Analysis of Political Scientists in the Digital Era of Artificial Intelligence

ประสาน ทรงศรี

สำนักปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ

สายยวน พงฉัตรพัตร์

สำนักปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ

ธนกฤต โพธิ์เงิน

หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต และหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยปทุมธานี

บทคัดย่อ

บทความวิจัยแบบผสานวิธีครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาจริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์ 2) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยจริยธรรมที่จำเป็นต่อการใช้ข้อมูล อัลกอริทึม และเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ในการทำงานทางรัฐศาสตร์ และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบจริยธรรมนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสานวิธี โดยศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี มาตรฐานจริยธรรมสากล กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล และหลักพุทธธรรมฝ่ายเถรวาท พร้อมออกแบบกรอบการสำรวจและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการศึกษาเชิงสังเคราะห์พบว่า ปัญหาสำคัญประกอบด้วยการใช้ข้อมูลส่วนบุคคลโดยไม่โปร่งใส อคติของอัลกอริทึม การสื่อสารทางการเมืองที่บิดเบือน ความรับผิดชอบที่ไม่ชัดเจน และการพึ่งพา AI มากเกินไป รูปแบบที่เสนอคือ “E-POLAI Model” ประกอบด้วย Ethics, Privacy, Objectivity, Literacy, Accountability และ Insightful Wisdom เพื่อให้นักรัฐศาสตร์ใช้ AI อย่างเคารพศักดิ์ศรีมนุษย์ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีสติปัญญาในการตัดสินใจ

คำสำคัญ: จริยธรรม, นักรัฐศาสตร์, ปัญญาประดิษฐ์, ยุคดิจิทัล, ธรรมาภิบาลข้อมูล

Abstract

This research article aims to: 1) study ethical problems faced by political scientists in the digital and artificial intelligence era; 2) analyze and synthesize ethical factors necessary for using data, algorithms, and AI tools in political science; and 3) propose an ethical model for political scientists in the AI-driven digital age. The study applies a mixed methods design by reviewing documents, concepts, theories, international AI ethics standards, personal data protection law, and Theravāda Buddhist ethical principles, together with a proposed survey and expert interview framework. The synthesized findings indicate five major ethical issues: non-transparent use of personal data, algorithmic bias, distorted political communication, unclear accountability, and overreliance on AI systems. The proposed model is the "E-POLAI Model," consisting of Ethics, Privacy, Objectivity, Literacy, Accountability, and Insightful Wisdom. The model encourages political scientists to use AI with respect for human dignity, transparency, accountability, critical thinking, and ethical wisdom.

Keywords: Ethics, Political Scientists, Artificial Intelligence, Digital Era, Data Governance

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ยุคดิจิทัลทำให้การเมือง การบริหารรัฐกิจ และการศึกษาทางรัฐศาสตร์เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นักรัฐศาสตร์ไม่ได้ทำงานกับเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์แบบเดิมเท่านั้น แต่ต้องเกี่ยวข้องกับข้อมูลขนาดใหญ่ แพลตฟอร์มออนไลน์ สื่อสังคม ระบบแนะนำเนื้อหา และเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ที่ช่วยวิเคราะห์ความคิดเห็นประชาชน ความขัดแย้ง นโยบายสาธารณะ และพฤติกรรมผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ดังนั้น จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์จึงต้องขยายจากความซื่อสัตย์ทางวิชาการไปสู่ความรับผิดชอบต่อข้อมูล อัลกอริทึม สิทธิประชาชน และคุณภาพของประชาธิปไตย

1.1 ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

ในอดีตนักรัฐศาสตร์ทำหน้าที่ศึกษารัฐ อำนาจ นโยบาย การเลือกตั้ง พรรคการเมือง สถาบันทางการเมือง และพฤติกรรมของประชาชน โดยใช้หลักความเป็นกลางทางวิชาการ ความซื่อสัตย์ต่อข้อมูล และความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นฐานสำคัญ แต่ในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา บริบทการทำงานทางรัฐศาสตร์เปลี่ยนจากการใช้ข้อมูลเชิงเอกสารและข้อมูลภาคสนามแบบจำกัด ไปสู่การใช้ข้อมูลดิจิทัลจำนวนมาก เช่น ข้อความในสื่อสังคมออนไลน์ ความคิดเห็นทางการเมือง พฤติกรรมการคลิก การแชร์ข่าว และข้อมูลเชิงพื้นที่ สิ่งเหล่านี้ทำให้นักรัฐศาสตร์สามารถวิเคราะห์สังคมการเมืองได้ละเอียดขึ้น แต่ก็ทำให้เกิดปัญหาจริยธรรมใหม่ เช่น การนำข้อมูลประชาชนมาใช้โดยเจ้าของข้อมูลไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ การวิเคราะห์อารมณ์ทางการเมืองที่

อาจเหมารวมคนบางกลุ่ม การใช้ AI สร้างข้อความหรือภาพทางการเมืองที่อาจทำให้ประชาชนเข้าใจผิด และการพึ่งพาอัลกอริทึมโดยไม่ตรวจสอบอคติของระบบ หลักเกณฑ์สากลจึงเริ่มให้ความสำคัญกับ AI ที่เคารพสิทธิมนุษยชน ความโปร่งใส ความเป็นธรรม และการกำกับโดยมนุษย์ เช่น UNESCO เสนอกรอบจริยธรรม AI ที่เน้นศักดิ์ศรีมนุษย์ สิทธิมนุษยชน ความโปร่งใส ความเป็นธรรม และ human oversight ขณะที่ OECD AI Principles ซึ่งเริ่มใช้ในปี 2019 และปรับปรุงในปี 2024 เน้น AI ที่น่าเชื่อถือ เคารพสิทธิมนุษยชนและคุณค่าประชาธิปไตย ในประเทศไทย แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติ พ.ศ. 2565–2570 มุ่งส่งเสริมการใช้ AI เพื่อยกระดับเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตประชาชนผ่านยุทธศาสตร์และแผนงานระดับชาติ ดังนั้น นักรัฐศาสตร์จึงต้องมีจริยธรรมใหม่ที่ครอบคลุมทั้งความจริง ความเป็นธรรม สิทธิข้อมูล ความรับผิดชอบ และสติปัญญาในการใช้เทคโนโลยี (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล. (2565). ธรรมาภิบาลข้อมูลภาครัฐ)

1.2 ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ความสำคัญของปัญหานี้อยู่ที่ว่า นักรัฐศาสตร์เป็นผู้ผลิตความรู้ทางการเมืองที่ส่งผลต่อสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย การวิเคราะห์ผลเลือกตั้ง การประเมินความไว้วางใจต่อรัฐ การให้ความเห็นต่อความขัดแย้งทางสังคม หรือการให้ข้อมูลแก่สื่อและประชาชน หากนักรัฐศาสตร์ใช้ AI โดยขาดจริยธรรม ผลกระทบอาจไม่ได้จำกัดอยู่ที่ความผิดพลาดทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังอาจกระทบต่อสิทธิส่วนบุคคล ความไว้วางใจในสถาบันทางการเมือง และคุณภาพของประชาธิปไตย ตัวอย่างเช่น หากใช้ AI วิเคราะห์ความคิดเห็นทางการเมืองจากข้อมูลออนไลน์โดยไม่คำนึงถึงความเป็นส่วนตัว ประชาชนอาจถูกติดตามหรือจัดกลุ่มทางการเมืองอย่างไม่เป็นธรรม หากใช้โมเดลที่มีอคติจากข้อมูลเดิม ผลการวิเคราะห์อาจทำให้คนบางกลุ่มถูกมองว่าเป็นภัย หรือถูกลดทอนความสำคัญในการกำหนดนโยบาย หากใช้ AI สร้างบทความ รายงาน หรือข้อความสื่อสารทางการเมืองโดยไม่เปิดเผย อาจทำให้เส้นแบ่งระหว่างข้อเท็จจริง ความเห็น และการชักจูงทางการเมืองพร่าเลือน ปัจจุบันกฎหมายและแนวปฏิบัติเริ่มให้ความสำคัญกับการคุ้มครองข้อมูลและธรรมาภิบาล AI มากขึ้น เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 กำหนดกรอบสำคัญในการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชน และแนวทาง AI Governance ของ ETDA เน้นหลักความโปร่งใส ความรับผิดชอบ กฎหมาย จริยธรรม ความเป็นธรรม ความน่าเชื่อถือ ความมั่นคงปลอดภัย และความเป็นส่วนตัว ในเชิงพุทธธรรม หลัก “หิริ” และ “โอตตัปปะ” หรือความละอายและเกรงกลัวต่อความผิด เป็นรากฐานของการควบคุมตนเองก่อนใช้เครื่องมือที่มีอำนาจสูง ดังปรากฏในอวิชชาสูตรว่า เมื่อมีวิชชา หิริและโอตตัปปะย่อมตามมาด้วย จึงควรนำหลักนี้มาเป็นฐานจริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุค AI (อภินันท์ จันตะนี, ประสงค์ ปราณีตพลกรัง. (2567). พุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนรวัตกรรม)

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาจริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์ โดยพิจารณาพัฒนาการจากอดีตถึงปัจจุบันในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา

2.2 เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยจริยธรรมที่จำเป็นต่อการใช้ข้อมูล อัลกอริทึม และเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ในการศึกษาทางรัฐศาสตร์

2.3 เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่หรือรูปแบบจริยธรรมนักรัฐศาสตร์ ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางปรับปรุงการเรียนการสอน การวิจัย การให้คำปรึกษานโยบาย และการสื่อสารสาธารณะ

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่และสถานที่

การวิจัยนี้กำหนดพื้นที่ศึกษาเป็นสถาบันอุดมศึกษา หน่วยงานวิจัย หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นโยบายสาธารณะ และการเมืองการปกครองในประเทศไทย โดยเน้นบริบทการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI ในการวิจัย การสอน การวิเคราะห์นโยบาย และการสื่อสารทางการเมือง

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาและประชากร

เนื้อหาครอบคลุม 5 ประเด็น ได้แก่ 1) จริยธรรมวิชาชีพนักรัฐศาสตร์ 2) การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล 3) อคติและความโปร่งใสของอัลกอริทึม 4) ความรับผิดชอบต่อประชาธิปไตยและสาธารณะ และ 5) หลักพุทธธรรมที่ช่วยเสริมจริยธรรม เช่น หิริ โอตตัปปะ สัมมาวาจา และโยนิโสมนสิการ ประชากรเป้าหมาย ได้แก่ อาจารย์ นักวิจัย นักวิเคราะห์นโยบาย นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา และผู้ปฏิบัติงานด้านข้อมูลการเมือง

3.3 ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาครอบคลุมเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี กฎหมาย และมาตรฐานที่เกี่ยวข้องในช่วง พ.ศ. 2557–2569 โดยเน้นช่วงที่ AI และแพลตฟอร์มดิจิทัลมีบทบาทสูงต่อการเมือง การวิจัยทางสังคม และการกำหนดนโยบายสาธารณะ

4. การทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารในบทความนี้มุ่งเชื่อมโยงรัฐศาสตร์ จริยธรรม เทคโนโลยี AI กฎหมายข้อมูล และหลักพุทธธรรมเข้าด้วยกัน เพราะปัญหาจริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุค AI ไม่ใช่เพียงเรื่องการใช้โปรแกรมช่วยเขียนหรือช่วยวิเคราะห์ข้อมูล แต่เป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ อำนาจ ข้อมูล และผลกระทบต่อ

ประชาชน กรอบสากล เช่น UNESCO, OECD, NIST และ EU AI Act ชี้ให้เห็นว่าการใช้ AI ต้องโปร่งใส เป็นธรรม ตรวจสอบได้ และคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ขณะเดียวกัน หลักพุทธธรรมช่วยเติมมิติการสำรวจเจตนา ความรับผิดชอบภายใน และการใช้ปัญญาอย่างไม่ประมาท

4.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เอกสารสำคัญประกอบด้วย 1) แนวทางจริยธรรมวิชาชีพของ American Political Science Association ซึ่งปรับปรุงคู่มือจริยธรรมวิชาชีพในปี 2022 เพื่อเป็นหลักการสำหรับนักรัฐศาสตร์ คณาจารย์ นักศึกษา ผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงานทางวิชาชีพ 2) UNESCO Recommendation on the Ethics of AI ซึ่งเน้นศักดิ์ศรีมนุษย์ สิทธิมนุษยชน ความโปร่งใส ความเป็นธรรม และการกำกับโดยมนุษย์ 3) OECD AI Principles ที่สนับสนุน AI ที่น่าเชื่อถือและสอดคล้องกับคุณค่าประชาธิปไตย 4) NIST AI Risk Management Framework ซึ่งเป็นกรอบจัดการความเสี่ยง AI ต่อบุคคล องค์กร และสังคม 5) EU AI Act ซึ่งใช้แนวทางจำแนกระดับความเสี่ยงและมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2024 โดยจะใช้เต็มรูปแบบในวันที่ 2 สิงหาคม 2026 พร้อมข้อยกเว้นบางส่วน และ 6) กฎหมายและแนวทางไทย เช่น PDPA แผนปฏิบัติการ AI แห่งชาติ และ AI Governance Guideline ของ ETDA (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2566); American Political Science Association. (2022)

4.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมนักรัฐศาสตร์ในยุค AI ควรพิจารณาอย่างน้อย 6 กลุ่ม คือ แนวคิดจริยธรรมวิชาชีพ แนวคิดธรรมาภิบาลข้อมูล แนวคิด AI ethics แนวคิดความรับผิดชอบทางประชาธิปไตย แนวคิดการรู้เท่าทันดิจิทัล และแนวคิดพุทธจริยธรรม จุดร่วมของแนวคิดเหล่านี้คือ การไม่มอง AI เป็นเพียงเครื่องมือเพิ่มประสิทธิภาพ แต่ต้องมองว่า AI เป็นระบบที่อาจสร้างผลกระทบต่อความจริง ความยุติธรรม ความไว้ใจ และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน

แนวคิดที่ 1 จริยธรรมวิชาชีพนักรัฐศาสตร์: APSA A Guide to Professional (2022) - จริยธรรมวิชาชีพนักรัฐศาสตร์เน้นความซื่อสัตย์ต่อความรู้ ความรับผิดชอบต่อผู้ให้ข้อมูล ความเป็นธรรมต่อกลุ่มทางการเมืองที่หลากหลาย และการไม่ใช้ความรู้ทางวิชาการเพื่อบิดเบือนสาธารณะ คู่มือจริยธรรมของ APSA ชี้ว่านักรัฐศาสตร์มีปัญหาจริยธรรมเฉพาะของวิชาชีพ เพราะงานรัฐศาสตร์เกี่ยวข้องกับอำนาจ ความขัดแย้ง และผลประโยชน์สาธารณะ ดังนั้น ในยุค AI นักรัฐศาสตร์ต้องเพิ่มความรับผิดชอบต่อการใช้ข้อมูลและระบบอัตโนมัติ ไม่อ้างผลจาก AI โดยไม่ตรวจสอบ และต้องเปิดเผยข้อจำกัดของวิธีวิจัยอย่างตรงไปตรงมา

แนวคิดที่ 2 ธรรมาภิบาลข้อมูล: DMBOK2 นิยาม Data Governance (2017) -ธรรมาภิบาลข้อมูลหมายถึงการจัดการข้อมูลอย่างถูกต้อง ปลอดภัย ตรวจสอบได้ และเคารพสิทธิของเจ้าของข้อมูล สำหรับรัฐศาสตร์ ข้อมูลจำนวนมากเกี่ยวข้องกับความเห็นทางการเมือง อุดมการณ์ ความขัดแย้ง เชื้อชาติ ศาสนา พื้นที่ และพฤติกรรมการเลือกตั้ง ซึ่งอาจเป็นข้อมูลอ่อนไหว หากนำข้อมูลเหล่านี้ไปวิเคราะห์ด้วย AI โดยไม่มีมาตรการปกป้อง อาจทำให้เกิดการตีตรา การเลือกปฏิบัติ หรือการชักจูงทางการเมือง ดังนั้น นักรัฐศาสตร์ต้อง

มีหลักการชัดเจนเรื่องการขอความยินยอม การนิรนามข้อมูล การจำกัดการเข้าถึง และการอธิบายวัตถุประสงค์การใช้ข้อมูล

แนวคิดที่ 3 จริยธรรม AI: OECD เป็นเจ้าของกรอบมาตรฐานสากลร่วมสมัย (2562) -จริยธรรม AI คือกรอบที่กำกับการออกแบบ การใช้ และการประเมินระบบ AI ให้ไม่ก่ออันตรายต่อมนุษย์และสังคม ประเด็นสำคัญคือความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ความเป็นธรรม ความปลอดภัย ความเป็นส่วนตัว และการกำกับโดยมนุษย์ สำหรับนักรัฐศาสตร์ จริยธรรม AI สำคัญมาก เพราะ AI อาจถูกใช้วิเคราะห์อารมณ์ทางการเมือง สร้างข้อความสื่อสารทางการเมือง หรือจำลองผลกระทบนโยบาย ถ้าไม่ตรวจสอบแหล่งข้อมูลและอคติของโมเดล ผลลัพธ์อาจกลายเป็นความรู้ที่ดูน่าเชื่อถือแต่แฝงความผิดพลาดอย่างเป็นระบบ

แนวคิดที่ 4 ความรับผิดชอบทางประชาธิปไตย: Council of Europe เป็นกรอบหลักด้าน AI กับสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย และหลักนิติธรรม (2567) -ความรับผิดชอบทางประชาธิปไตยหมายถึงการใช้ความรู้และเทคโนโลยีโดยคำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมของประชาชน นักรัฐศาสตร์ไม่ควรใช้ AI เพื่อเพิ่มอำนาจให้ผู้เชี่ยวชาญหรือรัฐโดยลดเสียงของประชาชน แต่ควรใช้ AI เพื่อทำให้ข้อมูลนโยบายเข้าใจง่าย เปิดพื้นที่ตรวจสอบ และลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความรู้ หาก AI ทำให้กระบวนการนโยบายกลายเป็นเรื่องของผู้มีข้อมูลและผู้มีเครื่องมือเท่านั้น ประชาธิปไตยจะอ่อนแอลง เพราะประชาชนไม่สามารถตรวจสอบเหตุผลเบื้องหลังการตัดสินใจได้

แนวคิดที่ 5 การรู้เท่าทันดิจิทัลและอัลกอริทึม: Paul Gilster “Digital Literacy”(1997) -การรู้เท่าทันดิจิทัลและอัลกอริทึมคือความสามารถในการเข้าใจว่าแพลตฟอร์ม ระบบแนะนำเนื้อหา โมเดลภาษา และเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลทำงานอย่างไร นักรัฐศาสตร์ที่ใช้ AI ต้องรู้ว่า AI ไม่ใช่ผู้รู้จริง แต่เป็นระบบคำนวณจากข้อมูลและรูปแบบภาษา จึงอาจผิดพลาด สร้างคำตอบที่ดูสมเหตุสมผลแต่ไม่จริง หรือสะท้อนอคติจากข้อมูลเดิม ความรู้เท่าทันนี้ทำให้นักรัฐศาสตร์ไม่หลงเชื่อผลลัพธ์ทันที ต้องตรวจแหล่งอ้างอิง ทวนข้อมูลกับหลักฐาน และแยกความจริง ความเห็น และการคาดการณ์ออกจากกัน

แนวคิดที่ 6 พุทธจริยธรรมสำหรับยุค AI: พุทธปัญญาประดิษฐ์ (2539) -พุทธจริยธรรมช่วยเติมฐานภายในของผู้ใช้ AI โดยเฉพาะหลักหิริ โอตตัปปะ สัมมาวาจา และโยนิโสมนสิการ หิริและโอตตัปปะทำให้นักรัฐศาสตร์ไม่ใช้ AI เพื่อหลอกลวง ละเมิดข้อมูล หรือสร้างความเกลียดชัง สัมมาวาจาช่วยกำกับการสื่อสารทางการเมืองให้จริง สุภาพ มีประโยชน์ และไม่ยุยงความแตกแยก ส่วนโยนิโสมนสิการช่วยให้คิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล ไม่หลงในผลลัพธ์ของเครื่องมือ หลักเหล่านี้ทำให้จริยธรรมไม่ใช่เพียงข้อบังคับภายนอก แต่เป็นความรับผิดชอบจากภายในใจ

4.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์ควรครอบคลุมทั้งด้านจริยธรรม เทคโนโลยี และการเมือง เพราะปัญหา AI ในรัฐศาสตร์ไม่ได้เกิดจากเทคโนโลยีล้วน ๆ แต่เกิดจากการนำเทคโนโลยีไปใช้ในโครงสร้างอำนาจและการตัดสินใจสาธารณะ บทความนี้ใช้ทฤษฎีหน้าที่นิยมเชิงจริยธรรม ทฤษฎีผลประโยชน์นิยม ทฤษฎีความยุติธรรม

ทฤษฎีธรรมาภิบาล และหลักพุทธธรรมด้านปัญญา เพื่อวิเคราะห์ว่า นักรัฐศาสตร์ควรตัดสินใจอย่างไรเมื่อ AI ให้ผลลัพธ์ที่เร็ว มีประโยชน์ แต่เสี่ยงต่อสิทธิ ความจริง และความเป็นธรรม

ทฤษฎีที่ 1 หน้าที่นิยมเชิงจริยธรรม: Immanuel Kant (1785) -หน้าที่นิยมเชิงจริยธรรมมองว่า การกระทำที่ถูกต้องต้องยึดหลักหน้าที่และกฎศีลธรรม ไม่ใช่ดูเฉพาะผลลัพธ์ ในบริบทรัฐศาสตร์ นักวิชาการมีหน้าที่ต่อความจริง ผู้ให้ข้อมูล นักศึกษา ประชาชน และสังคม หาก AI ช่วยให้ผลิตงานเร็วขึ้น แต่ทำให้เกิดการคัดลอก การอ้างอิงเท็จ หรือการบิดเบือนข้อมูล นักรัฐศาสตร์ก็ไม่ควรใช้ เพราะขัดต่อหน้าที่พื้นฐานของวิชาชีพ ทฤษฎีนี้ช่วยเตือนว่า “ความสะดวก” ไม่ใช่เหตุผลเพียงพอในการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะเมื่อเทคโนโลยีนั้นเกี่ยวข้องกับข้อมูลการเมืองและสิทธิของประชาชน

ทฤษฎีที่ 2 ผลประโยชน์นิยม: Jeremy Bentham (1789) -ผลประโยชน์นิยมพิจารณาว่าการกระทำใดเหมาะสมหากสร้างประโยชน์รวมมากกว่าความเสียหาย ในยุค AI นักรัฐศาสตร์อาจใช้ทฤษฎีนี้ประเมินว่า การใช้ AI วิเคราะห์นโยบายช่วยลดต้นทุน เพิ่มความแม่นยำ และทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลได้มากขึ้นหรือไม่ แต่ต้องระวังว่า “ประโยชน์รวม” อาจซ่อนความเสียหายของคนกลุ่มเล็ก เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มผู้เห็นต่าง หรือผู้มีข้อมูลอ่อนไหวทางการเมือง ดังนั้น การใช้ผลประโยชน์นิยมต้องควบคู่กับสิทธิ ความยุติธรรม และการตรวจสอบผลกระทบต่อกลุ่มเปราะบางเสมอ

ทฤษฎีที่ 3 ความยุติธรรม: John Rawls (1871) -ทฤษฎีความยุติธรรมช่วยวิเคราะห์ว่า AI กระจายประโยชน์และภาระอย่างเป็นธรรมหรือไม่ ในทางรัฐศาสตร์ หากใช้ AI ช่วยจัดลำดับปัญหานโยบายหรือวิเคราะห์ความต้องการประชาชน ต้องถามว่า ข้อมูลที่ใช้ครอบคลุมคนทุกกลุ่มหรือไม่ คนที่ไม่มีอินเทอร์เน็ตถูกมองไม่เห็นหรือไม่ เสียงของชนบท คนจน หรือผู้สูงอายุถูกลดความสำคัญหรือไม่ ทฤษฎีนี้จึงทำให้นักรัฐศาสตร์ไม่มองข้อมูลออนไลน์เป็นตัวแทนประชาชนทั้งหมดโดยอัตโนมัติ และต้องออกแบบวิธีวิจัยที่ชดเชยความเหลื่อมล้ำของข้อมูล ไม่ใช่ทำให้ความเหลื่อมล้ำนั้นกลายเป็นข้อสรุปทางวิชาการ

ทฤษฎีที่ 4 ธรรมาภิบาล: World Bank เป็นผู้ทำให้แนวคิดธรรมาภิบาลแพร่หลายในเชิงนโยบายสมัยใหม่ (2535/1992) -ทฤษฎีธรรมาภิบาลเน้นความโปร่งใส การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ หลักนิติธรรม ประสิทธิภาพ และความเสมอภาค เมื่อนำมาใช้กับ AI นักรัฐศาสตร์ต้องถามว่า ระบบที่ใช้มีผู้รับผิดชอบชัดเจนหรือไม่ วิธีวิเคราะห์อธิบายได้หรือไม่ ประชาชนมีโอกาสโต้แย้งผลลัพธ์หรือไม่ และมีมาตรการป้องกันความเสียหายหรือไม่ กรอบนี้สอดคล้องกับ AI Governance ที่มองว่า AI ต้องอยู่ภายใต้การกำกับ ไม่ใช่ปล่อยให้เครื่องมือกำหนดข้อสรุปแทนนักวิชาการหรือผู้กำหนดนโยบาย

ทฤษฎีที่ 5 หลักพุทธธรรมด้านปัญญา: พระพุทธเจ้า-พุทธกาล(พระไตรปิฎกเถรวาท) (2539) -หลักพุทธธรรมด้านปัญญาเน้นการเห็นเหตุปัจจัย ไม่ด่วนตัดสิน และไม่ยึดติดกับความเห็นของตน ในการใช้ AI นักรัฐศาสตร์ควรใช้โยนิโสมนสิการ คือคิดโดยแยบคาย สอบเหตุ สอบผล สอบแหล่งข้อมูล และสอบเจตนาของตนก่อนเผยแพร่ข้อสรุป หลักปฏิจจสมุปบาทยังช่วยให้เห็นว่า ผลลัพธ์ทางการเมืองไม่ได้เกิดจากตัวแปรเดียว

แต่เกิดจากเงื่อนไขหลายชั้น เช่น เศรษฐกิจ สื่อ ความทรงจำทางการเมือง และโครงสร้างอำนาจ จึงไม่ควรให้ AI ลดความซับซ้อนของสังคมเหลือเพียงคะแนนหรือกราฟโดยขาดความเข้าใจมนุษย์

4.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่ 1: APSA Ethics Guide: American Political Science Association: APSA (2022) -คู่มือจริยธรรมของ APSA เป็นงานอ้างอิงสำคัญสำหรับนักรัฐศาสตร์ โดยเน้นว่าผู้ทำงานทางรัฐศาสตร์มีความรับผิดชอบต่อวิชา ผู้เรียน ผู้ร่วมวิชาชีพ และสาธารณะ การปรับปรุงคู่มือในปี 2022 สะท้อนว่าจริยธรรมวิชาชีพต้องทันต่อบริบทใหม่ โดยเฉพาะความหลากหลาย ความเท่าเทียม ความรับผิดชอบ และความเคารพในชุมชนวิชาการ สำหรับบทความนี้ แนวทาง APSA ช่วยยืนยันว่า นักรัฐศาสตร์ในยุค AI ต้องมีมาตรฐานวิชาชีพที่มากกว่าความสามารถเชิงเทคนิค

ผลงานวิจัยที่ 2: Algorithmic Accountability in the Public Sector: Ada Lovelace Institute (2021) -งานด้านความรับผิดชอบของอัลกอริทึมในภาครัฐชี้ว่า การใช้ระบบอัตโนมัติในนโยบายสาธารณะมีความเสี่ยงด้านความโปร่งใส ความยุติธรรม และสิทธิประชาชน หากประชาชนไม่เข้าใจว่าระบบตัดสินใจอย่างไร ความไว้วางใจต่อรัฐจะลดลง งานนี้เกี่ยวข้องกับนักรัฐศาสตร์โดยตรง เพราะนักรัฐศาสตร์มักทำหน้าที่อธิบายนโยบาย วิเคราะห์สถาบัน และเสนอแนวทางกำกับรัฐ จึงควรตรวจสอบว่า AI ในภาครัฐมีความรับผิดชอบเพียงพอหรือไม่

ผลงานวิจัยที่ 3: NIST AI Risk Management Framework: National Institute of Standards and Technology: NIST, (2023). -NIST AI RMF เสนอกรอบจัดการความเสี่ยงของ AI ต่อบุคคล องค์กร และสังคม โดยเน้นการระบุ ประเมิน จัดการ และสื่อสารความเสี่ยงอย่างต่อเนื่อง กรอบนี้มีประโยชน์ต่อนักรัฐศาสตร์ เพราะช่วยเปลี่ยนคำว่า “จริยธรรม” ให้เป็นขั้นตอนปฏิบัติ เช่น ตรวจแหล่งข้อมูล ประเมินอคติ ตรวจผลกระทบต่อกลุ่มเปราะบาง และกำหนดผู้รับผิดชอบ การใช้ AI ในงานรัฐศาสตร์จึงไม่ใช่เพียงเลือกเครื่องมือ แต่ต้องจัดการวงจรความเสี่ยงตลอดการวิจัย

ผลงานวิจัยที่ 4: EU AI Act: European Parliament and Council of the European Union (2024) -EU AI Act เป็นกรอบกฎหมายที่ใช้แนวทางจัดระดับความเสี่ยงของ AI โดยให้ความเข้มงวดมากขึ้นกับระบบที่มีผลกระทบสูงต่อสิทธิและความปลอดภัยของมนุษย์ กรอบนี้เกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์ เพราะหลายระบบ AI ถูกใช้ในบริบทสาธารณะ เช่น การบริหารรัฐ การบังคับใช้กฎหมาย การเลือกตั้ง และบริการสาธารณะ นักรัฐศาสตร์สามารถใช้แนวคิด risk-based approach เพื่อประเมินว่า งานวิจัยหรือข้อเสนอเชิงนโยบายที่ใช้ AI มีความเสี่ยงระดับใดและควรกำกับอย่างไร

ผลงานวิจัยที่ 5: Thailand AI Governance Guideline: สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์: สพธอ. (2566) -แนวทาง AI Governance ของไทยโดย ETDA เน้นหลักความโปร่งใส ความรับผิดชอบ กฎหมาย จริยธรรม ความเป็นธรรม ความน่าเชื่อถือ ความปลอดภัย และความเป็นส่วนตัว หลักเหล่านี้เหมาะสำหรับใช้เป็นกรอบวิเคราะห์งานรัฐศาสตร์ไทย เพราะนักรัฐศาสตร์ไทยทำงานอยู่ภายใต้บริบท

กฎหมายไทย วัฒนธรรมไทย และข้อจำกัดของข้อมูลไทย การประยุกต์แนวทางนี้จะช่วยให้การใช้ AI ในการสอน วิจัย และให้คำแนะนำด้านนโยบายมีความรับผิดชอบมากขึ้น

ผลงานวิจัยที่ 6: Buddhist-Inspired Artificial Intelligence: อภินันท์ จันตะนี และ ประสงค์ ปราณีตพลกรัง (2568) -แนวคิดพุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรมมองว่า AI ไม่ควรมีเพียงความสามารถในการคำนวณ แต่ควรได้รับการออกแบบและใช้ภายใต้คุณธรรม สติ และปัญญา แนวคิดนี้เหมาะกับการวิเคราะห์จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ เพราะงานรัฐศาสตร์เกี่ยวข้องกับความทุกข์ ความหวัง ความขัดแย้ง และความเป็นธรรมของประชาชน หากใช้ AI โดยไม่มีเมตตาและปัญญา เทคโนโลยีอาจเพิ่มอำนาจของผู้วิเคราะห์ แต่ลดความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกวิเคราะห์

สรุปผลการสังเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง -จุดร่วม 5 ประการ ประการแรก จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ต้องขยายจากความซื่อสัตย์ทางวิชาการไปสู่ความรับผิดชอบต่อข้อมูลและอัลกอริทึม ประการที่สอง การใช้ AI ต้องมีระบบกำกับความเสี่ยง ไม่ใช่เพียงใช้เครื่องมือเพราะรวดเร็วหรือทันสมัย ประการที่สาม ความโปร่งใสและการตรวจสอบได้เป็นหัวใจของความไว้วางใจ เพราะงานรัฐศาสตร์มีผลต่อการรับรู้สาธารณะและนโยบาย ประการที่สี่ การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลเป็นเงื่อนไขสำคัญ โดยเฉพาะข้อมูลความคิดเห็นทางการเมืองที่อาจทำให้เจ้าของข้อมูลได้รับผลกระทบ และประการที่ห้า หลักพุทธธรรมช่วยเติมมิติภายใน เช่น ความละอายต่อความผิด ความเกรงกลัวผลเสีย ความเมตตา และการคิดอย่างแยบคาย จึงสามารถพัฒนาเป็นรูปแบบจริยธรรมที่เหมาะกับนักรัฐศาสตร์ไทยในยุค AI

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ออกแบบเป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสารร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ทั้งภาพรวมของระดับปัญหาและความเข้าใจเชิงลึกต่อเหตุผลเบื้องหลังพฤติกรรมการใช้ AI ของนักรัฐศาสตร์ การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเพื่อศึกษาระดับความตระหนักและแนวปฏิบัติด้านจริยธรรม ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อสังเคราะห์รูปแบบจริยธรรมที่เหมาะสมกับบริบทวิชาชีพ สังคมไทยและมาตรฐานสากล (อภินันท์ จันตะนี, 2565) มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1) แบบการวิจัย -การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิจัยเชิงเอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาหลักจริยธรรมวิชาชีพนักรัฐศาสตร์ การกำกับดูแล AI ธรรมาภิบาลข้อมูล จริยธรรม AI และหลักพุทธธรรม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อสร้างกรอบแนวคิด E-POLAI Model ให้เหมาะกับบริบทรัฐศาสตร์ไทย

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ -ผู้ให้ข้อมูลสำคัญควรคัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้มีความรู้และประสบการณ์ตรง ได้แก่ อาจารย์รัฐศาสตร์ นักวิจัยด้านนโยบาย ผู้เชี่ยวชาญ AI governance ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายข้อมูล และพระนักวิชาการด้านพุทธจริยศาสตร์ รวมประมาณ 12–15 รูป/คน เพื่อให้ได้มุมมองหลากหลายทั้งด้านวิชาการ เทคโนโลยี กฎหมาย สังคม และคุณธรรม

3) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย -เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร และแบบประเมินความสอดคล้องของ E-POLAI Model โดยผู้เชี่ยวชาญ แบบสัมภาษณ์ใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลอธิบายเชิงลึก ส่วนแบบวิเคราะห์เอกสารใช้จัดหมวดหมู่ประเด็นสำคัญ และแบบประเมินใช้ตรวจความเหมาะสม ความชัดเจน และความเป็นไปได้ของรูปแบบ

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล -ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากเอกสารวิชาการ กฎหมาย แนวปฏิบัติ มาตรฐานสากล และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยดำเนินการอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การคัดเลือกเอกสาร การนัดหมายสัมภาษณ์ การบันทึกข้อมูล และการถอดความ จากนั้นตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยการตรวจสอบสามเส้า ได้แก่ แหล่งข้อมูล วิธีการ และผู้วิเคราะห์

5) การวิเคราะห์ข้อมูล -การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยอ่านข้อมูลซ้ำหลายรอบ จัดหมวดหมู่ประเด็นสำคัญ เปรียบเทียบกับมาตรฐานสากลด้าน AI governance, data governance และ AI ethics แล้วสังเคราะห์ร่วมกับหลักพุทธจริยศาสตร์ เช่น หิริ โอตตัปปะ โยนิโสมนสิการ และสัมมาวาจา เพื่อพัฒนาองค์ประกอบของ E-POLAI Model อย่างมีเหตุผล

6. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในบทความนี้นำเสนอในลักษณะการสังเคราะห์จากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี กฎหมาย มาตรฐานจริยธรรม AI และกรอบการวิจัยแบบผสานวิธี เพื่อตอบวัตถุประสงค์ทั้งสามข้อ โดยเน้นการอธิบายสภาพปัญหา วิเคราะห์ปัจจัยจริยธรรม และนำเสนอรูปแบบใหม่ที่นักรัฐศาสตร์สามารถใช้เป็นแนวทางปฏิบัติได้จริง ผลที่นำเสนอไม่ควรใช้แทนข้อมูลภาคสนามจริง หากผู้วิจัยนำไปใช้ในการตีพิมพ์ ควรเก็บข้อมูลแบบสอบถามและสัมภาษณ์จริง แล้วแทนค่าตัวเลขและถ้อยคำสัมภาษณ์ให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ

6.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1: สภาพปัญหาจริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุค AI -พบปัญหาหลัก 5 ด้าน ได้แก่ 1) การใช้ข้อมูลประชาชนโดยขาดความเข้าใจเรื่องความยินยอมและความเป็นส่วนตัว 2) การใช้ AI วิเคราะห์ความคิดเห็นทางการเมืองโดยไม่ตรวจอคติของข้อมูล 3) การใช้ AI สร้างเนื้อหาที่อาจทำให้สาธารณะเข้าใจผิด 4) การอ้างผลลัพธ์จาก AI โดยไม่เปิดเผยวิธีการและข้อจำกัด และ 5) การลดทอนความซับซ้อนของมนุษย์ให้เป็นเพียงข้อมูล ตัวเลข หรือกลุ่มเป้าหมายทางการเมือง

วัตถุประสงค์ที่ 2: ปัจจัยจริยธรรมที่จำเป็น -ปัจจัยที่จำเป็นประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ต่อข้อมูล การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ความสามารถในการตรวจสอบอัลกอริทึม การเปิดเผยการใช้ AI ความรับผิดชอบต่อผลกระทบ ความเป็นธรรมต่อกลุ่มเปราะบาง การรู้เท่าทันดิจิทัล และหลักพุทธธรรมด้านสติปัญญา ปัจจัยเหล่านี้ต้องทำงานร่วมกัน เพราะการมีเพียงกฎหมายโดยไม่มีจิตสำนึก หรือมีเพียงเจตนาดีโดยไม่มีความรู้เทคโนโลยี ย่อมไม่เพียงพอต่อปัญหาในยุค AI

วัตถุประสงค์ที่ 3: รูปแบบจริยธรรมนักรัฐศาสตร์ในยุค AI -ผลการสังเคราะห์นำไปสู่ E-POLAI Model ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ คือ Ethics จริยธรรมพื้นฐาน, Privacy การเคารพข้อมูลส่วนบุคคล, Objectivity ความเป็นกลางและการตรวจสอบหลักฐาน, Literacy ความรู้เท่าทัน AI, Accountability ความรับผิดชอบและตรวจสอบได้ และ Insightful Wisdom ปัญญาเชิงลึกที่ใช้สติ เมตตา และโยนิโสมนสิการในการตัดสินใจ

6.2 สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากบทความนี้คือ “รูปแบบ E-POLAI Model เป็นจริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์” โดยมีแนวคิดหลักว่า นักรัฐศาสตร์ไม่ควรถูกลดบทบาทให้เป็นเพียงผู้ใช้เครื่องมือ AI แต่ต้องเป็นผู้กำกับความหมาย ความจริง และผลกระทบทางสังคมของ AI องค์ประกอบแรกคือ E: Ethics หมายถึงจริยธรรมพื้นฐาน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความไม่บิดเบือนข้อมูล ความเคารพผู้ให้ข้อมูล และความรับผิดชอบต่อสาธารณะ องค์ประกอบที่สองคือ P: Privacy หมายถึงการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล โดยเฉพาะข้อมูลทางการเมืองที่อาจกระทบความปลอดภัยหรือเสรีภาพของประชาชน องค์ประกอบที่สามคือ O: Objectivity หมายถึงความเป็นกลางเชิงวิชาการ ไม่ใช้ AI เพื่อยืนยันอคติเดิมของตน ไม่เลือกข้อมูลเฉพาะที่สนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และต้องตรวจสอบผลลัพธ์กับหลักฐานหลายแหล่ง องค์ประกอบที่สี่คือ L: Literacy หมายถึงความรู้เท่าทัน AI และอัลกอริทึม นักรัฐศาสตร์ต้องรู้ว่า AI มีข้อจำกัด อาจสร้างข้อมูลผิด อาจสะท้อนอคติ และอาจไม่เข้าใจบริบททางการเมืองเหมือนมนุษย์ องค์ประกอบที่ห้าคือ A: Accountability หมายถึงความรับผิดชอบต่อผลการใช้ AI ไม่ผลักความผิดให้เครื่องมือ และต้องเปิดเผยว่าใช้ AI ในขั้นตอนใดของงานวิจัยหรือการสื่อสาร องค์ประกอบสุดท้ายคือ I: Insightful Wisdom หมายถึงปัญญาเชิงลึกที่ผสานเหตุผล จริยธรรม และพุทธธรรม นักรัฐศาสตร์ต้องใช้โยนิโสมนสิการพิจารณาว่า ข้อมูลนี้ควรใช้หรือไม่ ผลลัพธ์นี้อาจทำร้ายใครหรือไม่ และการสื่อสารนี้นำไปสู่ความเข้าใจหรือความแตกแยก รูปแบบนี้จึงไม่ได้มอง AI เป็นศัตรูของรัฐศาสตร์ แต่เห็นว่า AI เป็นเครื่องมือทรงพลังที่ต้องอยู่ภายใต้จิตสำนึกทางวิชาการ ความรับผิดชอบประชาธิปไตย และปัญญาที่เห็นมนุษย์มากกว่าข้อมูล

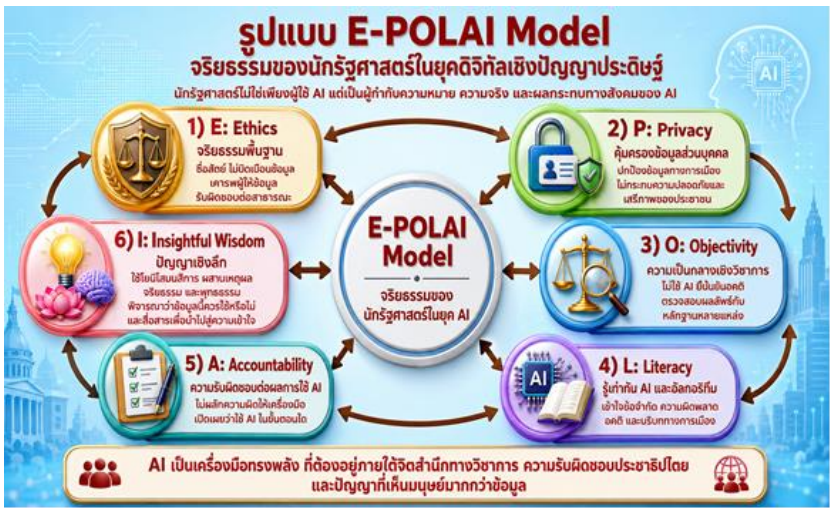

แผนภาพสร้างจากรูปแบบ E-POLAI Model จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์

จากแผนภาพแสดงได้ว่า “รูปแบบ E-POLAI Model” จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์อย่างเป็นระบบ โดยชี้ว่า AI ไม่ใช่เพียงเครื่องมือช่วยทำงาน แต่เป็นพลังทางข้อมูลที่ต้องมีมนุษย์กำกับด้วยจริยธรรม ความรับผิดชอบ และปัญญา องค์ประกอบ E: Ethics เน้นความซื่อสัตย์ ไม่บิดเบือนข้อมูล เคารพผู้ให้ข้อมูล และรับผิดชอบต่อสาธารณะ P: Privacy มุ่งคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลทางการเมืองที่อาจกระทบเสรีภาพของประชาชน O: Objectivity เน้นความเป็นกลางทางวิชาการ ตรวจสอบผลลัพธ์ของ AI จากหลักฐานหลายแหล่ง L: Literacy ส่งเสริมความรู้เท่าทัน AI อัลกอริทึม อคติ และข้อจำกัดของระบบ A: Accountability ย้ำว่านักรัฐศาสตร์ต้องรับผิดชอบต่อการใช้ AI และเปิดเผยขั้นตอนการใช้ ส่วน I: Insightful Wisdom คือปัญญาเชิงลึกที่ผสานเหตุผล จริยธรรม พุทธธรรม เพื่อใช้ AI โดยเห็นคุณค่ามนุษย์มากกว่าข้อมูล

7. สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

บทความนี้สรุปว่า จริยธรรมของนักรัฐศาสตร์ในยุคดิจิทัลเชิงปัญญาประดิษฐ์ต้องเป็นจริยธรรมแบบใหม่ที่เชื่อมวิชาชีพ ข้อมูล เทคโนโลยี ประชาธิปไตย และคุณธรรมภายในเข้าด้วยกัน นักรัฐศาสตร์ไม่อาจอ้างเพียงความเป็นกลางหรือความเชี่ยวชาญแบบเดิมได้อีกต่อไป เพราะ AI ทำให้การผลิตความรู้รวดเร็ว กว้างขวาง และมีผลกระทบสูงขึ้น การสรุปและอภิปรายผลจึงแบ่งตามวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ได้แก่ สภาพปัญหา ปัจจัยจริยธรรม และรูปแบบจริยธรรม พร้อมเสนอแนวทางเชิงนโยบาย การนำไปใช้ และการวิจัยครั้งต่อไป

7.1 สรุปผลการวิจัย

สรุปตามวัตถุประสงค์ที่ 1 -ผลการศึกษาสภาพปัญหาพบว่า นักรัฐศาสตร์ในยุค AI เผชิญปัญหาจริยธรรมที่ซับซ้อนกว่ายุคก่อน เพราะข้อมูลทางการเมืองจำนวนมากถูกเก็บ สร้าง วิเคราะห์ และเผยแพร่ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล ปัญหาสำคัญคือข้อมูลส่วนบุคคลถูกใช้โดยที่เจ้าของข้อมูลอาจไม่เข้าใจหรือไม่รู้ตัว โดยเฉพาะข้อมูลความคิดเห็นทางการเมืองซึ่งมีความอ่อนไหวสูง อีกปัญหาหนึ่งคืออัลกอริทึมอาจสะท้อนอคติจากข้อมูลเดิม ทำให้การวิเคราะห์ทางรัฐศาสตร์ดูเหมือนเป็นกลาง แต่แท้จริงอาจตอกย้ำความเหลื่อมล้ำหรือความเข้าใจผิดต่อคนบางกลุ่ม นอกจากนี้ AI ยังทำให้การผลิตข้อความ ภาพ เสียง และข้อสรุปทางการเมืองทำได้ง่ายขึ้น จนอาจเกิดการบิดเบือนข้อมูลหรือสร้างความน่าเชื่อถือปลอม หากนักรัฐศาสตร์ไม่เปิดเผยการใช้ AI หรือไม่ตรวจสอบผลลัพธ์อย่างจริงจัง ย่อมกระทบต่อความไว้วางใจของสาธารณะ ผลการศึกษาจึงชี้ว่า ปัญหาจริยธรรมไม่ได้อยู่ที่ AI เพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้ เครื่องมือ ข้อมูล อำนาจ และผลกระทบต่อประชาชน

สรุปตามวัตถุประสงค์ที่ 2 -ผลการวิเคราะห์ปัจจัยจริยธรรมพบว่า นักรัฐศาสตร์ต้องมีจริยธรรมอย่างน้อย 8 ด้าน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ต่อข้อมูล การเคารพความเป็นส่วนตัว ความโปร่งใสในการใช้ AI การตรวจสอบอคติของอัลกอริทึม ความรับผิดชอบต่อผลกระทบ ความเป็นธรรมต่อกลุ่มเปราะบาง การรู้เท่าทันดิจิทัล และปัญญาในการตัดสินใจ ปัจจัยเหล่านี้ต้องทำงานร่วมกันเป็นระบบ เช่น การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

ช่วยป้องกันการละเมิดสิทธิ แต่หากขาดความรู้เท่าทัน AI นักรัฐศาสตร์ก็อาจไม่เข้าใจว่าโมเดลนำข้อมูลไปประมวลผลอย่างไร หรือหากมีความรู้ทางเทคนิคแต่ขาดความเมตตาและความรับผิดชอบ ก็อาจใช้ AI เพื่อชักจูง สร้างความกลัว หรือทำให้สังคมแบ่งขั้วมากขึ้น หลักพุทธธรรมช่วยเติมรากฐานภายใน โดยเฉพาะหิริโอตตัปปะ และโยนิโสมนสิการ ทำให้นักรัฐศาสตร์ไม่เพียงถามว่า “ทำได้หรือไม่” แต่ถามต่อว่า “ควรทำหรือไม่” “ทำแล้วใครได้รับผลกระทบ” และ “ผลลัพธ์นี้นำไปสู่ความจริงและประโยชน์สาธารณะหรือไม่”

สรุปตามวัตถุประสงค์ที่ 3 -ผลการสังเคราะห์รูปแบบจริยธรรมเสนอ E-POLAI Model ซึ่งประกอบด้วย Ethics, Privacy, Objectivity, Literacy, Accountability และ Insightful Wisdom รูปแบบนี้มีจุดเด่นคือเชื่อมมาตรฐานสากลด้าน AI ethics เข้ากับบริบทของรัฐศาสตร์และพุทธจริยธรรมในสังคมไทย โดย Ethics ทำหน้าที่เป็นฐานคุณธรรมทั่วไป Privacy ทำหน้าที่คุ้มครองข้อมูลประชาชน Objectivity ทำหน้าที่รักษาความเป็นกลางและความถูกต้องทางวิชาการ Literacy ทำให้นักรัฐศาสตร์เข้าใจข้อจำกัดของ AI Accountability ทำให้มีผู้รับผิดชอบและตรวจสอบได้ ส่วน Insightful Wisdom ทำให้การใช้ AI ไม่หยุดอยู่ที่ความเร็วหรือประสิทธิภาพ แต่มีปัญญา เมตตา และความเข้าใจมนุษย์ รูปแบบนี้สามารถใช้ได้ใน 4 บริบท ได้แก่ การเรียนการสอนรัฐศาสตร์ การวิจัยทางการเมือง การให้คำปรึกษานโยบาย และการสื่อสารสาธารณะ หากนำไปใช้จริง ควรพัฒนาเป็นคู่มือ แบบประเมินตนเอง และหลักสูตรอบรมระยะสั้นสำหรับนักรัฐศาสตร์ เพื่อให้การใช้ AI ในรัฐศาสตร์เป็นทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความก้าวหน้าทางจริยธรรม

7.2 อภิปรายผล

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 1 -ผลการศึกษาสภาพปัญหาสอดคล้องกับแนวคิดของ APSA ที่เห็นว่านักรัฐศาสตร์มีความรับผิดชอบพิเศษต่อความรู้ วิชาชีพ และสาธารณะ เพราะงานรัฐศาสตร์เกี่ยวข้องกับอำนาจและผลประโยชน์ส่วนรวม เมื่อ AI เข้ามาเป็นเครื่องมือวิเคราะห์และสื่อสารทางการเมือง ความรับผิดชอบนี้จึงเพิ่มขึ้น ไม่ลดลง ผลการศึกษายังสอดคล้องกับกรอบ UNESCO และ OECD ที่เน้นสิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรีมนุษย์ ความโปร่งใส และคุณค่าประชาธิปไตย กล่าวคือ หาก AI ถูกใช้ในงานรัฐศาสตร์โดยไม่คำนึงถึงสิทธิและความเป็นธรรม ผลลัพธ์อาจทำให้ประชาชนถูกมองเป็นเพียงข้อมูล ไม่ใช่มนุษย์ผู้มีเสียงและศักดิ์ศรี นอกจากนี้ ปัญหาอคติของข้อมูลยังสัมพันธ์กับทฤษฎีความยุติธรรม เพราะข้อมูลดิจิทัลไม่ได้แทนประชาชนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม ผู้ที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ตมากอาจมีเสียงมากกว่า ส่วนผู้ไม่มีข้อมูลในระบบอาจถูกมองไม่เห็น ดังนั้น นักรัฐศาสตร์ต้องระวังไม่ให้ AI ทำให้ความเหลื่อมล้ำเชิงข้อมูลกลายเป็นความเหลื่อมล้ำเชิงนโยบาย

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 2 -ปัจจัยจริยธรรมที่พบมีความสัมพันธ์กับแนวคิดธรรมาภิบาลและ NIST AI RMF เพราะทั้งสองกรอบเน้นการประเมินความเสี่ยง ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการจัดการผลกระทบอย่างเป็นระบบ ข้อค้นพบนี้แสดงว่า จริยธรรม AI ไม่ควรเป็นเพียงคำประกาศเชิงหลักการ แต่ต้องแปลงเป็นขั้นตอนปฏิบัติ เช่น การตรวจสอบแหล่งข้อมูล การอธิบายวิธีใช้ AI การป้องกันข้อมูลส่วนบุคคล การประเมินอคติ และการกำหนดผู้รับผิดชอบ หากไม่มีขั้นตอนเหล่านี้ นักรัฐศาสตร์อาจเชื่อว่าตนมีจริยธรรม แต่การทำงานจริงยังเสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิหรือเผยแพร่ข้อสรุปที่ผิดพลาด ในมุมพุทธธรรม ปัจจัย

เหล่านี้สอดคล้องกับหิริและโอตตัปปะ เพราะผู้ใช้ AI ต้องมีความละอายและเกรงกลัวต่อการใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิด ไม่ใช่ใช้เพียงเพราะทำได้ สะดวก หรือได้ผลเร็ว จริยธรรมต้องมีทั้งระบบภายนอกและคุณธรรมภายในควบคู่กัน

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ 3 -E-POLAI Model ที่เสนอมีความสัมพันธ์กับกรอบสากลและบริบทไทย เพราะรวมหลักจริยธรรมทั่วไป การคุ้มครองข้อมูล ความเป็นกลาง ความรู้เท่าทัน AI ความรับผิดชอบ และปัญญาเชิงลึกเข้าเป็นระบบเดียว จุดสำคัญคือรูปแบบนี้ไม่ได้มองนักรัฐศาสตร์เป็นเพียงผู้บริโภคเทคโนโลยี แต่เป็นผู้รับผิดชอบต่อความหมายและผลกระทบของความรู้ทางการเมือง เมื่อเปรียบเทียบกับ EU AI Act ซึ่งใช้แนวทางจำแนกระดับความเสี่ยง E-POLAI Model ช่วยแปลแนวคิดเรื่องความเสี่ยงให้เข้ากับวิชาชีพรัฐศาสตร์ เช่น งานวิจัยที่ใช้ข้อมูลเปิดทั่วไปอาจเสี่ยงต่ำ แต่งานที่ใช้ข้อมูลความคิดเห็นทางการเมืองเฉพาะบุคคลอาจเสี่ยงสูงและต้องมีกระบวนการคุ้มครองเข้มงวดกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับแนวทาง ETDA รูปแบบนี้สอดคล้องกับหลักความโปร่งใส ความรับผิดชอบ ความเป็นธรรม ความน่าเชื่อถือ และความเป็นส่วนตัว แต่เพิ่มมิติพุทธจริยธรรมเพื่อกำกับเจตนาและปัญญาของผู้ใช้ จึงเหมาะกับสังคมไทยที่ต้องการเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าแต่ไม่ละทิ้งคุณธรรม

7.3 ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย -มหาวิทยาลัย สมาคมวิชาการ และหน่วยงานรัฐควรจัดทำแนวปฏิบัติด้านจริยธรรม AI สำหรับงานรัฐศาสตร์โดยเฉพาะ ครอบคลุมการใช้ข้อมูลทางการเมือง การใช้ AI ช่วยเขียน วิเคราะห์ และสื่อสาร รวมทั้งการเปิดเผยการใช้ AI ในผลงานวิชาการ

2) ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ -คณะรัฐศาสตร์ควรนำ E-POLAI Model ไปใช้เป็นแบบประเมินก่อนทำวิจัยหรือก่อนเผยแพร่ข้อวิเคราะห์สาธารณะ เช่น ตรวจว่าใช้ข้อมูลถูกต้องหรือไม่ มีการปกปิดข้อมูลส่วนบุคคลหรือไม่ AI มีอคติหรือไม่ และมีผู้รับผิดชอบต่อผลลัพธ์หรือไม่

3) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป -ควรเก็บข้อมูลภาคสนามจริงจากนักรัฐศาสตร์ อาจารย์ นักวิจัย นักศึกษา และผู้กำหนดนโยบาย เพื่อทดสอบว่า E-POLAI Model มีความเหมาะสมเพียงใด และควรพัฒนาเครื่องมือวัดระดับจริยธรรม AI สำหรับนักรัฐศาสตร์ไทย

8. เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2565). *แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย พ.ศ. 2565–2570.*

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2566). *Thailand's AI governance guideline for executive.* ETDA.

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล. (2565). *ธรรมาภิบาลข้อมูลภาครัฐ. DGA.*

ราชกิจจานุเบกษา. (2562). *พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562.*

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 19*, สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค, อวิชชาสูตร, ข้อ 1. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อภินันท์ จันตะนี. (2563). *ทฤษฎีการบริหารจัดการ. พระนครศรีอุยธยา: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*

อภินันท์ จันตะนี. (2565). *ระเบียบวิธีวิจัยชั้นสูง.* กรุงเทพมหานคร: บริษัทจรัลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.

อภินันท์ จันตะนี, ประสงค์ ปราณีตพลกรัง. (2567). *พุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนรวัตกรรม.* พระนครศรีอุยธยา: สำนักพิมพ์วิชาการและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ.

อภินันท์ จันตะนี. (2568). *ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม.* พระนครศรีอุยธยา: สำนักพิมพ์วิชาการและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ.

American Political Science Association. (2022). *A guide to professional ethics in political science. APSA.*

European Commission. (2024). *AI Act: Regulatory framework on artificial intelligence.* European Union.

National Institute of Standards and Technology. (2023). *Artificial Intelligence Risk Management Framework (AI RMF 1.0). U.S. Department of Commerce.*

OECD. (2024). OECD AI principles. *Organization for Economic Co-operation and Development.*

UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence.* UNESCO.

6. การวิเคราะห์หลักพุทธธรรมกับรัฐศาสตร์ว่าด้วยธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์สังคมไทยยุคดิจิทัล

Analytical Study of Buddhist Doctrinal Principles and Political Science on Artificial Intelligence Governance in Thailand's Digital Society

พระมหาสุดใจ ชยวุฑโฒ

วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พิทยพล กองพงษ์

สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รศ.ดร.ธนกฤต โพธิ์เงิน

หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต และรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและพัฒนาการของการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์กับการกำกับดูแลภาครัฐและสังคมไทยในช่วงประมาณ 15 ปีที่ผ่านมา 2) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักพุทธศาสนาและแนวคิดรัฐศาสตร์ที่สัมพันธ์กับธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ และ 3) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ THAMMA-AI Governance Model สำหรับใช้เป็นแนวทางกำกับดูแล AI ในภาครัฐและสังคมไทย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เอกสารพุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม หนังสือด้านรัฐศาสตร์และระเบียบวิธีวิจัย ตลอดจนเอกสารนโยบายไทยและสากล เช่น Thailand's AI Governance Guideline, แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562, OECD AI Principles และ UNESCO Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence ผลการวิจัยพบว่า ธรรมาภิบาล AI ในสังคมไทยควรตั้งอยู่บน 3 ฐานร่วมกัน คือ ฐานพุทธธรรมที่เน้นศีล สมาธิ ปัญญา และการไม่เบียดเบียน ฐานรัฐศาสตร์ที่เน้นความชอบธรรม ความรับผิดรับชอบ ความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และการคุ้มครองสิทธิประชาชน และฐานเทคโนโลยีที่เน้นการบริหารความเสี่ยง การกำกับวงจรชีวิต AI และการตรวจสอบย้อนกลับ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้คือ THAMMA-AI Governance Model ประกอบด้วย Transparency, Human

oversight, Accountability, Moral fairness, Meaningful participation และ Alignment with public good ซึ่งชี้ให้เห็นว่า AI ที่ดีในบริบทไทยไม่ควรเป็นเพียงเครื่องมือเพิ่มประสิทธิภาพรัฐ แต่ต้องเป็นเทคโนโลยีที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ลดอคติ ส่งเสริมประโยชน์สาธารณะ และสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พุทธศาสนา, รัฐศาสตร์, ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์

Abstract

This documentary research article aims to: (1) examine the problems and development of artificial intelligence governance in Thai society and public administration over approximately the last fifteen years; (2) analyze and synthesize Buddhist principles and political science concepts relevant to AI governance; and (3) propose new knowledge in the form of the THAMMA-AI Governance Model for practical use in Thailand's digital society. The study relies on documentary sources, including the Thai Tipitaka (Mahachulalongkornrajavidyalaya edition), Buddhist-Inspired Artificial Intelligence materials, political science and research methodology texts, and Thai and international policy documents such as Thailand's AI Governance Guideline, the Digital Government Development Plan, the Personal Data Protection Act B.E. 2562 (2019), the OECD AI Principles, and UNESCO's Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. The findings show that AI governance in Thailand should be grounded in three integrated foundations: first, Buddhist ethics emphasizing morality, mindfulness, wisdom, and non-harm; second, political science perspectives emphasizing legitimacy, accountability, transparency, participation, and citizens' rights; and third, technological governance focusing on risk management, lifecycle governance, and traceability. The new knowledge synthesized from this study is the THAMMA-AI Governance Model, consisting of Transparency, Human oversight, Accountability, Moral fairness, Meaningful participation, and Alignment with public good. The model argues that trustworthy AI in Thailand should not be viewed merely as an efficiency-enhancing tool for the state. Rather, it should be governed as a socio-technical system that respects human dignity, mitigates bias, protects rights, supports public value, and strengthens trust between public institutions and citizens. In this sense, Buddhist principles and political governance can jointly provide a meaningful ethical and civic foundation for AI governance in Thailand's digital era.

Keywords: Buddhism, Political Science, AI Governance

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ในยุคดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ไม่ได้เป็นเพียงเทคโนโลยีใหม่ แต่กลายเป็นกลไกสำคัญของการบริหารรัฐ การให้บริการสาธารณะ การใช้ข้อมูล และการตัดสินใจเชิงนโยบาย ปัญหาที่ตามมาจึงไม่ใช่แค่เรื่องประสิทธิภาพ แต่รวมถึงความเป็นธรรม ความโปร่งใส สิทธิส่วนบุคคล และความชอบธรรมของอำนาจรัฐ หลักพุทธศาสนาและรัฐศาสตร์จึงมีความสำคัญมากต่อการวางกรอบธรรมาภิบาล AI เพราะทั้งสองศาสตร์ช่วยตอบคำถามร่วมกันว่า เทคโนโลยีควรรับใช้ใคร ใช้อย่างไร และกำกับอย่างไรจึงจะไม่เบียดเบียนประชาชน แต่กลับส่งเสริมประโยชน์สาธารณะและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

1.1 ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

ตลอดประมาณ 15 ปีที่ผ่านมา ปัญญาประดิษฐ์ได้เปลี่ยนจากเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลเฉพาะทางไปสู่เทคโนโลยีที่มีผลโดยตรงต่อชีวิตสาธารณะ เช่น การให้บริการภาครัฐ ระบบคัดกรองสิทธิ การสื่อสารสาธารณะ การเฝ้าระวัง และการกำกับข้อมูลส่วนบุคคล ในประเทศไทย การพัฒนารัฐบาลดิจิทัลได้ผลักดันให้ภาครัฐแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหน่วยงาน พัฒนามาตรฐานข้อมูล และยกระดับบริการดิจิทัลแก่ประชาชน ขณะเดียวกันก็ทำให้คำถามเรื่อง data governance, accountability และ transparency มีความสำคัญขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อ AI เริ่มถูกใช้ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง เช่น งานธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ การให้บริการภาครัฐ และการประเมินข้อมูลเชิงนโยบาย ในด้านกฎหมายและนโยบาย ไทยมีฐานกำกับดูแลที่เกี่ยวข้องอยู่แล้ว เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 และแนวทางธรรมาภิบาล AI ของ ETDA ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการใช้ AI อย่างรับผิดชอบต้องคำนึงถึงกฎหมาย จริยธรรม ความเสี่ยง และการกำกับตลอดวงจรชีวิตระบบ AI พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับ human oversight, fairness, privacy, traceability และการบริหารความเสี่ยง อย่างไรก็ตาม เอกสารจาก depa ยังชี้ด้วยว่า การกำกับดูแล AI ของไทยยังอยู่ในช่วงเริ่มต้น และแนวปฏิบัติจริยธรรม AI หลายส่วนยังมีลักษณะสมัครใจมากกว่าการบังคับใช้เต็มรูปแบบ จึงยังมีช่องว่างระหว่าง “การมีเทคโนโลยี” กับ “การมีธรรมาภิบาลเทคโนโลยี” อย่างชัดเจน ในมิติพุทธศาสนา ปัญหานี้ไม่ใช่เรื่องเทคนิคอย่างเดียว แต่เป็นปัญหาเรื่องเจตนา การใช้อำนาจ และการไม่เบียดเบียน หลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา สามารถใช้เป็นฐานคิดกำกับการออกแบบและการใช้ AI ให้เคารพมนุษย์ ไม่ใช่ลดมนุษย์ให้เหลือเพียงข้อมูล อภินันท์ จันตะนี เสนอว่า “พุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม” ควรทำให้ AI เป็นเครื่องมือที่รับผิดชอบ มีเมตตา และช่วยให้มนุษย์คิดอย่างแยบคายมากขึ้น ไม่ใช่เพียงฉลาดขึ้นทางคำนวณ ขณะที่ต่างประเทศ OECD และ UNESCO ก็ยืนยันในทิศทางเดียวกันว่า AI ที่น่าเชื่อถือควรเคารพสิทธิมนุษยชน คุณค่าประชาธิปไตย ความโปร่งใส ความเป็นธรรม และการกำกับโดยมนุษย์ ดังนั้น ปัญหาวิจัยจึงอยู่ที่ว่า ไทยจะบูรณาการพุทธศาสนาและรัฐศาสตร์เข้ากับธรรมาภิบาล AI ได้อย่างไรในสังคมดิจิทัลที่เปลี่ยนเร็วเช่นปัจจุบัน

1.2 ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ความสำคัญของการวิจัยเรื่องนี้อยู่ที่การตอบโจทย์ร่วมกันของ 3 ระดับ ระดับแรกคือระดับนโยบายสาธารณะ เพราะเมื่อ AI เข้าไปอยู่ในกระบวนการรัฐ เช่น การคัดกรองข้อมูล การวางแผนบริการสาธารณะ การสื่อสารกับประชาชน หรือการใช้ระบบอัตโนมัติในงานราชการ ประเด็นเรื่องความชอบธรรม ความโปร่งใส การคุ้มครองสิทธิ และการตรวจสอบความรับผิดรับชอบจะกลายเป็นประเด็นรัฐศาสตร์โดยตรง ไม่ใช่เพียงประเด็นเทคโนโลยี ระดับที่สองคือระดับจริยธรรมสาธารณะ เนื่องจาก AI อาจสร้างประโยชน์อย่างมาก แต่ก็อาจทำซ้ำอคติ ละเมิดความเป็นส่วนตัว ลดโอกาสในการอุทธรณ์ หรือบั่นทอนศักดิ์ศรีมนุษย์ได้ หากขาดกรอบกำกับที่มั่นคง ระดับที่สามคือระดับอารยธรรมความคิด เพราะสังคมไทยต้องการกรอบกำกับ AI ที่ไม่ลอกแบบตะวันตกอย่างเดียว แต่มีรากทางวัฒนธรรมและศาสนาที่ประชาชนเข้าใจและยอมรับได้จริง

หลักพุทธศาสนามีคุณค่าสำคัญต่อเรื่องนี้ เพราะช่วยเปลี่ยนคำถามจาก “ระบบนี้ทำงานได้ไหม” ไปสู่ “ระบบนี้ควรทำงานอย่างไรจึงไม่เบียดเบียน” ศีลช่วยกำกับการใช้ข้อมูลและอำนาจ สมาธิช่วยให้การตัดสินใจเชิงนโยบายไม่รีบด่วนตามแรงกดดันของเทคโนโลยี ปัญญาช่วยให้มองเห็นเหตุปัจจัย ผลกระทบ และความไม่เที่ยงของสมมุติฐานที่ฝังอยู่ในอัลกอริทึม เมื่อเชื่อมกับรัฐศาสตร์ ก็จะเกิดกรอบวิเคราะห์ที่มองทั้งอำนาจรัฐ ผลประโยชน์สาธารณะ ความสัมพันธ์รัฐ-ประชาชน และภาวะความไว้วางใจในระบบสาธารณะพร้อมกัน การวิจัยนี้จึงไม่เพียงสำคัญต่อวงวิชาการพุทธศาสนาและรัฐศาสตร์ แต่ยังสำคัญต่อหน่วยงานรัฐ องค์กรท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และผู้กำหนดนโยบายที่ต้องการนำ AI ไปใช้โดยไม่ทำลายคุณค่าพื้นฐานของสังคมไทย งานวิจัยเชิงเอกสารจึงเหมาะสม เพราะช่วยสังเคราะห์ทั้งตัวบททางพุทธศาสนา หนังสือรัฐศาสตร์ เอกสารนโยบายไทย และมาตรฐานสากล เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอเชิงแบบจำลองที่ตรวจสอบได้และนำไปใช้ได้จริง (อภินันท์ จันตะนี, 2565; UNESCO, 2021)

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหา พัฒนาการ และบริบทของการใช้ปัญญาประดิษฐ์กับการกำกับดูแลภาครัฐและสังคมไทย จากอดีตถึงปัจจุบันในช่วงประมาณ 15 ปีที่ผ่านมา

2.2 เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักพุทธศาสนา แนวคิดรัฐศาสตร์ และเอกสารนโยบายที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ เพื่อหาแก่นสาร ปัจจัยสำคัญ และโจทย์วิจัยที่ตอบได้เชิงระบบ

2.3 เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ THAMMA-AI Governance Model สำหรับหน่วยงานรัฐ องค์กรท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และชุมชนดิจิทัล เพื่อปรับปรุงการกำกับดูแล AI ให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และรับผิดชอบต่อสาธารณะ

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา -การวิจัยมุ่งศึกษาหลักพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับศีล สมาธิ ปัญญา การไม่เบียดเบียน โยนิโสมนสิการ ธรรมาธิปไตย และประโยชน์สุขของมหาชน เชื่อมโยงกับแนวคิดรัฐศาสตร์ด้านธรรมาภิบาล อำนาจรัฐ ความรับผิดรับชอบ สิทธิพลเมือง การมีส่วนร่วม และนโยบายสาธารณะ รวมทั้งเชื่อมกับประเด็น AI governance เช่น ความโปร่งใส ความเป็นธรรม การกำกับความเสี่ยง การกำกับวงจรชีวิต AI และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

3.2 ขอบเขตด้านเอกสาร -ใช้เอกสารชั้นต้นและชั้นรอง ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หนังสือพุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม หนังสือทฤษฎีรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ หนังสือระเบียบวิธีวิจัยชั้นสูง เอกสาร Thailand’s AI Governance Guideline, แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562, OECD AI Principles, UNESCO Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence และผลงานวิจัยไทย-ต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

3.3 ขอบเขตด้านเวลา -การกำหนดช่วงเวลา พ.ศ. 2554–2569 ช่วยให้การวิเคราะห์มีความร่วมสมัย ครอบคลุมพัฒนาการทางวิชาการ เทคโนโลยี และสังคม ขณะเดียวกัน การเปิดใช้คัมภีร์พระพุทธศาสนาและงานคลาสสิก ทำให้การสังเคราะห์มีรากฐานเชิงทฤษฎีมั่นคง เชื่อมโยงภูมิปัญญาดั้งเดิมกับบริบทปัจจุบันอย่างสมดุล น่าเชื่อถือ และสามารถนำไปใช้เป็นกรอบอ้างอิงในการพัฒนาความรู้

4. การทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารครั้งนี้มุ่งเชื่อม 4 ฐานความรู้เข้าด้วยกัน ได้แก่ ฐานพุทธศาสนาที่อธิบายศีล สมาธิ ปัญญา และการไม่เบียดเบียน ฐานรัฐศาสตร์ที่อธิบายธรรมาภิบาล อำนาจรัฐ และประโยชน์สาธารณะ ฐานนโยบายไทยที่อธิบายทิศทางการกำกับดูแล AI และฐานสากลที่อธิบายหลักการ AI ที่น่าเชื่อถือ การสังเคราะห์จะไม่มอง AI เป็นเพียงเครื่องมือเทคนิค แต่เป็นระบบทางสังคมและการเมืองที่ต้องถูกกำกับด้วยคุณธรรม สิทธิ และความรับผิดรับชอบต่อสาธารณะ จึงต้องอ่านทั้งตัวบททางพุทธ เอกสารรัฐศาสตร์ และเอกสารนโยบายร่วมกันอย่างเป็นระบบ

4.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มสำคัญ กลุ่มแรกคือเอกสารทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระไตรปิฎกและงานพุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม ซึ่งเสนอว่าเทคโนโลยีที่ดีควรตั้งอยู่บนไตรสิกขาและโยนิโสมนสิการ เพื่อช่วยให้มนุษย์ใช้ข้อมูลอย่างมีสติและรับผิดชอบ ไม่ใช่เพียงใช้ AI เพื่อเพิ่มความเร็วหรืออำนาจในการควบคุม กลุ่มที่สองคือเอกสารด้านรัฐศาสตร์และนโยบายไทย เช่น หนังสือทฤษฎีรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ เอกสาร Thailand’s AI Governance Guideline ของ ETDA แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของ DGA และพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ซึ่งร่วมกันชี้ว่า AI

governance ต้องครอบคลุมทั้งโครงสร้างกำกับดูแล บทบาทความรับผิดชอบ การบริหารความเสี่ยง การแจ้งผู้ใช้ การมีช่องทางรับข้อร้องเรียน และการคุ้มครองสิทธิข้อมูล กลุ่มที่สามคือเอกสารสากล เช่น OECD AI Principles และ UNESCO Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence ซึ่งยืนยันร่วมกันว่า AI ควรเคารพสิทธิมนุษยชน คุณค่าประชาธิปไตย ความเป็นธรรม ความโปร่งใส และการกำกับโดยมนุษย์ เอกสารทั้งสามกลุ่มนี้จึงให้ภาพรวมที่ชัดเจนว่า ธรรมาภิบาล AI ในสังคมไทยไม่อาจพึ่งกฎหมายหรือเทคนิคเพียงด้านเดียว แต่ต้องอาศัยฐานคุณธรรมทางพุทธและหลักการสาธารณะทางรัฐศาสตร์ร่วมกันด้วย

4.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1) อภินันท์ จันตะนี (2568): แนวคิดพุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม -อภินันท์ จันตะนี เสนอว่า พุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรมเป็นการหลอมรวมหลักพุทธธรรมเข้ากับ AI โดยเน้นว่า AI ไม่ควรฉลาดเพียงเชิงคำนวณ แต่ควรทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่มีเมตตา รับผิดชอบ และช่วยพัฒนาจิตใจมนุษย์ แนวคิดนี้ใช้ไตรสิกขาเป็นโครงสร้างกำกับ คือ ศีลสำหรับวางขอบเขตการใช้เทคโนโลยี สมาธิสำหรับสร้างความไม่วู่วามในการตัดสินใจ และปัญญาสำหรับไตร่ตรองเหตุปัจจัยและผลกระทบ จึงเป็นแนวคิดสำคัญที่ช่วยเชื่อมพุทธศาสนากับ AI governance ในเชิงนโยบายและการออกแบบระบบอย่างชัดเจน

2) อภินันท์ จันตะนี (2565): แนวคิดรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ -แนวคิดรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ของอภินันท์ จันตะนี วางน้ำหนักที่การใช้อำนาจรัฐอย่างมีความชอบธรรม ความรับผิดรับชอบ และการคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะในกระบวนการบริหาร เมื่อเชื่อมกับ AI จะทำให้เห็นว่า AI ไม่ใช่เพียงเครื่องมือของฝ่ายเทคนิค แต่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของอำนาจเชิงสถาบัน การใช้ AI ในภาครัฐจึงต้องตอบคำถามเรื่องใครมีอำนาจตัดสิน ใครรับผิดเมื่อเกิดความเสียหาย และประชาชนมีสิทธิรับรู้หรือทักท้วงเพียงใด แนวคิดนี้จึงช่วยเติมมิติเชิงอำนาจและเชิงนโยบายให้กับการศึกษาธรรมาภิบาล AI อย่างเป็นระบบ

3) ETDA/AIGC (2566): แนวคิดธรรมาภิบาล AI ตามบริบทไทย -ETDA ผ่านศูนย์ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ (AIGC) เสนอว่า AI governance ในบริบทไทยต้องมี 3 แกนหลัก คือ โครงสร้างกำกับดูแล กลยุทธ์ AI ที่รับผิดชอบ และการปฏิบัติการตลอดวงจรชีวิตระบบ พร้อมเครื่องมืออย่างการประเมินความพร้อม การออกแบบ use case และการประเมินความเสี่ยง แนวคิดนี้สำคัญมากเพราะเป็นความพยายามแปลหลักการจริยธรรมให้เป็นกลไกทำงานจริงในองค์กรไทย โดยเน้น both compliance และ risk management พร้อม human oversight, feedback channel และ policy disclosure จึงเหมาะมากสำหรับใช้เป็นฐานแนวคิดในงานวิจัยนี้

4) World Bank (1992): แนวคิดธรรมาภิบาลเพื่อการพัฒนา -World Bank เสนอแนวคิดธรรมาภิบาลว่าเป็นวิธีที่อำนาจถูกใช้อย่างเปิดเผย คาดการณ์ได้ และมีกรอบสถาบันรองรับเพื่อบริหารทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ แนวคิดนี้มีความสำคัญต่อการศึกษา AI governance เพราะชี้ให้เห็นว่าความสามารถทางเทคนิคไม่เพียงพอ หากขาดกติกา กระบวนการ และสถาบันที่ตรวจสอบได้ เมื่อนำมาใช้กับ

AI ในภาครัฐ แนวคิดนี้จะเน้นเรื่อง rule-based administration, transparency, predictable procedures และ institutional responsibility ซึ่งล้วนเป็นหัวใจของธรรมาภิบาลเทคโนโลยีในสังคมดิจิทัลร่วมสมัย

5) OECD (2019): แนวคิด AI ที่น่าเชื่อถือและเคารพคุณค่าประชาธิปไตย -OECD เสนอ AI Principles เพื่อส่งเสริม AI ที่น่าเชื่อถือ มีนวัตกรรม และเคารพสิทธิมนุษยชนกับคุณค่าประชาธิปไตย แนวคิดนี้ไม่มอง AI เป็นกลางทางการเมือง แต่ยืนยันว่าการพัฒนาและใช้ AI ต้องอยู่ภายใต้ความโปร่งใส ความแข็งแกร่งทางเทคนิค ความรับผิดรับชอบ และการมุ่งประโยชน์ต่อมนุษย์ แนวคิดของ OECD มีคุณค่าสำหรับงานวิจัยนี้ เพราะช่วยเชื่อมภาษารัฐศาสตร์เรื่อง legitimacy และ democratic values เข้ากับภาษาการกำกับ AI ได้อย่างชัดเจน และใช้เป็นสะพานเชื่อมกับหลักพุทธเรื่องประโยชน์สุขของมหาชนได้ดีมาก

6) UNESCO (2021): แนวคิดจริยธรรม AI บนฐานสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรี -UNESCO เสนอ Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence ในปี 2021 โดยกำหนดให้สิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นแกนกลางของกรอบจริยธรรม AI พร้อมหลักการสำคัญอย่าง transparency, fairness, human oversight, inclusiveness และ policy action areas สำหรับรัฐสมาชิก แนวคิดนี้ช่วยให้งานวิจัยเห็นว่า ธรรมาภิบาล AI ไม่ใช่เรื่องของการลดความเสี่ยงทางธุรกิจเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมของสังคม การคุ้มครองกลุ่มเปราะบาง และการกำหนดนโยบายที่รับผิดชอบต่อคนทั้งระบบ จึงเป็นแนวคิดต่างชาติที่มีน้ำหนักสูงต่อการสังเคราะห์กรอบกำกับ AI ในไทย

4.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) ทฤษฎีพุทธรัฐศาสตร์ตามหลักธรรมาธิปไตยและประโยชน์สุขของมหาชน -ทฤษฎีพุทธรัฐศาสตร์ในงานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนหลักว่า อำนาจทางการเมืองและการปกครองควรยึด “ธรรม” เป็นใหญ่ ไม่ใช่อำนาจเพื่อประโยชน์ส่วนตน แกนของทฤษฎีคือการใช้อำนาจโดยไม่เบียดเบียน มุ่งประโยชน์สุขของส่วนรวม และกำกับการตัดสินใจด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อนำมาใช้กับ AI governance ทฤษฎีนี้ทำให้เห็นว่า รัฐไม่ควรใช้ AI เพื่อเพิ่มการควบคุมอย่างไร้ขอบเขต แต่ต้องใช้เพื่อบริการสาธารณะอย่างเป็นธรรม ตรวจสอบได้ และเคารพศักดิ์ศรีประชาชน จึงเป็นทฤษฎีที่ช่วยให้การกำกับดูแล AI ในภาครัฐไทยมีฐานคุณธรรมรองรับ ไม่เป็นเพียงระบบราชการเชิงเทคนิคเท่านั้น

2) ทฤษฎีธรรมาภิบาล (World Bank, 1992) -ทฤษฎีธรรมาภิบาลของ World Bank ให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจอย่างเปิดเผย คาดการณ์ได้ และมีกรอบสถาบันที่เอื้อต่อการบริหารทรัพยากรของประเทศอย่างรับผิดชอบ จุดสำคัญของทฤษฎีนี้คือ ความโปร่งใส กระบวนการที่ตรวจสอบได้ และการมีสถาบันที่รับผิดชอบชัดเจน เมื่อนำมาเชื่อมกับ AI จะเห็นว่า ระบบ AI ไม่ควรถูกใช้โดยไม่มีเจ้าภาพ ไม่มีเกณฑ์ตรวจสอบ และไม่มีช่องทางอุทธรณ์ เพราะนั่นจะทำให้รัฐใช้อำนาจเชิงข้อมูลอย่างคลุมเครือ ทฤษฎีนี้จึงเป็นฐานคิดสำคัญสำหรับการวางโครงสร้าง AI governance ทั้งในระดับนโยบาย องค์กร และกระบวนการบริการประชาชน

3) ทฤษฎีธรรมาภิบาล AI ของไทย (ETDA/AIGC, 2023) -Thailand's AI Governance Guideline เสนอกรอบที่ใกล้เคียงลักษณะทฤษฎีเชิงปฏิบัติ โดยแบ่งธรรมาภิบาล AI ออกเป็น 3 องค์ประกอบหลัก คือ โครงสร้างกำกับดูแล กลยุทธ์ AI ที่รับผิดชอบ และการปฏิบัติการ AI ตลอดวงจรชีวิตระบบ พร้อมย้ำเรื่อง AI Governance Council, roles and responsibilities, competency building, risk management, feedback mechanisms และ human-in-the-loop จุดเด่นของกรอบนี้คือการแปลงจริยธรรม AI ให้เป็นกลไกบริหารจริงในองค์กรไทย งานวิจัยนี้จึงใช้กรอบดังกล่าวเป็น "ทฤษฎีเชิงปฏิบัติการ" เพื่ออธิบายว่า การกำกับ AI ที่ดีต้องมีทั้งนโยบาย สถาบัน คน และกระบวนการ ไม่ใช่พึ่งหลักการเชิงนามธรรมเพียงอย่างเดียว

4) ทฤษฎี AI4People: Ethical Framework for a Good AI Society (Floridi et al., 2018) - Floridi และคณะ เสนอกรอบ AI4People เพื่อวางรากฐานของ "สังคม AI ที่ดี" โดยชี้ว่า AI ควรถูกพัฒนาและกำกับภายใต้หลักประโยชน์ คุณธรรม การไม่ก่ออันตราย ความเป็นอิสระ และความยุติธรรม กรอบนี้มีคุณค่าสำหรับงานวิจัยครั้งนี้เพราะช่วยให้เห็นว่า การกำกับดูแล AI เป็นเรื่องของการสร้างระเบียบสังคมที่พึงประสงค์ ไม่ใช่เพียงแก้ปัญหาเฉพาะจุดของอัลกอริทึมเท่านั้น เมื่อเชื่อมกับพุทธศาสนา จะพบจุดร่วมเรื่องการไม่เบียดเบียน การใช้ปัญญากำกับอำนาจ และการออกแบบเทคโนโลยีเพื่อประโยชน์ของมนุษย์และสังคมโดยรวม จึงเป็นทฤษฎีต่างชาติที่สอดคล้องกับการสังเคราะห์โมเดลใหม่ในงานนี้อย่างมาก

5) ทฤษฎีคลายทุกข์เพื่อสร้างความสุขในมนุษย์ (อภินันท์ จันตะนี, 2567) -ทฤษฎีคลายทุกข์เพื่อสร้างความสุขในมนุษย์ของอภินันท์ จันตะนี เสนอว่า การคลายทุกข์ต้องเริ่มจากการรู้เหตุแห่งทุกข์ ฝึกสติสมาธิ และปล่อยวางสิ่งที่ควบคุมไม่ได้ พร้อมสร้างความสุขที่ยั่งยืนผ่านเป้าหมายที่สมเหตุสมผล ความสัมพันธ์ที่ดี สุขภาวะกายใจ และการเป็นผู้ให้ เมื่อนำมาใช้กับ AI governance ทฤษฎีนี้ช่วยเตือนว่า เทคโนโลยีที่ไม่มีกรอบคุณธรรมอาจเพิ่มทุกข์ให้สังคม เช่น ความหวาดระแวง อคติ การละเมิดข้อมูล และความไม่ไว้วางใจ ดังนั้น การกำกับดูแล AI จึงต้องมุ่งลดทุกข์ของประชาชนและเพิ่มความผาสุกสาธารณะ ไม่ใช่เพิ่มเพียงประสิทธิภาพของระบบรัฐหรือองค์กรเท่านั้น

4.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) อภินันท์ จันตะนี และคณะ (2569) -ผลงานวิจัยเรื่อง การกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์บนฐานสิทธิมนุษยชน: แนวทางคุ้มครองศักดิ์ศรีและเสรีภาพในยุคเทคโนโลยีดิจิทัล วิเคราะห์เอกสารไทยและสากล เพื่อชี้ว่า AI governance ต้องเริ่มจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิส่วนบุคคล ความเสมอภาค และการเยียวยาเมื่อเกิดความเสียหาย ผลงานนี้สำคัญต่อการวิจัยปัจจุบัน เพราะช่วยยืนยันว่า ธรรมาภิบาล AI ในสังคมไทยไม่ควรมองเพียง efficiency แต่ต้องผูกกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนด้วย โดยเฉพาะในบริบทที่รัฐใช้ข้อมูลจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2) อัจฉราวรรณ์ ใจยะเขียว และอภินันท์ จันตะนี (2568) -ผลงานวิจัยเรื่อง การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ช่วยงานประจำขององค์การบริหารส่วนตำบลได้อย่างไร ศึกษาบทบาทของ AI ในงานองค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่นและชี้ให้เห็นศักยภาพของ AI ต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานพื้นฐานของรัฐท้องถิ่น ผลงานนี้มีคุณค่าต่อการวิจัยปัจจุบัน เพราะทำให้เห็นว่า AI ไม่ใช่เรื่องไกลตัวของรัฐศาสตร์ แต่กำลังลงสู่พื้นที่จริงของการปกครองท้องถิ่นแล้ว คำถามเรื่องธรรมาภิบาล จึงลงไปถึงระดับอบต และการบริการประชาชนในชีวิตประจำวันด้วย

3) อภินันท์ จันตะนี และคณะ (2568) -ผลงานวิจัยเรื่อง จริยธรรมผู้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อพัฒนาผลงานวิชาการ ชี้ว่า การใช้ AI ต้องมีกรอบจริยธรรมผู้ใช้ ไม่ใช่พิจารณาเพียงความสามารถของระบบ ผลงานนี้แม้เกิดในบริบทวิชาการ แต่สะท้อนหลักการสำคัญต่อการกำกับ AI ในสังคมไทย คือผู้ใช้ต้องมีความรับผิดรับชอบ โปร่งใส และรู้ขอบเขตของเทคโนโลยี งานนี้ช่วยให้งานวิจัยปัจจุบันขยายจากจริยธรรมรายบุคคลไปสู่ธรรมาภิบาลระดับสถาบันและระดับรัฐได้อย่างมีเหตุผล

4) Floridi และคณะ (2018) -งาน AI 4 People—An Ethical Framework for a Good AI Society เสนอกรอบเชิงจริยธรรมเพื่อสร้าง “สังคม AI ที่ดี” โดยเน้นว่าการกำกับ AI ต้องสัมพันธ์กับคุณค่าทางสังคมและผลกระทบต่อมนุษย์ งานนี้มีความสำคัญต่อการวิจัยปัจจุบัน เพราะช่วยให้เห็นว่า AI governance ไม่ใช่เรื่องเทคนิคและกฎหมายอย่างเดียว แต่เป็นโครงการทางสังคมและการเมืองที่ต้องกำหนดว่าประชาชนควรได้อะไรจาก AI และอะไรคือเส้นแบ่งที่ไม่ควรถูกละเมิดในนามของนวัตกรรม

5) Jobin, Ienca, และ Vayena (2019) -งาน The Global Landscape of AI Ethics Guidelines วิเคราะห์แนวปฏิบัติด้านจริยธรรม AI จากหลายประเทศและพบว่าหลักที่ปรากฏร่วมกันอย่างเด่นชัด ได้แก่ transparency, justice and fairness, non-maleficence, responsibility และ privacy งานนี้มีประโยชน์ต่อการวิจัยปัจจุบัน เพราะช่วยยืนยันว่า ธรรมาภิบาล AI มีแนวโน้มสากลบางประการที่ประเทศต่าง ๆ เห็นร่วมกัน แต่การตีความและการนำไปใช้ยังแตกต่างตามบริบท งานวิจัยไทยจึงควรสังเคราะห์หลักสากลร่วมกับบริบทพุทธและรัฐศาสตร์ของไทยเอง

6) Cath และคณะ (2018) -งาน Governing Artificial Intelligence: Ethical, Legal and Technical Opportunities and Challenges อธิบายว่า การกำกับ AI ต้องเผชิญความท้าทายเชิงจริยธรรม กฎหมาย และเทคนิคพร้อมกัน ไม่สามารถแก้เพียงด้านใดด้านหนึ่งได้ งานนี้ช่วยให้งานวิจัยปัจจุบันเห็นชัดว่าธรรมาภิบาล AI เป็นโจทย์สหวิทยาการอย่างแท้จริง และเป็นเหตุผลว่าทำไมการบูรณาการพุทธศาสนากับรัฐศาสตร์จึงจำเป็น เพราะจะช่วยเติมมิติคุณธรรมและความชอบธรรมทางสังคมให้กับการกำกับเชิงกฎหมายและเชิงเทคนิคของ AI ได้ดีขึ้น

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร มุ่งศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก หนังสือพุทธศาสนา หนังสือรัฐศาสตร์ เอกสารนโยบายไทยและสากล บทความวิจัย และรายงานที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา แยกประเด็น เปรียบเทียบ และสังเคราะห์เชิงระบบ

เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยและเกณฑ์ A1 ของบทความวิจัยเชิงเอกสาร (อภินันท์ จันตะนี, 2565) ระเบียบวิธีวิจัยชั้นสูง)

1) ประเภทการวิจัย -เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่เน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารชั้นต้นและชั้นรองที่น่าเชื่อถือ

2) แหล่งข้อมูล -แหล่งข้อมูลประกอบด้วย 1) คัมภีร์และหนังสือทางพระพุทธศาสนา 2) หนังสือและเอกสารทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ 3) เอกสารนโยบายไทยเกี่ยวกับ AI governance, digital government และ data protection 4) เอกสารสากลเกี่ยวกับ OECD AI Principles และ UNESCO AI Ethics 5) ผลงานวิจัยไทยและต่างประเทศด้านจริยธรรมและธรรมาภิบาล AI

3) การคัดเลือกเอกสาร -คัดเลือกเอกสารตามเกณฑ์ 3 ประการ คือ สอดคล้องกับชื่อเรื่องและวัตถุประสงค์การวิจัย มีแหล่งเผยแพร่ที่เชื่อถือได้ และมีสาระที่ช่วยอธิบายหรือสังเคราะห์กรอบกำกับ AI ในบริบทไทยได้ชัดเจน

4) การวิเคราะห์ข้อมูล -ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดกลุ่มข้อมูลตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ แล้วเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของข้อมูลทางพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ และนโยบาย AI ก่อนสังเคราะห์เป็นประเด็นหลัก ปัจจัยสำคัญ และองค์ความรู้ใหม่

5) วิธีการนำเสนอ -นำเสนอผลในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ โดยแบ่งผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและสรุปเป็น THAMMA-AI Governance Model สำหรับใช้เป็นแนวทางปรับปรุงการกำกับดูแล AI ในหน่วยงานและองค์กรสาธารณะ

6. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารทางพุทธศาสนา หนังสือรัฐศาสตร์ เอกสารนโยบาย AI ของไทย และเอกสารสากล พบว่า ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ในสังคมไทยยุคดิจิทัลต้องอธิบายผ่าน 3 มิติพร้อมกัน คือ มิติคุณธรรมที่ถามว่า AI ควรรับใช้มนุษย์อย่างไร มิติรัฐศาสตร์ที่ถามว่า AI เปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างไร และมิติการกำกับเชิงสถาบันที่ถามว่าใครต้องรับผิดชอบ เมื่อระบบตัดสินผิดหรือก่อผลกระทบต่อสาธารณะ ผลการวิเคราะห์จึงถูกจัดเรียงตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ และลงท้ายด้วยการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เป็นแบบจำลองที่นำไปใช้ได้จริง

6.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 -การศึกษาสภาพปัญหาและพัฒนาการของ AI governance ในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา พบว่า ประเทศไทยขยับจากยุค “ดิจิทัลเพื่อประสิทธิภาพ” ไปสู่ยุคที่ต้องเผชิญคำถามเรื่องความไว้วางใจ สิทธิข้อมูล และความเป็นธรรมมากขึ้น การขับเคลื่อนรัฐบาลดิจิทัลช่วยให้ภาครัฐพัฒนาการแลกเปลี่ยนข้อมูล มาตรฐาน และบริการประชาชน แต่ก็เพิ่มความเสี่ยงเรื่อง privacy, opacity และ unequal

impact ไปพร้อมกัน ขณะเดียวกัน แนวทางกำกับดูแล AI ของไทยเริ่มพัฒนาจาก soft guidance ไปสู่การสร้าง ecosystem ที่จริงจังขึ้น ผ่าน ETDA, DGA, depa และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม การกำกับ AI ยังไม่เป็นระบบแบบกฎหมายเฉพาะเต็มรูปแบบ จึงทำให้สังคมไทยอยู่ในภาวะ “ใช้ AI เร็วกว่ากำกับ AI” อยู่พอสมควร

ผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 -การวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักพุทธศาสนากับรัฐศาสตร์พบว่า หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับ AI governance มากที่สุดคือ ศีลในฐานะขอบเขตการไม่เบียดเบียน สมาธิในฐานะพื้นที่หยุดคิดก่อนตัดสิน และปัญญาในฐานะความสามารถมองเห็นเหตุปัจจัยและผลกระทบ ขณะที่ในทางรัฐศาสตร์ แนวคิดเรื่องธรรมาภิบาล ความรับผิดรับชอบ ความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และประโยชน์สาธารณะเป็นแกนสำคัญของการออกแบบกติกา AI เมื่อนำสองชุดความคิดมารวมกัน จะได้ข้อสรุปว่า AI governance ที่ดีต้องไม่เน้นเพียง technical compliance แต่ต้องทำให้ประชาชนเข้าใจ ตรวจสอบ และทักท้วงระบบได้ด้วย พร้อมทั้งต้องลดอคติและคุ้มครองศักดิ์ศรีมนุษย์อย่างเป็นรูปธรรม

ผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 -ผลการสังเคราะห์เอกสารชี้ว่า ประเทศไทยควรมีแบบจำลองธรรมาภิบาล AI ที่ผสาน 3 ฐานคิด คือ ฐานกฎหมายและนโยบาย ฐานจริยธรรมสากล และฐานพุทธศาสนา โดยแบบจำลองดังกล่าวควรตอบได้ว่า 1) ระบบนี้รับใช้ใคร 2) ใครรับผิดเมื่อเกิดความเสียหาย 3) ผู้ใช้หรือประชาชนรู้ได้อย่างไรว่าระบบทำงานอย่างไร 4) ระบบนี้ลดทุกข์หรือเพิ่มทุกข์ให้สังคมหรือไม่ จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์เป็น THAMMA-AI Governance Model เพื่อใช้กับหน่วยงานรัฐ องค์กรท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และองค์กรสาธารณะ โดยตั้งเป้าให้ AI เป็นเครื่องมือสร้าง public value มากกว่าการรวมศูนย์อำนาจของรัฐเพียงฝ่ายเดียว

6.2 การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ “รูปแบบ WTHAMMA-AI Governance Model เป็นบูรณาการหลักพุทธธรรมกับรัฐศาสตร์” และการกำกับดูแล AI สำหรับสังคมไทยยุคดิจิทัล คำว่า THAMMA ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ T = Transparency หมายถึง ความโปร่งใสของระบบ AI ทั้งด้านวัตถุประสงค์ แหล่งข้อมูล ข้อจำกัด วิธีใช้ และผลกระทบ ผู้ใช้และประชาชนต้องรู้ว่า AI ถูกใช้ตรงไหนและอย่างไร H = Human Oversight หมายถึง การกำกับโดยมนุษย์อย่างมีความหมาย ไม่ปล่อยให้การตัดสินใจสำคัญต่อสิทธิประชาชนเป็นเรื่องของระบบอัตโนมัติล้วน ๆ หลักนี้สอดคล้องกับแนวคิด human-in-the-loop และหลักพุทธเรื่องการใช้สติปัญญากำกับการกระทำ A = Accountability หมายถึง ความรับผิดรับชอบของหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้อง ต้องมีเจ้าภาพชัดเจน มีช่องทางร้องเรียน มีการอธิบายเหตุผล และมีการเยียวยาเมื่อเกิดผลเสีย M = Moral Fairness หมายถึง ความเป็นธรรมเชิงคุณธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่สร้างอคติซ้ำ และไม่ใช้ AI ไปในทางที่เบียดเบียนประชาชนหรือกลุ่มเปราะบาง หลักนี้เชื่อมกับศีลและการไม่เบียดเบียนในพุทธศาสนา M = Meaningful Participation หมายถึง การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างแท้จริง ทั้งประชาชน ผู้เชี่ยวชาญ หน่วยงานกำกับ และผู้ใช้ปลายทาง ไม่ให้การกำกับ AI เป็นเรื่องของผู้เชี่ยวชาญกลุ่มเล็กเพียงฝ่ายเดียว A = Alignment with Public Good หมายถึง การทำให้การพัฒนาและใช้ AI สอดคล้องกับ

ประโยชน์สาธารณะ ความชอบธรรมของรัฐ และเป้าหมายลดทุกข์ของสังคม มากกว่ามุ่งแต่ประสิทธิภาพ ความเร็ว หรือการลดต้นทุน แกนกำกับของ THAMMA-AI Model คือการใช้ ไตรสิกขา เป็นฐานภายใน และใช้ธรรมาภิบาลสาธารณะ เป็นฐานภายนอก กล่าวคือ ศีลช่วยกำกับการใช้ข้อมูลและอำนาจ สมาธิช่วยให้การตัดสินใจเชิงนโยบายไม่ไหลตามแรงกดดันของเทคโนโลยี ปัญญาช่วยให้มองเห็นเหตุปัจจัยและผลกระทบระยะยาว ส่วนธรรมาภิบาลสาธารณะช่วยให้เกิดความโปร่งใส ความรับผิดรับชอบ การมีส่วนร่วม และ rule-based governance จุดเด่นของโมเดลนี้คือไม่มอง AI เป็นเพียงนวัตกรรม แต่เป็นสถาบันทางอำนาจรูปแบบใหม่ที่ต้องถูกกำกับด้วยทั้งคุณธรรมและกติกาสาธารณะ จึงเหมาะสำหรับประยุกต์ในหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และแพลตฟอร์มบริการประชาชนที่ต้องการใช้ AI น่าเชื่อถือและเป็นธรรมในบริบทไทย

แผนภาพสร้างจาก“รูปแบบ WTHAMMA-AI Governance Model บูรณาการหลักพุทธธรรมกับรัฐศาสตร์”

จากแผนภาพแสดงให้เห็นว่า “รูปแบบ WTHAMMA-AI Governance Model” เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่บูรณาการหลักพุทธธรรมกับรัฐศาสตร์ เพื่อกำกับดูแลปัญญาประดิษฐ์ในสังคมไทยยุคดิจิทัลอย่างปฏิบัติได้จริง ศูนย์กลางของภาพใช้สัญลักษณ์ AI ธรรมจักร ดอกบัว อาคารรัฐ และตาชั่ง สื่อถึงการนำปัญญา คุณธรรม กฎหมาย และความรับผิดชอบสาธารณะมาร่วมกันกำกับเทคโนโลยี องค์ประกอบ THAMMA มี 6 ด้าน เชื่อมโยงด้วยลูกศรเป็นวงจร ได้แก่ T = Transparency ความโปร่งใส ต้องเปิดเผยวัตถุประสงค์ ข้อมูล วิธีใช้ และผลกระทบของ AI, H = Human Oversight การมีมนุษย์กำกับการตัดสินใจสำคัญ, A = Accountability ความรับผิดชอบและการเยียวยา, M = Morality คุณธรรมและความเป็นธรรม, M = Mindfulness สติรอบคอบต่ออคติและความเสี่ยง, และ A = Auditability การตรวจสอบย้อนหลังได้ ภาพจึงชี้ว่า AI ที่ดีต้องไม่ใช่เพียงฉลาด แต่ต้องโปร่งใส มีมนุษย์กำกับ ตรวจสอบได้ และเคารพศักดิ์ศรีมนุษย์อย่างแท้จริง.

7. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้ทำให้เห็นชัดว่า ธรรมาภิบาล AI ในสังคมไทยไม่ควรถูกมองเป็นเรื่องทางเทคนิคหรือกฎหมายแยกส่วน แต่เป็นโจทย์สาธารณะที่เกี่ยวกับอำนาจรัฐ สิทธิประชาชน คุณค่าทางสังคม และกรอบคุณธรรมของสังคมไทย การใช้หลักพุทธศาสนาร่วมกับรัฐศาสตร์ช่วยให้มอง AI ได้ลึกกว่าเรื่อง efficiency โดยมองถึงผลกระทบต่อศักดิ์ศรี ความยุติธรรม และความไว้วางใจในระบบสาธารณะ การสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะต่อไปนี้จึงมุ่งย้ำว่า AI ควรถูกกำกับให้เป็นเทคโนโลยีเพื่อประโยชน์สาธารณะ ไม่ใช่เครื่องมือขยายอำนาจที่ไร้ความรับผิดรับชอบ

7.1 สรุปผลการวิจัย

สรุปผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 -ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการของ AI ในสังคมไทยช่วงประมาณ 15 ปีที่ผ่านมาเชื่อมโยงโดยตรงกับการขยายตัวของรัฐบาลดิจิทัล การใช้ข้อมูลภาครัฐ และการพัฒนาบริการสาธารณะบนฐานเทคโนโลยี ประโยชน์ที่เกิดขึ้นคือการเพิ่มความรวดเร็ว การเชื่อมโยงข้อมูล และการยกระดับบริการ แต่ความเสี่ยงก็เพิ่มขึ้นพร้อมกัน เช่น ความไม่โปร่งใสในการตัดสินใจของระบบ การละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล การตอกย้ำอคติเดิมของสถาบัน และการลดพื้นที่ของการอุทธรณ์โดยมนุษย์ แม้ไทยมีเครื่องมือกำกับบางส่วนแล้ว เช่น PDPA, แนวทางธรรมาภิบาล AI ของ ETDA และการขับเคลื่อน AI ภาครัฐของ DGA แต่โครงสร้างกำกับดูแลยังอยู่ในระยะพัฒนา และยังมีช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติจริง โดยเฉพาะในมิติการตรวจสอบสาธารณะและการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงสรุปได้ว่า ไทยกำลังก้าวเข้าสู่ยุค AI governance อย่างจริงจัง แต่ยังต้องการกรอบกำกับที่เชื่อมกฎหมาย นโยบาย และคุณธรรมสาธารณะเข้าด้วยกันให้มากขึ้น

สรุปผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 -ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์พบว่า หลักพุทธศาสนาที่เหมาะกับการกำกับ AI มากที่สุดคือศีล สมาธิ ปัญญา การไม่เบียดเบียน และการใช้โยนิโสมนสิการในการไตร่ตรองผลกระทบ ขณะที่ในทางรัฐศาสตร์ แนวคิดที่สัมพันธ์กันมากที่สุดคือธรรมาภิบาล ความชอบธรรมของอำนาจ ความรับผิดรับชอบ การมีส่วนร่วม และประโยชน์สาธารณะ เมื่อนำสองชุดความคิดนี้มาประกบกัน จะได้กรอบกำกับที่ทั้งลึกและกว้าง กล่าวคือ ลึกพอที่จะถามเรื่องเจตนาและผลทางศีลธรรมของการใช้ AI และกว้างพอที่จะถามเรื่องสถาบัน กติกา สิทธิ และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ข้อค้นพบสำคัญคือ AI governance ที่ดีต้องไม่เป็นเพียง compliance model แต่ต้องเป็น public ethics model ที่ตอบได้ว่าระบบนี้ยุติธรรมหรือไม่ โปร่งใสหรือไม่ ลดทุกข์หรือเพิ่มทุกข์แก่ประชาชนอย่างไร และประชาชนมีอำนาจในการตรวจสอบหรือโต้แย้งผลลัพธ์เพียงใด

สรุปผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 -ผลการสังเคราะห์นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่คือ THAMMA-AI Governance Model ซึ่งประกอบด้วย Transparency, Human oversight, Accountability, Moral fairness, Meaningful participation และ Alignment with public good โมเดลนี้เสนอว่า AI ในสังคมไทยควรถูกกำกับในฐานะระบบสาธารณะ ไม่ใช่เพียงเครื่องมือเชิงธุรการ โดยทุกโครงการ AI ควรมีการประกาศวัตถุประสงค์และข้อจำกัดชัดเจน มีคนรับผิด มีการประเมินความเสี่ยง มีช่องทางรับข้อร้องเรียน และมีส่วน

ร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเสนอว่าไตรสิกขาควรถูกใช้เป็น “ฐานคุณธรรม” AI governance ได้แก่ ศีลกำกับการใช้ข้อมูลและอำนาจ สมาธิกำกับการตัดสินใจที่ไม่รีบร้อนตามแรงเทคโนโลยี และปัญญากำกับการประเมินผลกระทบระยะยาวของระบบ สรุปได้ว่า การบูรณาการพุทธศาสนากับรัฐศาสตร์สามารถสร้างกรอบธรรมาภิบาล AI ที่เหมาะกับไทยและนำไปใช้ได้จริงมากกว่าการรับกรอบสากลมาใช้โดยไม่แปลความหมายทางสังคมของไทยเอง

7.2 อภิปรายผล

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 -ข้อค้นพบที่ว่าไทยกำลังใช้ AI เร็วกว่าที่จะมีกลไกกำกับสมบูรณ์ สอดคล้องกับเอกสารของ depa ที่ระบุว่าการกำกับดูแล AI ของไทยยังอยู่ในระยะเริ่มต้น และสอดคล้องกับงานของ Cath และคณะ ที่ชี้ว่าการกำกับ AI ต้องประสานจริยธรรม กฎหมาย และเทคนิคเข้าด้วยกัน ไม่อาจพึ่งกฎหมายเฉพาะส่วนหรือโซลูชันทางวิศวกรรมเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ แนวคิดธรรมาภิบาลของ World Bank ยังช่วยอธิบายว่าหากกระบวนการใช้อำนาจไม่เปิดเผยและคาดการณ์ได้ ความไว้วางใจในสถาบันสาธารณะย่อมลดลง เมื่อนำมาเชื่อมกับบริบทไทย จะเห็นว่า AI governance เป็นโจทย์รัฐศาสตร์เต็มตัว เพราะเกี่ยวกับความชอบธรรมของอำนาจรัฐและสิทธิของประชาชนในการรู้และตรวจสอบระบบที่มีผลต่อชีวิตตนเอง

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 -ข้อค้นพบที่ว่าหลักพุทธศาสนาและรัฐศาสตร์สามารถบูรณาการกันเพื่อกำกับ AI ได้ สอดคล้องกับแนวคิดพุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรมของอภินันท์ จันตะนี และสอดคล้องกับกรอบ OECD และ UNESCO ที่ยืนยันว่าการกำกับ AI ต้องยืนอยู่บนคุณค่ามนุษย์ สิทธิมนุษยชน และความรับผิดรับชอบ สิ่งที่งานวิจัยนี้เพิ่มเข้ามาคือการชี้ให้เห็นว่า หลักพุทธไม่ใช่เพียงกรอบจริยธรรมส่วนบุคคล แต่สามารถใช้เป็นฐานออกแบบนโยบายสาธารณะได้ด้วย โดยเฉพาะในเรื่องการไม่เบียดเบียน การใช้สติปัญญากำกับอำนาจ และการมุ่งประโยชน์สุขของส่วนรวม ทำให้การกำกับ AI ในบริบทไทยมีรากทางวัฒนธรรมที่สังคมรับรู้ได้ ไม่เป็นเพียงภาษาทางเทคนิคหรือกฎหมายที่ห่างจากประชาชน

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 -THAMMA-AI Governance Model ที่สังเคราะห์ขึ้นมีความสอดคล้องกับงานของ Floridi และ Jobin ในแง่ที่ให้ความสำคัญกับ transparency, fairness, responsibility และ public good แต่ความแตกต่างสำคัญคือ โมเดลนี้เพิ่มมิติพุทธศาสนาเข้าไปอย่างชัดเจน โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานคุณธรรมภายในของการกำกับดูแล ขณะที่กรอบสากลหลายกรอบยังหยุดอยู่ที่ระดับหลักการนามธรรม โมเดลนี้จึงพยายามแปลงหลักการให้เชื่อมกับบริบทหน่วยงานไทย เช่น ภาครัฐ ท้องถิ่น และมหาวิทยาลัย พร้อมย้ำเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนและผลต่อประโยชน์สาธารณะ ข้อจำกัดคือ โมเดลนี้ยังเป็นผลสังเคราะห์เชิงเอกสาร จึงยังต้องทดสอบเชิงประจักษ์ในองค์กรจริงเพื่อดูความเป็นไปได้ ประสิทธิภาพ และอุปสรรคในการนำไปใช้ในระบบราชการไทยอย่างเป็นรูปธรรม

7.3 ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย -รัฐไทยควรพัฒนากลไกกำกับ AI ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเชื่อมกฎหมายคุ้มครองข้อมูล แนวทางธรรมาภิบาล AI และการประเมินความเสี่ยงให้เป็นระบบเดียวกัน พร้อมกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำเรื่อง transparency, human oversight, explainability และช่องทางเยียวยาประชาชน

2) ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ -หน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และองค์กรสาธารณะควรนำ THAMMA-AI Governance Model ไปใช้เป็น checklist สำหรับออกแบบ ใช้งาน และประเมินระบบ AI โดยเริ่มจากโครงการนำร่องขนาดเล็กและมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

3) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป -ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปฏิบัติการเพื่อทดสอบ THAMMA-AI Governance Model ในหน่วยงานจริง รวมทั้งวิจัยเปรียบเทียบกับประเทศอื่นในเอเชีย และวิจัยผลกระทบของ AI governance ต่อความไว้วางใจของประชาชนต่อรัฐในระยะยาว

8. เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: พระวินัยปิฎก เล่ม 4 มหาวรรค ภาค 1.*

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล. (2563). *แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2563–2565.*

สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล. (2562). *พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562.*

อภินันท์ จันตะนี. (2565). *ระเบียบวิธีวิจัยชั้นสูง.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทจรัลสนิทวงศ์การพิมพ์.

อภินันท์ จันตะนี. (2565). *ทฤษฎีรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทจรัลสนิทวงศ์การพิมพ์.

อภินันท์ จันตะนี. (2567). *ทฤษฎีคลายทุกข์เพื่อสร้างความสุขในมนุษย์.* สำนักพิมพ์วิชาการและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ.

อภินันท์ จันตะนี, และ พล.อ.ต. ศ.ดร.ประสงค์ ปราณีตพลกรัง. (2568). พุทธปัญญาประดิษฐ์เชิงนวัตกรรม. สำนักพิมพ์วิชาการและนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ.

Electronic Transactions Development Agency. (2023). *Thailand's AI Governance Guideline for Executive.*

Cath, C., Wachter, S., Mittelstadt, B., Taddeo, M., & Floridi, L. (2018). *Governing artificial intelligence: Ethical, legal and technical opportunities and challenges.* Philosophical Transactions of the Royal Society A.

Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., et al. (2018). *AI4People-An ethical framework for a good AI society: Opportunities, risks, principles, and recommendations.* Minds and Machines.

Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). *The global landscape of AI ethics guidelines.* Nature Machine Intelligence, 1, 389–399.

Organization for Economic Co-operation and Development. (2019). *Recommendation of the Council on Artificial Intelligence.*

Organization for Economic Co-operation and Development. (2019). *OECD AI Principles.*

UNESCO. (2021). *Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence.*

World Bank. (1992). *Governance and Development.*

7. A Variable Study of the Impact of Technology Management in Teaching Informatization Management in Zhejiang Province's Education Industry Using Structural Equation Modeling

Weiwei Gao1, Tongtang Tonglim2,

Chertchai Thurapaeng3, Channarong Tantiwattanodom4*

1, 2, 3, 4 Program of Industrial Technology Management, Industrial Technology Faculty, Muban Chombueng Rajabhat University, Thailand.

*Corresponding Author's Email: cnr22tantiwat@gmail.com

Abstract

This study develops a variable system and conceptual framework for examining the impact of technology management on teaching informatization management in Zhejiang Province's education industry. The study employed documentary research and conceptual development by synthesizing technology-management theory, teaching informatization concepts, related educational technology studies, and the dissertation-based research framework. The findings identified five independent technology-management factors: Technical Resource Management, Technical Organization Management, Technical Quality Management, Technical Risk Management, and Technical Capacity. These factors were organized as key constructs influencing Teaching Management Informatization (TMI), which consists of technological integration in teaching, learning management systems, and data analytics for educational insights. The results indicate that TMI should be a multidimensional management outcome requiring proper resource allocation, institutional governance, academic quality control, risk protection, and sustainable technical capability. The study contributes a systematic variable structure that can be used for questionnaire development, factor analysis, and future SEM testing. The new conceptual framework provides a practical and theoretical basis for private higher education institutions in Zhejiang Province to improve teaching informatization through integrated technology management.

Keywords: Technology management; teaching informatization management; variable study; conceptual framework; structural equation modeling

1. Introduction

Digital transformation has become an important direction for higher education because universities are expected to provide flexible learning environments, intelligent academic services, and evidence-based teaching management. In China, education informatization encourages universities to apply information and communication technologies to teaching, learning, academic administration, and institutional decision-making. It is regarded as an important condition for modern higher education because it supports information access, communication, learning resources, and educational management processes (Fedorenko et al., 2019; Yan & Yang, 2021). However, successful technology use depends on digital tools and institutions' ability to manage technological resources through planning, organization, implementation, monitoring, and evaluation (Igbokwe, 2023; Ma et al., 2021).

Zhejiang Province is an appropriate context for this study because it is a region with active higher education development, private university expansion, and strong demand for smart-campus management. Private higher education institutions in China contribute to educational access, applied skills development, and institutional innovation, while universities increasingly use digital platforms, educational administration systems, and student-support technologies to improve academic services (OECD, 2016; Hayhoe, 2015; Hu, Diao, & Li, 2022). These conditions require institutions to strengthen Teaching Management Informatization (TMI), which refers to the application of information technology in teaching and learning management to improve instructional quality, student engagement, academic services, and data-supported decision-making (Li, 2021; Si & Wu, 2022).

Although many educational institutions have invested in digital platforms, learning management systems, online teaching tools, and data systems, implementation outcomes remain uneven. Some institutions have sufficient infrastructure but lack teacher competence, while others have digital tools but weak leadership, limited collaboration, poor assessment systems, or insufficient risk control. Previous studies indicate that teachers' digital competence, task–technology fit, technology self-efficacy, and institutional support strongly affect the actual use of learning management systems and digital teaching technologies (Bervell et al., 2022; Hisam et al., 2021). Technology adoption in education is also influenced by perceived usefulness, ease of use, facilitating conditions, infrastructure readiness, and professional support (Alismaiel, 2021; Garcia, 2022).

Therefore, the research problem is that technology use in education is often discussed in fragmented ways. Some studies focus on ICT infrastructure, teachers' digital competence, digital learning systems, or educational data, but they do not always explain how different management variables can be organized into one structural framework. Related research confirms the importance of infrastructure, teacher readiness, online learning systems, digital literacy, and personalized educational technologies, while technology-management theory emphasizes the coordination of technological resources, organizational processes, quality, risk, and capability (Christodoulou & Angeli, 2022; Jatmoko et al., 2023; Sun et al., 2015).

2. Research Objectives

1) To study the variables affecting technology management in teaching informatization management in Zhejiang Province's education industry using structural equation modeling.

2) To analyze the factors used and the conceptual framework.

3. Scope of study

3.1 Scope of content: The study is limited to the identification and organization of technology-management variables that are expected to influence Teaching Management Informatization (TMI). It covers two groups of variables, the Technology Management (TM) group and Teaching Management Informatization (TMI).

3.2 Scope of population: It covers stakeholders related to higher education institutions in Zhejiang Province, China, including university administrators, instructors, students, and parents.

3.3 Scope of area: The study is Zhejiang Province, China. It is an appropriate research area because it is an important region for higher education development, private university expansion, and educational technology application. The area includes major cities such as Hangzhou, Ningbo, Wenzhou, Jiaxing, Huzhou, Shaoxing, Jinhua, Quzhou, Zhoushan, Taizhou, and Lishui.

4. Hypothesis

Hypothesis: The five technology-management factors, consisting of technical resource management, technical organization management, technical quality management, technical

risk management, and technical capacity, can be organized into a structural framework for explaining teaching management informatization in Zhejiang Province's education industry.

This hypothesis reflects the assumption that teaching management informatization is not caused by a single factor. It is expected to result from the combined contribution of resource readiness, organizational support, quality management, risk control, and technical capability. The hypothesis also provides the basis for later model testing using structural equation modeling.

5. Conceptual Framework

The conceptual framework proposes that five technology-management factors influence teaching management informatization. Technical resource management provides the basic human, infrastructural, and technological resources. Technical organization management creates leadership, governance, collaboration, and change readiness. Technical quality management ensures that technology is connected with curriculum, assessment, and continuous improvement. Technical risk management protects the reliability, security, and sustainability of digital systems. Technical capacity provides the skills, research orientation, and technological infrastructure required to maintain informatization. The relationship of the five factors is shown in Figure 1.

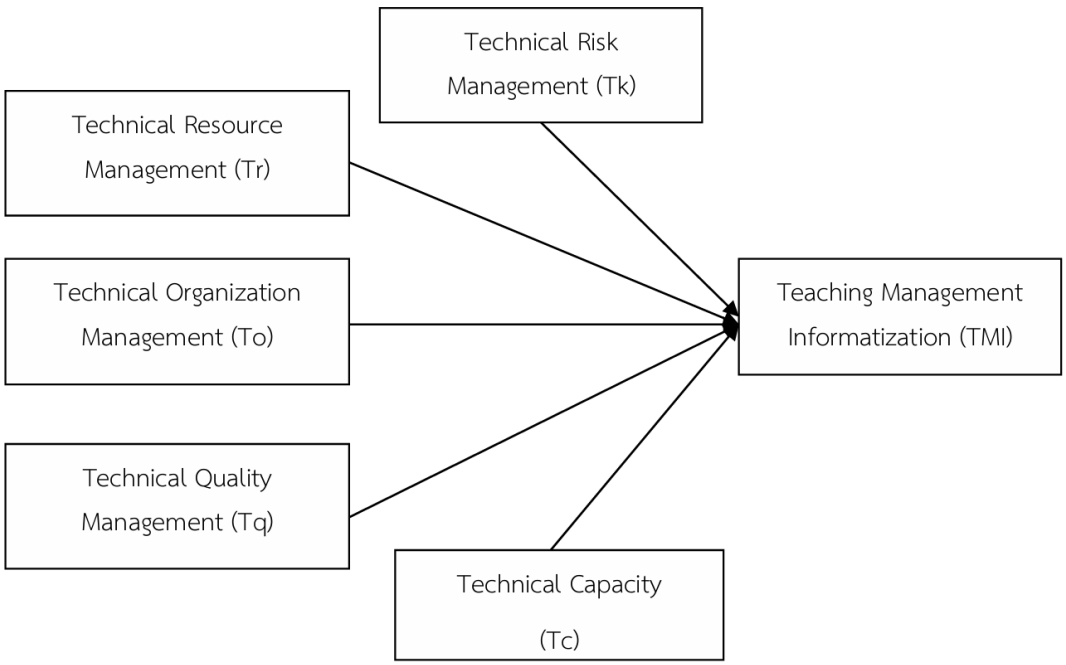

Figure 1 Conceptual framework

6. Literature Reviews

6.1 Technology management in education

Technology management refers to the planning, organizing, coordination, implementation, monitoring, and evaluation of technological resources to achieve institutional objectives. In education, technology management covers technology planning, budget allocation, infrastructure development, platform selection, technical support, teacher training, data governance, and quality improvement. It differs from simple technology use because it emphasizes the managerial process behind the technology (Ma et al., 2021; Sun et al., 2015; Thomas & Knezek, 2018). For universities, technology management is important because it supports teaching quality, student services, academic administration, and institutional competitiveness. If technology resources are not managed properly, digital systems may become fragmented, underused, or disconnected from teaching goals. Effective technology management ensures that technological investments are linked to educational purposes and institutional strategy (Bates, 2015; Owens & Mitchell, 2014; Igbokwe, 2023).

6.2 Teaching management informatization

Teaching management informatization (TMI) refers to the integration of information technology into teaching and learning management. It includes digital teaching tools, learning management systems, online resources, student data systems, academic feedback systems, and data analytics. Its purpose is to improve the effectiveness, efficiency, accessibility, and responsiveness of teaching management (Fedorenko et al., 2018; Yan & Yang, 2021; Li, 2021). In this study, teaching management informatization is measured through three dimensions. First, technological integration in teaching reflects how teachers use digital tools to support instruction and student learning. Second, learning management systems reflect how universities organize learning materials, communication, assignments, assessment, and feedback through digital platforms. Third, data analytics for educational insights reflects how educational data are used to identify student learning patterns, improve curriculum, and support academic decision-making (Christodoulou & Angeli, 2022; Si & Wu, 2022; Bervell et al., 2022).

6.3 Variable system for the conceptual framework

The proposed framework contains five independent technology-management factors and one dependent factor. Technical resource management includes human resource

allocation, infrastructure development, and technology integration. Technical organization management includes leadership and governance, communication and collaboration, and change management. Technical quality management includes curriculum development and design, assessment and evaluation practices, and continuous improvement. Technical risk management includes risk identification and assessment, mitigation strategies, and monitoring and control. Technical capacity includes skills and competencies, research and development, and technological infrastructure (Ma et al., 2021; Tang et al., 2023). Teaching management informatization is the dependent variable and includes technological integration in teaching, learning management systems, and data analytics for educational insights. This structure shows that teaching informatization is not produced by one single factor. It is expected to be influenced by a system of managerial, technical, organizational, quality, risk, and capacity-related variables (Hair et al., 2010; Schumacker & Lomax, 2010; Tabachnick & Fidell, 2013).

6.4 Variable Selection Methods

Variable selection is an essential process in developing a conceptual framework for structural equation modeling because the quality of the model depends on the theoretical relevance and measurability of its constructs. In this study, variables were selected through the review of technology management theory, education informatization concepts, teaching management literature, and SEM-related studies. Related research was synthesized to identify repeated factors and commonly used indicators, such as digital infrastructure, teacher competence, leadership, risk control, learning platforms, and data analytics. This process ensured that the selected variables were not based on personal assumptions, but were supported by theory, prior studies, and the educational context of Zhejiang Province (Pett, Lackey, & Sullivan, 2003; Hair et al., 2010).

After synthesis, the variables were grouped into five independent technology-management constructs: technical resource management, technical organization management, technical quality management, technical risk management, and technical capacity. Teaching Management Informatization (TMI) was defined as the dependent variable. Each construct was represented by clear observed variables, such as human resource allocation, leadership, curriculum development, risk assessment, and skills and competencies. The suitability of these variables was considered for questionnaire development and future SEM analysis through expert review, validity checking, reliability

testing, factor analysis, and model-fit assessment. Thus, variable selection served as a bridge between literature review, instrument development, and later empirical testing (Costello & Osborne, 2005; Schumacker & Lomax, 2010).

6.5 Related Research

Related research on educational management, informatization, and structural equation modeling shows that technology-supported education should be understood as a multidimensional system rather than a single technological activity. Suleiman (2017) demonstrated that SEM can be used to examine relationships among educational management factors, school support services, principal supervision, and academic achievement. This finding is related to this study because it confirms that educational outcomes are shaped by managerial and institutional conditions. Similarly, Fedorenko et al. (2018) emphasized that informatization is a necessary condition for the existence and development of modern higher education because ICT supports learning processes, educational resources, and university development. Leal-Rodriguez and Albort-Morant (2018) further showed that innovative and technology-supported experiential learning practices can improve students' academic performance. These studies collectively indicate that effective teaching informatization depends on both educational management and technology-supported learning design.

A second group of studies explains how digital technology variables can be structured and tested through SEM. Abrahim et al. (2019) used SEM and confirmatory factor analysis to examine social media use in education and confirmed that SEM is appropriate for testing the validity of educational technology constructs. Yan and Yang (2021) provided policy and conceptual support through their analysis of Education Informatization 2.0 in China, emphasizing information literacy, digital educational resources, intelligent learning environments, and innovation-driven development. Hisam et al. (2021) also applied SEM to study educators' digital competency in virtual learning environments and found that technology literacy, knowledge deepening, presentation skills, and professional skills influenced task–technology fit and educator performance. Together, these studies support the idea that technology use in education must be analyzed through measurable constructs such as digital competence, technology acceptance, information literacy, and institutional readiness.

A third group of studies focuses more directly on the operational and managerial factors that support teaching informatization. Alismaiel (2021) found that task–technology fit, perceived ease of use, student engagement, experience, technology anxiety, and facilitating conditions influenced online learning system use and educational sustainability. Si and Wu (2022) emphasized the construction and management of university information platforms based on big data technology, particularly the integration of multi-business system data, student life-cycle data, and smart-campus management. Bervell et al. (2022) showed that prior technology-use experience and technology self-efficacy positively influenced LMS use behavior, while Jatmoko et al. (2023) confirmed that infrastructure preparation, teacher readiness, online learning, motivation, and technology introduction were important for improving digital literacy practice. These studies are closely related because they show that educational technology success depends on infrastructure, digital competence, user readiness, learning systems, data platforms, and institutional support. Therefore, the reviewed studies support the selection of five technology-management constructs in this study: technical resource management, technical organization management, technical quality management, technical risk management, and technical capacity. They also justify Teaching Management Informatization (TMI) as the dependent construct because TMI represents the outcome of integrated technology management in teaching and learning management.

7. Methodology

This study used a documentary research and conceptual development design to identify and organize the variables affecting technology management on teaching informatization management in Zhejiang Province's education industry. Documentary research is appropriate when the researcher synthesizes concepts, theories, and related studies to construct a research framework, while conceptual research is suitable for developing constructs and theoretical relationships before empirical testing (Bowen, 2009; Creswell & Creswell, 2018). The data were derived from secondary sources, including academic documents, textbooks, journal articles, related studies, and dissertation-based conceptual information. Literature synthesis was used to identify repeated factors, classify constructs, and define observed variables for later empirical testing (Snyder, 2019; Torraco, 2005).

The variable identification process was based on theory, related research, and conceptual relevance. In SEM-related research, variables should be selected from strong

theoretical foundations and previous empirical studies before being grouped into latent and observed variables (Hair et al., 2010; Kline, 2016). Factor analysis literature also recommends that observed variables should be conceptually related to their latent constructs and measurable through clear questionnaire items (Pett, Lackey, & Sullivan, 2003; Williams, Onsman, & Brown, 2010).

The analysis in this study was conducted through content analysis and synthesis. Content analysis is appropriate for organizing concepts, themes, and variables from documents and prior studies, while synthesis helps combine theoretical and empirical evidence into a coherent conceptual framework (Krippendorff, 2018; Elo & Kyngäs, 2008). The final framework provides the foundation for later SEM analysis, which is suitable for examining relationships among latent variables and observed indicators in one integrated model (Schumacker & Lomax, 2010; Tabachnick & Fidell, 2013).

8. Research Results

The results of this study are presented as the derivation of the applied conceptual framework. It focuses on variable study and conceptual development. The findings show how the variables were selected, grouped, and logically connected to form the applied conceptual framework for examining the impact of technology management on Teaching Management Informatization (TMI) in Zhejiang Province's education industry. The applied conceptual framework consists of five independent technology-management factors: Technical Resource Management (Tr), Technical Organization Management (To), Technical Quality Management (Tq), Technical Risk Management (Tk), and Technical Capacity (Tc). These five factors are proposed to influence the dependent variable, Teaching Management Informatization (TMI). TMI consists of technological integration in teaching, learning management systems, and data analytics for educational insights. The factor-by-factor results are presented as follows:

8.1 Technical Resource Management (Tr)

Technical Resource Management was identified as the first factor in the applied conceptual framework. It consists of human resource allocation, infrastructure development, and technology integration. The result of variable synthesis shows that TMI requires sufficient

teachers, administrators, technical staff, support personnel, hardware, software, networks, platforms, and digital facilities. This factor provides the basic operating foundation for teaching informatization because digital systems cannot function effectively without proper personnel and infrastructure. It also supports learning management systems and educational data management by enabling universities to collect, store, process, and use information for teaching and academic administration.

8.2 Technical Organization Management (To)

Technical Organization Management was derived as the second factor. It includes leadership and governance, communication and collaboration, and change management. The result shows that technology use in education depends on institutional coordination, not only on digital equipment. Leadership and governance help universities set policies, assign responsibilities, and guide digital transformation. Communication and collaboration connect administrators, instructors, students, parents, and technical staff. Change management helps reduce resistance and supports users in adapting to digital systems. Therefore, this factor supports TMI by aligning technology use with university strategy and promoting cooperation across departments.

8.3 Technical Quality Management (Tq)

Technical Quality Management was identified as the third factor. It consists of curriculum development and design, assessment and evaluation practices, and continuous improvement. The result shows that teaching informatization should contribute to academic quality rather than simply introduce modern tools. Technology should be integrated into course planning, teaching content, learning activities, assessment systems, teaching evaluation, and feedback processes. Continuous improvement also ensures that digital teaching systems are reviewed and updated regularly. Therefore, this factor supports TMI by ensuring that technology improves curriculum relevance, assessment accuracy, instructional effectiveness, and student learning outcomes.

8.4 Technical Risk Management (Tk)

Technical Risk Management was derived as the fourth factor. It includes risk identification and assessment, mitigation strategies, and monitoring and control. The result

shows that universities increasingly depend on digital platforms, learning management systems, online communication, and student data systems. These systems create possible risks such as data leakage, system failure, privacy problems, cyber threats, platform instability, and unequal access. Therefore, risk management is necessary for maintaining safe, reliable, and trustworthy teaching informatization. This factor supports TMI by protecting digital systems, safeguarding educational data, and maintaining the continuity of technology-supported teaching.

8.5 Technical Capacity (Tc)

Technical Capacity was identified as the fifth factor. It consists of skills and competencies, research and development, and technological infrastructure. The result shows that teaching informatization requires sustainable institutional capability. Skills and competencies refer to the digital knowledge and technical abilities of instructors, administrators, and technical staff. Research and development enables universities to adapt or create technological solutions that match educational needs. Technological infrastructure supports long-term digital transformation through networks, platforms, hardware, software, and data systems. Therefore, this factor strengthens universities' ability to apply, improve, and maintain educational technology over time.

8.6 Teaching Management Informatization (TMI)

Teaching Management Informatization is the dependent variable in the applied conceptual framework. It consists of technological integration in teaching, learning management systems, and data analytics for educational insights. The result shows that TMI reflects the effective use of information technology to support instruction, organize learning processes, assess student performance, provide feedback, and guide academic decision-making. Overall, the framework confirms that TMI is influenced by five independent factors: resource readiness, organizational management, quality management, risk control, and technical capacity.

The framework-development results show that TMI is not an isolated outcome but is influenced by resource readiness, organizational management, quality management, risk control, and technical capacity. Therefore, TMI reflects how effectively universities use information technology to improve teaching and learning management. The study confirms that the framework consists of five independent factors and one dependent factor.

9. New Knowledge

The new knowledge from this study is the Five-Factor Technology Management Framework for Teaching Management Informatization (TMI). The framework explains that TMI is not produced by digital technology alone, but by the systematic integration of five technology-management factors: Technical Resource Management, Technical Organization Management, Technical Quality Management, Technical Risk Management, and Technical Capacity. Each factor plays a different role in supporting teaching informatization. Resource management provides personnel, infrastructure, and technology integration. Organization management supports leadership, governance, communication, collaboration, and change readiness. Quality management links technology use with curriculum development, assessment, evaluation, and continuous improvement. Risk management protects digital systems, educational data, and stakeholder trust, while technical capacity ensures skills, innovation, and long-term technological sustainability.

As shown in Figure 2, the five technology-management factors jointly influence Teaching Management Informatization, which consists of technological integration in teaching, learning management systems, and data analytics for educational insights. This framework provides a new integrated perspective for universities in Zhejiang Province by showing that teaching informatization should be managed as a strategic system rather than as separate digital activities. It can be used as a theoretical model, a variable-selection guide, a practical management tool for university administrators, and a foundation for future questionnaire development, factor analysis, and structural equation modeling.

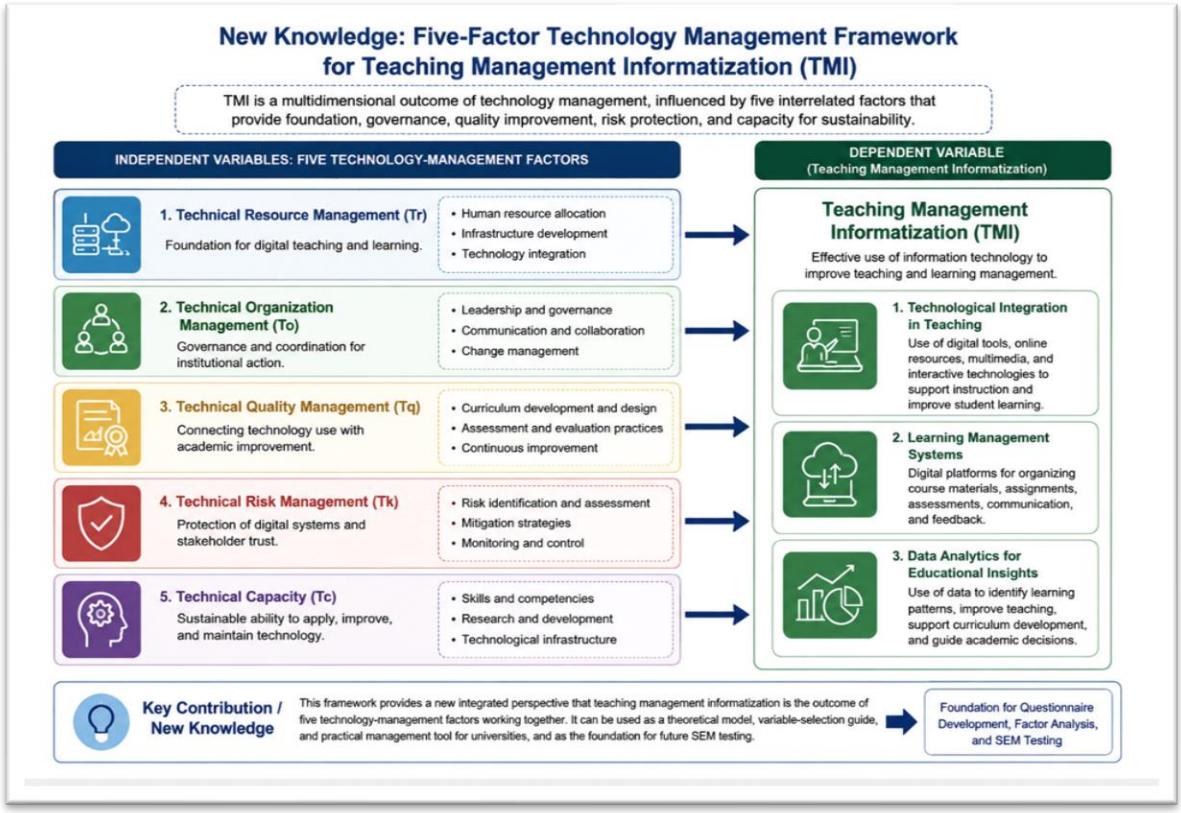

Figure 2 New knowledge of the study

10. Research Discussion

The findings confirm that Teaching Management Informatization (TMI) is a multidimensional outcome of technology management rather than a result of digital tools alone. The applied conceptual framework shows that TMI is shaped by five interrelated factors: Technical Resource Management, Technical Organization Management, Technical Quality Management, Technical Risk Management, and Technical Capacity. This result is consistent with Fedorenko et al. (2018) and Yan and Yang (2021), who emphasized that education informatization requires systematic support for learning resources, digital environments, information literacy, and educational management. It is also related to Suleiman (2017), whose SEM-based study showed that educational outcomes are influenced by institutional and managerial conditions.

Technical Resource Management and Technical Capacity are relevant to studies by Hisam et al. (2021), Bervell et al. (2022), and Jatmoko et al. (2023), which found that digital competence, technology self-efficacy, infrastructure preparation, and teacher readiness

affect successful technology use in education. These studies support the idea that human resources, infrastructure, skills, and technological capability are basic conditions for teaching informatization.

Technical Organization Management and Technical Quality Management are also supported by related research. Alismaiel (2021) showed that facilitating conditions, task–technology fit, and student engagement influence online learning sustainability, while Leal-Rodriguez and Albort-Morant (2018) found that technology-supported learning practices can improve academic performance. Moreover, Si and Wu (2022) emphasized the importance of university information platforms, data integration, and smart-campus management. Therefore, the proposed framework is appropriate for explaining TMI because it integrates resources, organization, quality, risk, and capacity into one structural model for later SEM testing.

11. Recommendations

(1) Universities in Zhejiang Province should use the proposed framework as a guideline for developing teaching informatization strategies.

(2) University administrators should allocate appropriate teachers, administrators, technical staff, and support personnel to digital teaching tasks.

(3) Universities should establish clear governance structures, assign responsibilities, create effective communication channels, and promote collaboration among departments.

12. References

Abrahim, S., Mir, B. A., Suhara, H., Mohamed, F. A., & Sato, M. (2019). *Structural equation modeling and confirmatory factor analysis of social media use and education.* International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16(32), 1–25.

Alismaiel, O. A. (2021). *Using structural equation modeling to assess online learning systems' educational sustainability for university students.* Sustainability, 13(24), 13565.

Bates, A. W. (2015). *Teaching in a digital age: Guidelines for designing teaching and learning.* Tony Bates Associates Ltd.

Bervell, B., et al. (2022). *Modeling the tripartite relationships among prior technology use experience, technology self-efficacy, and use behavior using learning management*

system technology. Online Journal of Communication and Media Technologies, 12(4), e202240.

Bowen, G. A. (2009). *Document analysis as a qualitative research method.* Qualitative Research Journal, 9(2), 27–40.

Christodoulou, C., & Angeli, C. (2022). *Adaptive learning techniques for a personalized educational software in developing teachers' technological pedagogical content knowledge.* Frontiers in Education, 7, 789397.

Costello, A. B., & Osborne, J. W. (2005). *Best practices in exploratory factor analysis: Four recommendations for getting the most from your analysis.* Practical Assessment, Research, and Evaluation, 10(7), 1–9.

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approach (5th ed.).* SAGE Publications.

Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). *The qualitative content analysis process.* Journal of Advanced Nursing, 62(1), 107–115.

Fedorenko, E. H., Velychko, V. Y., Stopkin, A. V., Chorna, A. V., & Soloviev, V. N. (2019). *Informatization of education as a pledge of the existence and development of a modern higher education.* CTE Workshop Proceedings, 6, 20–32.

Garcia, M. B. (2022). *Factors affecting adoption intention of productivity software applications among teachers: A structural equation modeling investigation.* International Journal of Human–Computer Interaction.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis (7th ed.).* Pearson.

Hisam, S. M., et al. (2021). *Digital competency of educators in the virtual learning environment: A structural equation modeling analysis.* IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 704, 012023.

Igbokwe, I. C. (2023). *Application of artificial intelligence (AI) in educational management.* International Journal of Scientific and Research Publications, 13(3), 300–307.

Jatmoko, D., et al. (2023). *The factors influencing digital literacy practice in vocational education: A structural equation modeling approach.* European Journal of Educational Research, 12(2), 1109–1121.

Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling (4th ed.).* Guilford Press.

Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology (4th ed.).* SAGE

Publications.

Leal-Rodriguez, A. L., & Albort-Morant, G. (2018). *Promoting innovative experiential learning practices to improve academic performance: Empirical evidence from a Spanish business school.* Journal of Innovation & Knowledge, 4(2), 97–103.

Li, W. (2021). *Innovation and development of university education management Informa ionization in the environment of wireless communication and big data.* Wireless Communications and Mobile Computing, 8493464, 1–6.

Ma, Q., et al. (2021). *The fit between technology management and technological capability and its impact on new product development performance.* Sustainability, 13(19), 10956.

Owens, D. H., & Mitchell, M. K. (2014). *Technology management in education: A practical guide for school leaders.* ASCD.

Pett, M. A., Lackey, N. R., & Sullivan, J. J. (2003). *Making sense of factor analysis: The use of factor analysis for instrument development in health care research.* Sage.

Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2010). *A beginner's guide to structural equation modeling (3rd ed.).* Routledge.

Si, Y., & Wu, B. (2022). *Construction and management method of university information platform based on big data technology.* Wireless Communications and Mobile Computing, 74674573, 1–8.

Snyder, H. (2019). *Literature review as a research methodology: An overview and guidelines.* Journal of Business Research, 104, 333–339.

Suleiman, Y. (2017). *Structural equation modelling of relationships of personnel services and perceived principal supervision with academic achievement in secondary schools in Kwara State, Nigeria [Doctoral dissertation, Universiti Utara Malaysia].*

Sun, G., Cui, T., Guo, W., Beydoun, G., Xu, D., & Shen, J. (2015). *Micro learning adaptation in MOOC: A software as a service and a personalized learner model.* In International Conference on Web-Based Learning (pp. 174–184). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-25515-6_16

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics (6th ed.).* Pearson.

Tang, X., et al. (2023). *Predicting secondary school mathematics teachers' digital teaching behavior using partial least squares structural equation modeling.* ERA, 31(10), 6274–6302.

Thomas, K. J., & Knezek, G. (2018). *Technology management in education: A comprehensive introduction. Routledge.*

Torraco, R. J. (2005). *Writing integrative literature reviews: Guidelines and examples.* Human Resource Development Review, 4(3), 356–367.

Williams, B., Onsman, A., & Brown, T. (2010). *Exploratory factor analysis: A five-step guide for novices.* Australasian Journal of Paramedicine, 8(3), 1–13.

Yan, S., & Yang, Y. (2021). *Education Informatization 2.0 in China: Motivation, framework, and vision.* ECNU Review of Education, 4(2), 410–428.

8. A Study of Variables in the Structural Equation Modeling of Factors Influencing the Success of the Education Service Industry Management in Zhejiang Province

Yupeng Sang1, Tongtang Tonglim2, Chertchai Thurapaeng3,

Channarong Tantiwattanodom4*

1, 2, 3, 4Program of Industrial Technology Management, Industrial Technology Faculty, Muban Chombueng Rajabhat University, Thailand.

*Corresponding Author's Email: cnr.tantiwat@gmail.com

Abstract

This study aims to study and select variables for developing a structural equation model of factors influencing the success of education service industry management in Zhejiang Province, China. This study focuses China's expanding education service sector, G12 competition, parental expectations, and unequal access to quality resources across Zhejiang. This study is designed as a conceptual and variable-selection study. It uses documentary research and qualitative content synthesis based on the dissertation framework, related literature, theory-driven selection, stakeholder perspectives, and grounded theory/content analysis. The study identifies five major latent constructs for later SEM development. Four constructs are exogenous variables: teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, and student academic support. Educational service management is selected as the endogenous variable representing management success. The observed variables include teaching methods, educational level, course design, market share, institution positioning, competitive strategy, academic feedback, activity feedback, resource availability, tutoring programs, continuing study programs, technology usage, integration, and management competency. The findings support hypotheses of the study: educational service management is an appropriate endogenous construct, and the selected variables are theoretically and contextually suitable for SEM development. The TQ–MC–PS–AS ⟶ EM Variable Selection Model provides a systematic foundation for questionnaire development, construct validation, and future empirical testing of education service industry management in Zhejiang Province.

Keywords: Education Service Industry, Teaching Quality, Market Competitiveness, Educational Service Management

1. Introduction

China's educational development has expanded rapidly, but issues of educational quality, equity, access, and competition remain important in both policy and research. These issues are especially visible in G12 education, where families often seek supplementary support to improve examination performance, university admission opportunities, and long-term educational mobility (Guo et al., 2019; Liu et al., 2019). The growth of private tutoring, educational consulting, and learning-support services has therefore changed the educational landscape by creating an additional service sector beyond formal schooling (Luo & Chan, 2022; Ma & Wright, 2021).

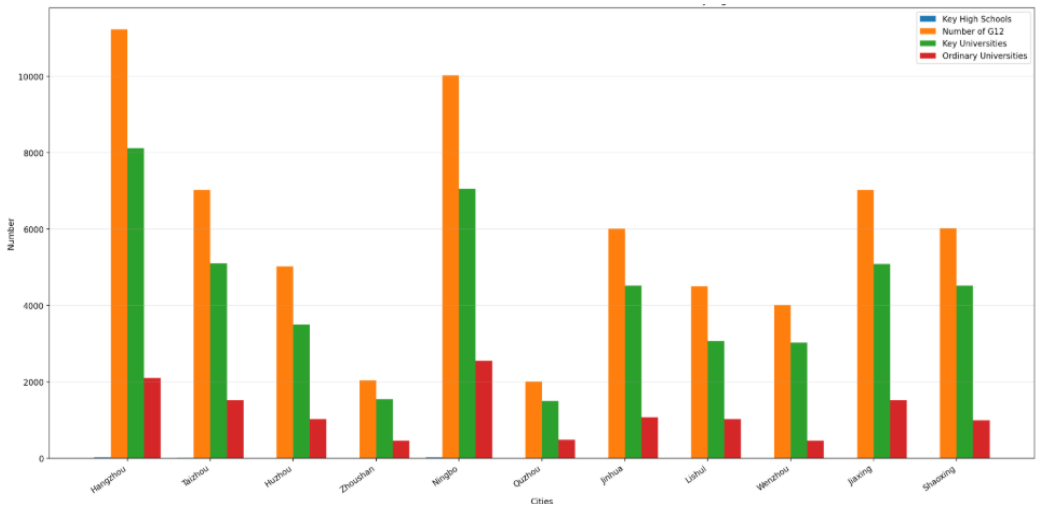

Figure 1 Distribution of educational institutions in various cities of Zhejiang Province (Xiang, et al., 2023)

Figure 1 shows clear disparities in the distribution of educational institutions and student outcomes across cities in Zhejiang Province. Hangzhou and Ningbo stand out with the highest numbers of G12 students, key high schools, and admissions to key universities, showing their strong educational advantages. Jiaxing, Taizhou, and Shaoxing also perform relatively well, while Quzhou and Zhoushan have the lowest figures in most categories. In all cities, the number of students entering key universities is much higher than that entering

ordinary universities, reflecting the importance of educational quality and school resources in shaping student opportunities across the province.

Within this broader context, Zhejiang Province is a particularly meaningful case. It is economically dynamic, educationally competitive, and characterized by strong parental investment in student success. In such an environment, the education service industry has become increasingly important in exam preparation, tutoring, enrichment, counseling, and continuing-study support. Prior scholarship suggests that educational service success is not determined by a single factor. But by the interaction of service quality, institutional competitiveness, family trust, and the support structures available to students are considered (Latif et al., 2017; Mustaffa et al., 2016; Shahijan et al., 2018).

The study was originally designed as a broader study of factors influencing the success of the education service industry management in Zhejiang Province, and it will be useful for further study. However, the scope has been refined. It is presenting the entire study; the results in this study concentrate on the variables in the framework, revise the research questions and objectives, adopt a documentary methodology, and use the literature synthesis as the results. This revised focus makes the study more suitable as a conceptual and framework-based study.

2. Research Objectives

1) To study the factors influencing the success of education service industry management in Zhejiang Province, China.

2) To identify and select the most significant factors influencing the success of education service industry management in Zhejiang Province, China.

3. Scope of study

3.1 Scope of content: This study focuses on the identification and selection of variables suitable for developing a structural equation model of factors influencing the success of education service industry management in Zhejiang Province, China. The content covers five major constructs: teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction,

student academic support, and educational service management. It also considers the observed variables. It prepared the variables selected from the reviews.

3.2 Scope of population: The population considered in this study consists of stakeholders related to the education service industry in Zhejiang Province, including administrators, instructors, parents, students, and staff involved in G12 educational service institutions. These groups were considered because they directly experience or manage teaching quality, market positioning, academic support, parent communication, and educational service management.

3.3 Scope of area: The study area is Zhejiang Province, China. Zhejiang is an appropriate research area because it has a competitive educational environment, strong parental demand for supplementary education, and differences in educational resources among cities. These regional differences make the province suitable for studying the variables that may influence the success of education service industry management.

4. Hypothesis

H1: Educational service management is an appropriate endogenous construct for representing the success of education service industry management in Zhejiang Province.

H2: The selected variables are theoretically and contextually suitable for further development into a structural equation model.

5. Conceptual Framework

For this study, the conceptual framework should be presented as a variable-selection framework. The framework begins with a documentary review, related research, and stakeholder-based conceptual synthesis. These sources are then used to identify recurring factors related to the success of education service industry management.

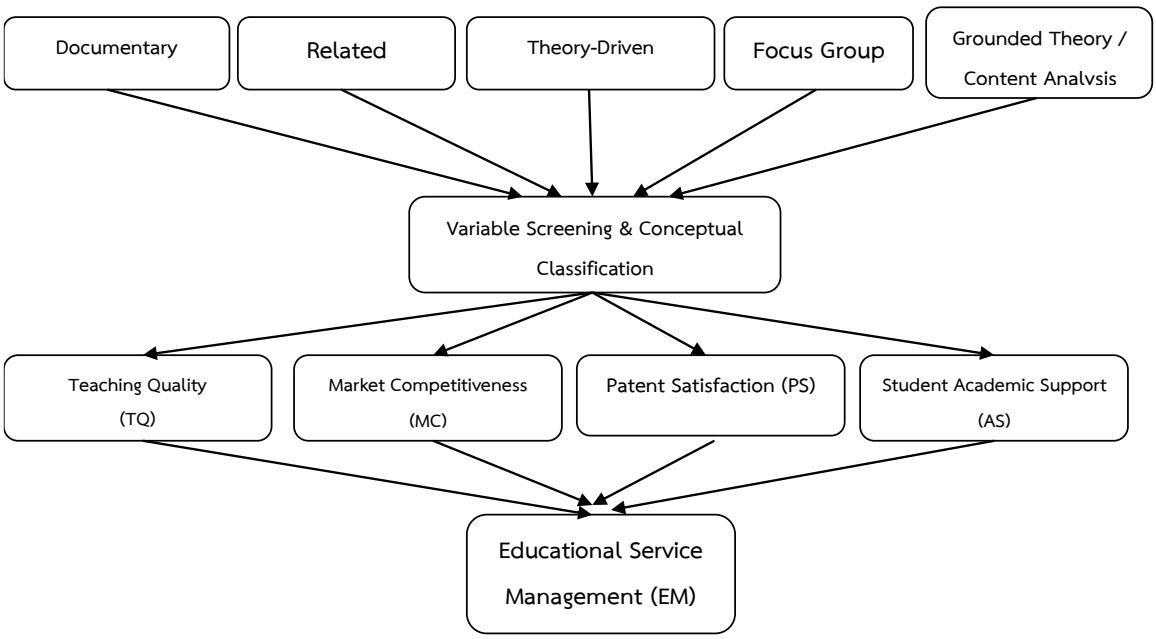

Figure 2 Conceptual framework of variable selection

This framework shows that a main contribution is the systematic selection of latent and observed variables that can later be used in questionnaire design and SEM analysis. The selected variables are grouped into four exogenous constructs: teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, and student academic support, and one endogenous construct, educational service management.

6. Literature Reviews

6.1 Education system in China

China's education system consists of connected stages from preschool education to higher education. Each stage supports learners' knowledge, skills, attitudes, and readiness for future study or employment. At the national level, education modernization has emphasized educational quality, equity, lifelong learning, vocational development, and international competitiveness (Koehler-Coluccia, 2023). Senior secondary education, especially the G12 level, is closely connected with university preparation, examination performance, academic competition, and future career opportunities. In Zhejiang Province, the distinction between key high schools and ordinary high schools affects access to educational resources and university admission preparation.

Zhejiang also shows regional differences among cities. These differences create demand for supplementary education services, including tutoring, academic feedback, learning-resource support, and university entrance guidance. Thus, the education service industry plays a supporting role in helping students strengthen academic knowledge and access personalized learning support. This background justifies the selection of teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, student academic support, and educational service management as the main variables in this study.

6.2 University system in China

The university system in China represents the central stage of higher education and plays an important role in cultivating professional knowledge, research ability, and social responsibility. China's higher education structure includes bachelor's, master's, and doctoral degrees, showing a formal hierarchy of academic development (Ministry of Education of the People's Republic of China, 2009). Undergraduate education provides systematic disciplinary knowledge and career preparation, while master's and doctoral programs support specialized study and research capacity. Recent reports also show the continuing expansion of graduate education in China to support national development and professional training (Ministry of Education of the People's Republic of China, 2022, 2023). This higher education structure increases pressure at the G12 stage because students and parents view university entrance as an important pathway to academic and career mobility. Therefore, the university system indirectly strengthens demand for educational service institutions that support examination preparation, academic planning, and continuing study.

6.3 Private education in China

Private education has become an important part of China's educational landscape because it offers additional learning choices beyond the public system. It includes services from kindergarten to high school and higher education, as well as tutoring, international schooling, educational consulting, and specialized training. Private education is often valued for flexible programs, smaller learning groups, individualized instruction, and distinctive curriculum design. However, it is also affected by regulation, tuition costs, unequal access, and shortages of qualified teachers. The revised private education policy emphasizes promotion and supervision of private education (Ministry of Education of the People's

Republic of China, 2021), while Liu (2023) informs that recent policy revisions create opportunities and challenges for private education. Ma and Wright (2021) also show that some families use international schooling and educational consulting as part of educational planning. These conditions show that private education success depends not only on teaching quality, but also on market positioning, parent satisfaction, academic support, and management competency.

6.4 Selection of variable method in SEM

Structural Equation Modeling is suitable for studying educational service management because it can analyze latent constructs and observed indicators. Latent variables, such as teaching quality or parent satisfaction, cannot be measured directly and must be represented through observed variables. In SEM, variables may be classified as exogenous variables, endogenous variables, mediating variables, or control variables. A valid SEM framework, therefore, requires clear construct definitions, theoretically supported indicators, and logical relationships among variables (Hair et al., 2010; Brown, 2015; Byrne, 2016; Kline, 2023). Variable selection is emphasized before empirical testing because poorly selected variables may weaken the validity of the final model. Therefore, the selected constructs must be supported by literature, relevant to Zhejiang's education service context, and suitable for questionnaire development.

6.5 Related Research

The related research supports five main constructs for explaining the success of education service industry management: teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, student academic support, and educational service management. Teaching quality is supported by studies showing the importance of teacher quality, clear explanation, class preparation, instructional interaction, and course design (Latif et al., 2017; Ruiz-Esteban & Del-Cerro, 2020; Thommen et al., 2021; Hartl & Holzberger, 2022). These studies justify teaching methods, educational level, and course design as observed indicators.

Market competitiveness is supported by research on institutional reputation, positioning, marketing strategy, differentiation, and educational consulting. Blagireva (2015) emphasized competitiveness and marketing strategy in educational organizations, while Ma and Wright (2021) showed that school choice and educational consulting are shaped by

parental demand and market differentiation. Then, market share, institution positioning, and competitive strategy are appropriate indicators. Parent satisfaction is related to trust, communication, academic progress, and perceived service value. Lindberg (2023) found that parental educational satisfaction is related to adolescent academic success, while Li et al. (2022) discussed the role of trust, service performance, and learning environment in shaping satisfaction. Thus, academic feedback and activity feedback are suitable indicators of parent satisfaction.

Student academic support is reflected in learning resources, tutoring, guidance, digital learning, and continuing study opportunities. Singh et al. (2023) emphasized online learning and technology-supported education, while Yurkofsky (2022), Zhou et al. (2023), and Wood (2023) emphasized organizational, curricular, and equity factors affecting learning opportunities. So, resource availability, tutoring programs, and continuing study programs are appropriate indicators. Educational service management emerges as the outcome construct. Because successful institutions must integrate technology, coordinate services, respond to stakeholders, and maintain management competency.

7. Methodology

This study adopts documentary research and qualitative content synthesis. This design is suitable because the purpose of the study is to extract, organize, and select variables from the dissertation framework and related literature, rather than to test the full SEM model statistically. The study focuses on identifying constructs and indicators that can be used later for questionnaire development, construct validation, and empirical SEM analysis.

The variable-selection process used three main approaches. First, theory-driven selection was applied to identify variables from existing theories, conceptual models, and previous empirical studies. This approach helps define latent constructs, clarify observed indicators, and avoid selecting variables only for statistical convenience (MacCallum & Austin, 2000; Schumacker & Lomax, 2016). Second, focus group and stakeholder-based synthesis were used to consider practical issues in Zhejiang's education service industry, including teaching quality, market competition, parent expectations, and student support needs. Third,

grounded theory/content analysis was used to organize recurring ideas into themes and categories.

The analysis followed four steps. First, the study context and conceptual focus were identified from the dissertation. Second, literature and related research were reviewed to extract recurring constructs. Third, the constructs were classified into exogenous and endogenous variables. Fourth, the selected variables were organized into the proposed SEM variable-selection framework. This process produced five latent variables and fourteen observed variables suitable for later empirical testing.

8. Research Results

The results of this study are presented according to the two research objectives. The first objective was to study the factors influencing the success of education service industry management in Zhejiang Province. The documentary analysis and related research synthesis showed that the success of education service management is not determined by a single factor. However, it is shaped by the interaction of instructional, competitive, relational, academic-support, and managerial dimensions.

First, teaching quality was identified as a core variable because educational service institutions depend on effective teaching methods, appropriate educational levels, and well-designed courses to improve student learning outcomes. In the context of G12 education, teaching quality is especially important because students and parents expect educational service providers to support examination preparation, university entrance readiness, and long-term academic development.

Second, market competitiveness was identified as a major factor because educational service institutions operate in a highly competitive environment. Their success depends on their ability to differentiate themselves, build a clear institutional position, communicate service value, and implement competitive strategies. In Zhejiang Province, where families have many educational choices, institutions that can demonstrate quality, reputation, and strategic positioning are more likely to gain trust and maintain sustainability.

Third, parent satisfaction was selected because parents are key decision-makers in the education service industry. Their satisfaction reflects their perception of service value, academic feedback, communication quality, activity support, and institutional reliability.

Parent satisfaction is therefore not merely an emotional response but also an important indicator of service acceptance and continued demand.

Fourth, student academic support was identified as a necessary variable because education service institutions are expected to provide resources, tutoring, learning guidance, and continuing study support. These services help students address academic difficulties, prepare for future study, and develop stronger learning capacity.

Finally, educational service management was selected as the endogenous construct because it represents the managerial success of the education service industry. It includes technology usage, service integration, and management competency. These dimensions reflect whether institutions can organize resources effectively, integrate teaching and support services, and use technology to improve communication, monitoring, and decision-making.

The second objective was to identify and select the most significant factors for use in the dissertation. The synthesis confirmed that four influencing factors should be retained: teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, and student academic support. Educational service management should be retained as the main outcome construct. These variables were selected because they met five criteria: theoretical support from previous studies, relevance to Zhejiang's education service context, clarity of observed indicators, suitability for stakeholder evaluation, and applicability to SEM analysis.

Therefore, the selected model for further dissertation development consists of five latent variables and fourteen observed variables. This structure is suitable for developing research instruments, testing construct validity, and analyzing direct and indirect relationships in later SEM analysis. The dissertation's summary tables also support this selection by linking previous studies to the concepts and observed variables used for instrument development.

9. New Knowledge

The new knowledge from this study is the development of the TQ–MC–PS–AS ⟶ EM Variable Selection Model for SEM-based education service industry management. The model explains that educational service management success can be prepared for analysis through four major influencing dimensions: teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, and student academic support.

This study also contributes a practical classification of variables. Teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, and student academic support function as exogenous constructs, while educational service management functions as the endogenous management-success construct. This classification transforms broad education-service issues into measurable latent and observed variables.

The model is useful for future research because it provides a systematic foundation for questionnaire development, construct validation, and later SEM analysis. It may also guide studies in private education, tutoring services, and other education service industries that require theory-based variable selection before empirical testing. The new knowledge above is shown in Figure 3.

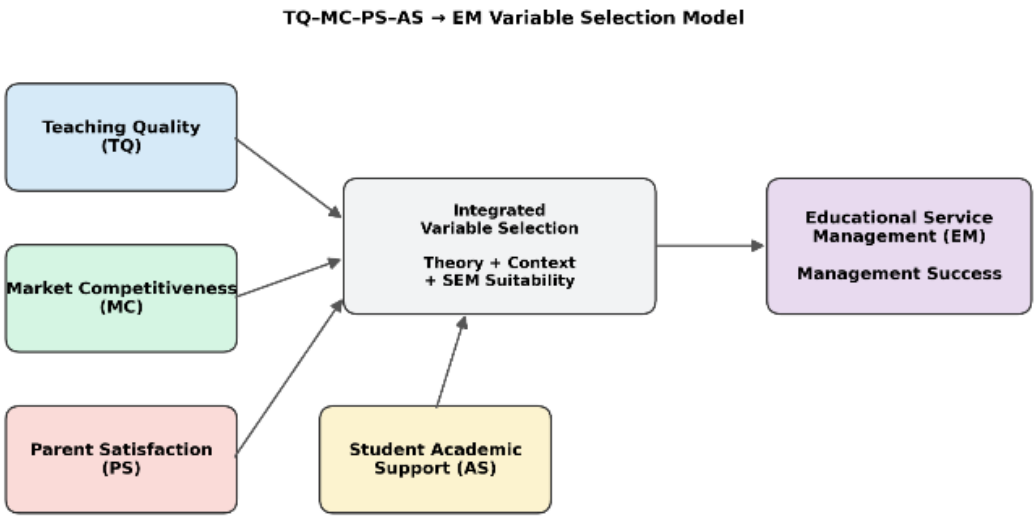

Figure 3 New Knowledge of Variable Selection

10. Research Discussion

The findings confirm that variable selection is a necessary foundation for developing a structural equation model of factors influencing education service industry management in Zhejiang Province. Since this study is conceptual, the discussion focuses on theoretical support, contextual suitability, and readiness for later SEM development. The reviewed research shows that educational service success depends on the interaction of teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, student academic support, and educational service management.

Teaching quality is supported as an influencing construct because it represents the academic core of educational service institutions. Studies on teacher quality, clear explanation, class preparation, and instructional interaction support the use of teaching methods, educational level, and course design as observed variables. Market competitiveness is also supported because educational service institutions must compete through reputation, differentiation, positioning, and strategy. Therefore, market share, institution positioning, and competitive strategy are suitable indicators.

Parent satisfaction is relevant because parents influence enrollment decisions, service continuity, and institutional reputation. Academic feedback and activity feedback are appropriate indicators because they show how parents evaluate student progress and service value. Student academic support is also important because G12 students need learning resources, tutoring, and continuing study guidance to prepare for university entrance and future development.

Educational service management was selected as the outcome construct because successful institutions must do more than provide teaching. They must use technology, integrate services, coordinate stakeholders, and maintain management competency. Therefore, H1 is supported: educational service management is an appropriate endogenous construct for representing the success of education service industry management in Zhejiang Province.

Furthermore, the selected variables are supported by related research, aligned with the Zhejiang education service context, and clear enough for questionnaire development and SEM analysis. Therefore, H2 is supported: the selected variables are theoretically and contextually suitable for further development into a structural equation model. In conclusion, the TQ–MC–PS–AS ⟶ EM variable-selection model provides an appropriate foundation for future empirical testing in the dissertation.

Therefore, H1 is supported. Educational service management is an appropriate endogenous construct for representing the success of education service industry management in Zhejiang Province. It is suitable because it integrates the managerial outcomes of teaching, market strategy, parent response, academic support, technology usage, service coordination, and institutional competency.

Moreover, H2 is supported. The selected variables are theoretically and contextually suitable for further development into a structural equation model. The literature review supports each construct, the Zhejiang context justifies the need to study these variables, and the selected observed variables are clear enough for later questionnaire development and SEM analysis. The methodology also emphasizes that theory-driven selection, focus group discussion, and grounded theory/content synthesis were used to ensure that the variables were selected for statistical convenience and were supported by theory, stakeholder relevance, and SEM suitability.

Lastly, the discussion confirms that the TQ–MC–PS–AS ⟶ EM variable-selection model is appropriate for this study. Teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, and student academic support function as influencing constructs, while educational service management functions as the management-success construct. This provides a logical and academically supported foundation for the next stage of research, especially questionnaire development, construct validation, and full SEM testing in the dissertation.

11. Recommendations

(1) Future empirical research should retain the five selected constructs: teaching quality, market competitiveness, parent satisfaction, student academic support, and educational service management. These constructs provide a coherent foundation for questionnaire development, construct validation, and structural equation modeling analysis.

(2) Educational service institutions in Zhejiang Province should focus on improving teaching methods, course design, and academic support systems. These variables directly reflect the learning value perceived by students and parents and are closely related to student academic development.

(3) Educational service management should be improved through technology usage, service integration, and management competency. Digital platforms, learning tracking systems, communication tools, and integrated service processes can help institutions improve management efficiency and strengthen stakeholder trust.

12. References

Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1988). *Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach.* Psychological Bulletin, 103(3), 411–423.

Blagireva, E. (2015). *On competitiveness of educational organizations.* In Proceedings of the 1st International Conference on Arts, Design and Contemporary Education (ICADCE 2015) (pp. 905–909). Atlantis Press. DOI: 10.2991/icadce-15.2015.219.

Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research (2nd ed.).* Guilford Press.

Bryant, A. (2002). *Re-grounding grounded theory.* Journal of Information Technology Theory and Application, 4(1), 25–42.

Byrne, B. M. (2016). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming (3rd ed.).* Routledge.

Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis.* Sage.

Guo, L., Huang, J., & Zhang, Y. (2019). *Education development in China: Education return, quality, and equity.* Sustainability, 11(13), 3750. DOI: 10.3390/su11133750.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis (7th ed.).* Pearson.

Hartl, A., & Holzberger, D. (2022). *Identifying teachers' motivational profiles and their changes from teacher education into practice: A longitudinal study.* Zeitschrift für Erziehungswissenschaft, 25, 427–451. DOI: 10.1007/s11618-022-01093-0.

Hoyle, R. H. (Ed.). (2012). *Handbook of structural equation modeling.* Guilford Press.

Kline, R. B. (2023). *Principles and practice of structural equation modeling (5th ed.).* Guilford Press.

Koehler-Coluccia, K. (2023). *Industry guide on the education sector in China.* China Briefing.

Krueger, R. A., & Casey, M. A. (2015). *Focus groups: A practical guide for applied research (5th ed.).* Sage.

Latif, K. F., Latif, I., Sahibzada, U. F., & Ullah, M. (2019). *In search of quality: Measuring higher education service quality (HiEduQual).* Total Quality Management & Business Excellence, 30(7–8), 768–791. DOI: 10.1080/14783363.2017.1338133.

Li, B., Duangekanong, S., & Vongurai, R. (2022). *Factors affecting satisfaction and trust of art students in senior high schools in Chengdu, China.* AU-GSB e-Journal, 15(1), 65–73.

Lindberg, E. N. (2023). *Parental educational satisfaction and academic success in adolescents.* Educational Research, 43(3), 37–68.

Liu, D., Ku, H., & Hou, J. (2019). *The condition of poverty: A case study of low socioeconomic status on Chinese students' National College Entrance Exam and college enrollment.* Asia Pacific Journal of Education, 39(1), 113–132.

Liu, L. (2023). *Opportunities and challenges for private education in China: A review of the latest policy revisions.* ECNU Review of Education, 6(1), 140–148. DOI: 10.1177/20965311221120829.

Luo, J., & Chan, C. K. Y. (2022). *Influences of shadow education on the ecology of education: A review of the literature.* Educational Research Review, 36, 100450. DOI: 10.1016/j.edurev.2022.100450.

Ma, Y., & Wright, E. (2021). *Outsourced concerted cultivation: International schooling and educational consulting in China.* British Journal of Sociology of Education, 42(8), 1176–1193. DOI: 10.1080/01425692.2021.1982740.

MacCallum, R. C., & Austin, J. T. (2000). *Applications of structural equation modeling in psychological research.* Annual Review of Psychology, 51, 201–226.

Ministry of Education of the People's Republic of China. (2009). *Higher Education Law of the People's Republic of China.*

Ministry of Education of the People's Republic of China. (2021). *Private education to be promoted.*

Ministry of Education of the People's Republic of China. (2022). *Statistical report on China's educational achievements in 2021.*

Ministry of Education of the People's Republic of China. (2023). *Statistical report on China's educational achievements in 2022.*

Morgan, D. L. (1997). *Focus groups as qualitative research (2nd ed.).* Sage.

Mustaffa, W. S. W., Hamid, M. H. A., Bing, K. W., & Rahman, R. A. (2016). *Investigating the relationship among service quality, emotional satisfaction and favorable behavioral intentions in higher education service experience.* Procedia - Social and Behavioral Sciences, 224, 499–507.

Ruiz-Esteban, C., & Del-Cerro, J. S. (2020). *Teaching quality: The satisfaction of university students with their professors.* Anales de Psicología / Annals of Psychology, 36(2), 304–312.

Saldaña, J. (2016). *The coding manual for qualitative researchers (3rd ed.).* Sage.

Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2016). *A beginner's guide to structural equation modeling (4th ed.).* Routledge.

Shahijan, M. K., Rezaei, S., & Amin, M. (2016). *International students' course satisfaction and continuance behavioral intention in higher education setting: An empirical assessment in Malaysia.* Asia Pacific Education Review, 17(1), 41–62.

Singh, B., Sharma, A., & Kaur, P. (2023). *Transforming education in the digital age: A comprehensive study on the effectiveness of online learning.* International Journal of Scientific Research in Engineering and Management, 7(7), 1–11.

Stewart, D. W., & Shamdasani, P. N. (2014). *Focus groups: Theory and practice (3rd ed.).* Sage.

Thommen, D., Sieber, V., Grob, U., & Praetorius, A.-K. (2021). *Teachers' motivational profiles and their longitudinal associations with teaching quality.* Learning and Instruction, 76, 101514. DOI: 10.1016/j.learninstruc.2021.101514.

UNESCO. (2021). *Non-state actors in education: Who chooses? Who loses? Global Education Monitoring Report 2021/2.* UNESCO.

Wood, R. M. (2023). *A review on education differences in urban and rural areas.* International Research Journal of Education and Technology, 5(2), 150–153.

Xiang, K., & Liu, J. (2023). *Research on the evolution and improvement of China's shadow education governance policy from the perspective of multiple streams theory.* Frontiers in Psychology, 14, 1013243. DOI: 10.3389/fpsyg.2023.1013243.

Yurkofsky, M. (2022). *Environmental, technical, and representational uncertainty: A framework for making sense of the hidden complexity of educational change.* Educational Researcher, 51(6), 399–410. DOI: 10.3102/0013189X221078590.

Zhou, X., Zhang, F., Shan, L., & Lin, C. (2023). *Research on the current situation and problems of ecological civilization education for contemporary college students: An empirical analysis based on structural equation modeling.* Sustainability, 15(22), 16051. DOI: 10.3390/su152216051.

9. ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม

Buddhist Ethical Economic Theory

รศ.ดร. อภินันท์ จันตะนี,

สาขาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บทคัดย่อ

ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน ซึ่งขับเคลื่อนโดยกลไกทุนนิยมที่เน้นการแสวงหาผลกำไรสูงสุดและการเติบโตทางวัตถุอย่างไม่ยั่งยืน ส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ การเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่เท่าเทียม และความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมในทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม โดยเฉพาะการมุ่งเน้นบริโภคเกินความจำเป็นทำให้มนุษย์หลงลืมเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมจึงเสนอแนวทางใหม่ที่เน้นการผสานหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา ความพอเพียง สัมมาทิฏฐิ และการดำรงชีวิตอย่างมีสติมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดดุลยภาพระหว่างการดำรงชีพกับการพัฒนาจิตใจ แนวคิดนี้เน้นว่าเศรษฐกิจไม่ควรถูกกำหนดโดยความต้องการที่ไม่สิ้นสุด แต่ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความจำเป็น ความยุติธรรม และการแบ่งปัน ซึ่งจะช่วยลดปัญหาความทุกข์ทางเศรษฐกิจทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และชาติ ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมจึงเป็นแนวคิดที่ควรได้รับการศึกษาและส่งเสริมให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจัง เพราะไม่เพียงแต่ช่วยแก้ไขปัญหาเชิงเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมคุณธรรมและความสงบสุขในชีวิตมนุษย์อย่างแท้จริง โดยเน้น“คุณค่าของมนุษย์”มากกว่า“มูลค่าของวัตถุ”.

คำสำคัญ: ทฤษฎี พุทธธรรม เศรษฐศาสตร์ จริยธรรม

Abstract

Buddhist Ethical Economics Theory emerged to respond to the structural problems of the current economic system, which is driven by the capitalist mechanism that emphasizes the pursuit of maximum profit and unsustainable material growth. This has resulted in income inequality, unequal access to resources, and moral decline at both the individual and societal levels. In particular, the focus on consuming beyond necessity has caused people to forget the true goal of life. Buddhist Ethical Economics therefore proposes a new approach that emphasizes the integration of Buddhist principles, such as loving-kindness, compassion, sufficiency, right view, and mindful living, to be applied in economic management in order to create a balance between living and mental development. This concept emphasizes that the economy should not be determined by endless needs, but

should be based on necessity, justice, and sharing, which will help reduce economic suffering at the individual, family, community, and national levels. Buddhist Ethical Economics Theory is therefore a concept that should be seriously studied and promoted for practical results because it not only helps solve economic problems, but also promotes morality and true peace in human life by emphasizing “human value” rather than “material value”.

Keywords: Theory, Buddhism, Economics, Ethics

1. ความนำ

เศรษฐกิจในยุคปัจจุบันดำเนินไปภายใต้กลไกทุนนิยมที่เน้นผลประโยชน์และการเติบโตทางวัตถุ ส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร และปัญหาทางจริยธรรมที่แฝงอยู่ในระบบเศรษฐกิจทั้งระดับปัจเจกและสังคมโดยรวม การแสวงหาแนวทางแก้ไขจึงต้องอาศัยมุมมองทางจริยธรรมที่ลึกซึ้ง พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมเป็นแนวคิดที่ผสานหลักพุทธธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความพอเพียง และสัมมาทิฏฐิ มาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างสมดุลและยั่งยืน จึงเป็นทางเลือกที่ควรศึกษาและพัฒนาต่อยอดให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

1.1 ความเป็นมาของปัญหาการวิจัย

เศรษฐกิจยุคใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยระบบทุนนิยมซึ่งเน้นการเติบโตทางวัตถุและผลกำไรเป็นหลัก ได้นำพาโลกเข้าสู่กระแสการแข่งขันอย่างรุนแรง ส่งผลให้เกิดการสะสมทรัพย์สินในมือของคนส่วนน้อย ขณะที่คนส่วนใหญ่กลับถูกทอดทิ้งให้เผชิญกับความยากจนและขาดโอกาสทางเศรษฐกิจ ความไม่สมดุลนี้นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำที่ลุกลาม ทั้งในด้านรายได้ การเข้าถึงทรัพยากร การศึกษา และบริการสาธารณสุข อีกทั้งยังทำให้ผู้คนจำนวนมากดำเนินชีวิตด้วยค่านิยมที่มุ่งเน้นการบริโภค ความร่ำรวย และความสำเร็จส่วนตน โดยละเลยจริยธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม และความสัมพันธ์เชิงคุณค่ากับผู้อื่น สถานการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาหนี้สิน ความเครียด ความรุนแรงในครอบครัว อาชญากรรม และความเสื่อมถอยของจริยธรรมในระบบเศรษฐกิจอย่างชัดเจน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการค้นหาทางเลือกใหม่ทางเศรษฐศาสตร์ที่สามารถสร้างสมดุลระหว่างความเจริญทางวัตถุกับความงอกงามทางจิตใจ ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยเยียวยาผลกระทบทางเศรษฐกิจ แต่ยังสามารถฟื้นฟูคุณภาพชีวิตและจริยธรรมในสังคมได้ในระยะยาว พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมจึงกลายเป็นแนวทางหนึ่งที่ได้รับความสนใจมากขึ้น เนื่องจากเป็นแนวคิดที่ยึดโยงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์และขยายขอบเขตของพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมให้สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรมในโลกยุคใหม่

1.2 ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ในปัจจุบัน ระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยกลไกตลาดและผลประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ได้ส่งผลกระทบต่อมิติทางจริยธรรมอย่างรุนแรง ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม ความโลภ การแสวงหากำไรสูงสุด การแข่งขันโดยไม่คำนึงถึงคุณธรรม หรือแม้กระทั่งการละเมิดสิทธิมนุษยชน กลายเป็นภาพสะท้อน

ของระบบเศรษฐกิจที่ขาดรากฐานทางจริยธรรม ทำให้ผู้คนหลงใหลในบริโภคนิยม ละเลยความเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม อีกทั้งยังส่งผลให้เกิดความเสื่อมถอยทางสังคม สิ่งแวดล้อม และจิตใจของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง การแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงไม่สามารถอาศัยกลยุทธ์ทางเศรษฐกิจในเชิงเทคนิคหรือวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียวได้ หากแต่จำเป็นต้องอาศัยมุมมองทางจริยธรรมที่ลึกซึ้ง มีรากฐานจากหลักคิดที่ส่งเสริมคุณค่าของมนุษย์และความสัมพันธ์อันดีงามในสังคม พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องจากผสานหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเข้าไว้กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความพอเพียง ความเมตตา กรุณา สัมมาทิฏฐิ และการดำเนินชีวิตตามอริยมรรค และสร้างความกลมเกลียวในสังคมอย่างยั่งยืน ทั้งยังสามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการฟื้นฟูจริยธรรมทางเศรษฐกิจในระดับชาติและนานาชาติได้อย่างเหมาะสมและทันสมัย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาพื้นฐาน แนวคิด และองค์ประกอบของพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม

2.2 เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจเชิงจริยธรรม

2.3 เพื่อนำเสนอหลักการพัฒนาพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ยั่งยืนบนพื้นฐานทางจริยธรรม

3. ขอบเขตของการวิจัย

ด้านพื้นที่: มหาวิทยาลัย/วัด/ชุมชนที่นำหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ไปปรับใช้ในทางจริยธรรม

ด้านเนื้อหา: หลักพุทธเศรษฐศาสตร์จากเอกสารตำรา งานวิจัย และคำสอนของพระพุทธเจ้า

ด้านเวลา: ระหว่างเดือนมกราคม – พฤษภาคม พ.ศ. 2568

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

พุทธเศรษฐศาสตร์: ระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักพุทธธรรมเป็นแก่นกลาง

เชิงจริยธรรม: แนวทางที่ยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม เช่น เมตตา ความพอเพียง

5. ประโยชน์ที่ได้รับจากศึกษา

1) องค์ความรู้ใหม่ทางพุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นการนำหลักพุทธธรรมเข้ากับหลักเศรษฐศาสตร์ โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจร่วมสมัยที่ขับเคลื่อนด้วยทุนนิยมสุดโต่ง ซึ่งเน้นผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร ได้นำเสนอทิศทางเศรษฐกิจที่เน้น "คุณค่าของมนุษย์" มากกว่า "มูลค่าของวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ"

2) องค์ความรู้ใหม่ด้านเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมที่เน้นพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานศีลธรรม เพื่อให้ประชาชน/ชุมชนท้องถิ่นได้อยู่ดีกินดีมีเสถียรภาพอย่างมั่นคนตลอดไป

6. การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการศึกษาทางวิชาการ เพราะช่วยสร้างความเข้าใจในกรอบแนวคิดของประเด็นปัญหาที่ศึกษา รวมถึงช่วยให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีหลักเกณฑ์ การทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจึงเป็นกระบวนการที่ช่วยเชื่อมโยงความรู้เดิมเข้ากับการศึกษาครั้งใหม่ ทั้งนี้ยังช่วยให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดกรอบการศึกษา สมมติฐาน หรือแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ และยังสะท้อนถึงความครอบคลุมและความทันสมัยของการศึกษาอีกด้วย งานวิจัยที่ผ่านมาในหัวข้อที่เกี่ยวข้องยังช่วยชี้ให้เห็นช่องว่างทางวิชาการซึ่งสามารถนำไปพัฒนาการวิจัยในอนาคตต่อไปได้อย่างมีคุณค่าและน่าเชื่อถือ

6.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องทางด้านจริยธรรม

โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 766 วรรคสาม บัญญัติให้รัฐพึงจัดให้มีมาตรฐานทางจริยธรรม เพื่อให้หน่วยงานของรัฐใช้เป็นหลักในการกำหนดประมวล จริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐในหน่วยงานนั้น ๆ ซึ่งต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานทางจริยธรรมดังกล่าว และพระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562 มาตรา 5 ได้กำหนดมาตรฐานทางจริยธรรม ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติอย่างมีคุณธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อใช้เป็นหลักสำคัญ ในการจัดทำประมวลจริยธรรมของหน่วยงานของรัฐ เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าวข้างต้น อาศัยอำนาจตามมาตรา 6 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562 เพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติตน และรักษาคุณงามความดีที่ข้าราชการต้องยึดถือในการปฏิบัติงาน ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือนนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศ ในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

ข้อ 2 ข้าราชการพลเรือนพึงปฏิบัติตนเพื่อรักษาจริยธรรม ดังต่อไปนี้

(1) ยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และ การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ด้วยการแสดงออกถึงความภูมิใจ ในชาติและรักษาผลประโยชน์ของชาติ ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ เคารพในความแตกต่างของการนับถือศาสนา ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย และเทิดทูนรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์

(2) ซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา ตามกฎหมายและตามทำนองคลองธรรม โปร่งใส และตรวจสอบได้ ไม่แสดงออกถึงพฤติกรรมที่มีนัยเป็นการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ รับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความพร้อมรับการตรวจสอบและรับผิด มีจิตสำนึกที่ดี โดยคำนึงถึงสังคม สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน และเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

(3) กล้าตัดสินใจและยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม กล้าคัดค้านในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง กล้าเปิดเผยหรือรายงานการทุจริตประพฤติมิชอบต่อผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ ใช้ดุลพินิจในการปฏิบัติหน้าที่ โดยปราศจากอคติ และไม่ยอมกระทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสมเพียงเพื่อรักษาประโยชน์หรือสถานภาพของตนเอง

(4) คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน เสียสละ มีจิตสาธารณะ สามารถแยกเรื่องส่วนตัวออกจากหน้าที่การงาน ไม่กระทำการอันมีลักษณะ เป็นการขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม และไม่ประกอบกิจการหรือเข้าไป เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์อันเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของตน

(5) มุ่งผลสัมฤทธิ์ ประสิทธิภาพ และคุณภาพของงาน ปฏิบัติงานด้วยความรวดเร็ว ทันต่อเวลาและสถานการณ์ คำนึงถึงประโยชน์และความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรของรัฐ รักษามาตรฐาน การทำงานที่ดี พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เชื่อมั่นในระบบการทำงาน เป็นทีม ให้บริการแก่ประชาชนด้วยความเต็มใจ และเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง

(6) ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเที่ยงธรรม ปราศจากอคติ และไม่เลือกปฏิบัติโดยการใช้ความรู้สึกหรือความสัมพันธ์ส่วนตัวหรือเหตุผลของความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา เพศ อายุ สภาพร่างกาย สถานะทางเศรษฐกิจสังคม และต้องรักษาความเป็นกลางทางการเมืองโดยไม่อาศัยตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งอาจมีลักษณะเป็นการให้คุณให้โทษแก่นักการเมืองและพรรคการเมือง

(7) ดำรงตนเป็นแบบอย่างด้วยการเป็นข้าราชการที่ดี และรักษาภาพลักษณ์ของทางราชการ พึงปฏิบัติตนให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาแก่ประชาชน ปฏิบัติต่อประชาชนด้วยความสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่อ้างหรือใช้อำนาจโดยปราศจากเหตุผล ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายโดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง พระบรมราโชวาท หลักคำสอนทางศาสนามาปรับใช้ และปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีด้วย การเคารพกฎหมายและมีวินัย

6.1.1 มาตรฐานจริยธรรม

ข้อ 1 ในประมวลจริยธรรมนี้ “ประมวลจริยธรรม” หมายถึง ประมวลจริยธรรมของข้าราชการของ เทศบาลตำบลท่าเยี่ยม “ข้าราชการ” หมายถึง ข้าราชการส่วนท้องถิ่น ข้าราชการส่วนท้องถิ่นสามัญ ข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษาตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการส่วนท้องถิ่น รวมถึงพนักงานจ้างและลูกจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น “คณะกรรมการจริยธรรม” หมายถึง คณะกรรมการจริยธรรมประจำเทศบาลตำบลท่าเยี่ยม

ข้อ 2 ให้นายกเทศบาลตำบลท่าเยี่ยม รักษาการตามประมวลจริยธรรมนี้

ข้อ 3 ข้าราชการของเทศบาลตำบลท่าเยี่ยมทุกคนมีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษา ประโยชน์ส่วนร่วม เป็นกลางทางการเมือง อำนวยความสะดวกและให้บริการแก่ประชาชนตามหลักธรรมาภิบาล โดยจะต้องยึดมั่นในค่านิยมหลัก 10 ประการ ดังนี้

(1) การยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(2) การยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม

(3) การมีจิตสำนึกที่ดี ซื่อสัตย์ และรับผิดชอบ

(4) การยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตนและไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน

(5) การยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรมและถูกกฎหมาย

(6) การให้บริการแก่ประชาชนด้วยความรวดเร็ว มีอัธยาศัยและไม่เลือกปฏิบัติ

(7) การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนอย่างครบถ้วน ถูกต้อง และไม่บิดเบือน ข้อเท็จจริง

(8) การมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน รักษามาตรฐาน มีคุณภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้

(9) การยึดในหลักจรรยาวิชาชีพขององค์กร

(10) การสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนในท้องถิ่นประพฤติตนเป็นพลเมืองที่ดีร่วมกันพัฒนาชุมชนให้ น่าอยู่คู่คุณธรรมและดูแลสภาพสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน

6.1.2 กลไกและระบบบังคับใช้ประมวลจริยธรรม

ส่วนที่ 1 กลไกการบังคับใช้ประมวลจริยธรรม โดยมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

(1) ดำเนินการเผยแพร่ ปลูกฝัง ส่งเสริม ยกย่อง ข้าราชการที่เป็นแบบอย่างที่ดีและติดตามสอดส่องการปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมนี้อย่างเสมอ

(2) สืบสวนหาข้อเท็จจริงหรือสอบสวนการฝ่าฝืนจริยธรรมนี้ เพื่อรายงานผลให้นายกเทศบาลตำบล ท่าเยี่ยม หรือกรรมการจริยธรรมพิจารณา ทั้งนี้โดยอาจมีผู้ร้องขอหรืออาจด าเนินการตามที่ นายกเทศบาลตำบลท่าเยี่ยม หรือคณะกรรมการจริยธรรมมอบหมายหรือตามที่เห็นเองก็ได้

(3) ให้ความช่วยเหลือและดูแลข้าราชการซึ่งปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมนี้ อย่างตรงไปตรงมา มิให้ถูกกลั่นแกล้งหรือถูกใช้อำนาจโดยไม่เป็นธรรมในกรณีที่เห็นว่า นายกเทศบาลตำบลท่าเยี่ยม หรือคณะกรรมการจริยธรรมไม่ให้ความคุ้มครองต่อข้าราชการผู้นั้นตามควรอาจยื่นเรื่องโดยไม่ต้อง ผ่านนายกเทศมนตรีต าบลท่าเยี่ยม หรือคณะกรรมการจริยธรรมไม่ให้ความคุ้มครองต่อ ข้าราชการ ผู้นั้นตามควรอาจยื่นเรื่องโดยไม่ต้องผ่านนายกเทศมนตรีต าบลท่าเยี่ยม หรือคณะกรรมการจริยธรรม ไปยังผู้ตรวจการแผ่นดินก็ได้

(4) คุ้มครองข้าราชการซึ่งปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมนี้อย่างตรงไปตรงมา มิให้ถูกกลั่นแกล้งหรือ ถูกใช้อกนาจโดยไม่เป็นธรรมการดำเนินการต่อข้าราชการที่อยู่ระหว่างถูกกล่าวหาว่าไม่ปฏิบัติ ตามประมวลจริยธรรมนี้ อันมีผลกระทบต่อการแต่งตั้ง โยกย้าย เลื่อนขั้นเงินเดือน ตั้งกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงหรือวินัย หรือกระทบต่อสิทธิหน้าที่ของข้าราชการผู้นั้น จะกระทำมิได้เว้น แต่จะได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการจริยธรรมแล้ว

(5) ทำหน้าที่ฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการจริยธรรม ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(6) ดำเนินการอื่นตามที่กำหนดในประมวลจริยธรรมนี้ หรือตามที่คณะกรรมการจริยธรรมหรือปลัด มอบหมาย ทั้งนี้ โดยไม่กระทบต่อความเป็นอิสระของผู้ดำรงตำแหน่งในสำนักปลัด

(7) ....(อื่น ๆ ตามที่เห็นสมควร)

6.2 การศึกษาหลักการและองค์ประกอบของพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม

พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมมีรากฐานจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเน้นความพอเพียง ความไม่เบียดเบียน และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จุดเด่นคือการมอง “ความเจริญทางเศรษฐกิจ” ไม่ใช่แค่ผลผลิตหรือกำไรสูงสุด แต่รวมถึงความสุข ความสงบ และคุณภาพชีวิตของมนุษย์ แนวคิดนี้เน้น

"จริยธรรม" เป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยมีแนวทางปฏิบัติ เช่น การดำรงชีวิตอย่างพอประมาณ การใช้ทรัพยากรอย่างมีสติ และการประกอบสัมมาชีพที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น องค์ประกอบสำคัญประกอบด้วย ความพอเพียง (Sufficiency), สติ (Mindfulness), เมตตาและกรุณา (Compassion), รวมถึงหลักอริยสัจ 4 ที่เน้นการวิเคราะห์ทุกข์และแนวทางการดับทุกข์ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับปัญหาเศรษฐกิจส่วนบุคคลและระดับสังคม การศึกษาพื้นฐานนี้จะช่วยให้เข้าใจว่าพุทธเศรษฐศาสตร์มิได้เป็นเพียงทฤษฎีทางจิตวิญญาณ แต่ยังสามารถสร้างระบบเศรษฐกิจที่มีจริยธรรม เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และยั่งยืนต่อสังคมในระยะยาวได้อย่างมีระบบ

1) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการแก้ปัญหาเศรษฐกิจร่วมสมัย: เศรษฐกิจร่วมสมัยประสบปัญหาหลายด้าน เช่น ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ทรัพยากรธรรมชาติที่ลดลง ความไม่มั่นคงของระบบการเงิน และความทุกข์ทางจิตใจของมนุษย์ในยุคบริโภคนิยม แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมสามารถเข้ามาเป็นทางเลือกหรือทางออกสำคัญในการรับมือกับปัญหาเหล่านี้ โดยเสนอกรอบคิดที่เน้น “ความพอเพียง” แทนการบริโภคเกินจำเป็น ส่งเสริมการผลิตและบริโภคอย่างมีจริยธรรม และลดการเบียดเบียนทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อม หลักการของพุทธเศรษฐศาสตร์ยังสามารถสนับสนุนนโยบายเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับความสุขมวลรวมมากกว่าการเติบโตทางตัวเลข GDP ตัวอย่างเช่น การใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาเกษตรกรรมแบบยั่งยืน หรือการส่งเสริมธุรกิจเพื่อสังคมที่มุ่งแก้ปัญหาสังคมมากกว่าหากำไร จุดเด่นของพุทธเศรษฐศาสตร์คือการเสนอ “ทางสายกลาง” ที่สมดุลระหว่างวัตถุกับจิตใจ เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์นี้ จะเห็นได้ว่าพุทธเศรษฐศาสตร์สามารถเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการเปลี่ยนผ่านระบบเศรษฐกิจร่วมสมัยไปสู่ระบบที่มีมนุษยธรรม มีจริยธรรม ยั่งยืนมากขึ้น

2) การเสนอหลักการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนบนพื้นฐานทางจริยธรรม: การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนในปัจจุบันจำเป็นต้องคำนึงถึงทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะจริยธรรมซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการกำหนดแนวทางพัฒนาที่ไม่ทำลายโครงสร้างพื้นฐานของมนุษยชาติและธรรมชาติ พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมเสนอแนวทางที่ตั้งอยู่บนหลักแห่งเมตตา ความพอเพียง และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในการวางแผนนโยบายเศรษฐกิจ การออกแบบธุรกิจ การจัดการทรัพยากร และพฤติกรรมผู้บริโภค แนวทางนี้ไม่เพียงเน้นความมั่นคงทางรายได้และการผลิตเท่านั้น แต่ยังเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต จิตใจ และความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมร่วมกัน โดยเน้นความยั่งยืนจากภายในสู่ภายนอก ตัวอย่างเช่น การสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ ธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม (CSR) หรือเศรษฐกิจหมุนเวียน แนวทางเหล่านี้ไม่เพียงแต่ลดผลกระทบเชิงลบ แต่ยังสร้างประโยชน์เชิงบวกอย่างยั่งยืน การนำเสนอแนวทางเหล่านี้บนพื้นฐานของพุทธจริยธรรมจึงไม่ใช่แค่ทางเลือกทางทฤษฎี แต่เป็นแนวปฏิบัติที่มีศักยภาพต่อการพัฒนานโยบายและวิถีชีวิตในระยะยาว

6.2.1 การศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวกับพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม

พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมเป็นแนวคิดที่ผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับเศรษฐศาสตร์ เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจที่ไม่เน้นเพียงความมั่งคั่งทางวัตถุ แต่คำนึงถึงความสุขที่แท้จริงของ

มนุษย์ การศึกษาแนวคิดนี้มุ่งให้ความสำคัญกับคุณธรรม จริยธรรม ความพอเพียง และการบริโภคอย่างมีสติ โดยยึดหลักเมตตา กรุณา และการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล อันนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับความดีงามในสังคม

1) ความพอเพียง (ในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง): หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานไว้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน โดยมีแก่นสำคัญอยู่ที่ “ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัว” พร้อมด้วยเงื่อนไขของ “ความรู้” และ “คุณธรรม” ความพอเพียงในทางเศรษฐกิจไม่ใช่การหยุดพัฒนา แต่เป็นการพัฒนาอย่างมีสติ รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด และไม่หลงใหลในวัตถุหรือบริโภคนิยม แนวคิดนี้ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีชีวิตที่มั่นคง พึ่งตนเองได้ และลดการพึ่งพิงจากภายนอก รวมถึงช่วยสร้างภูมิคุ้มกันต่อวิกฤตเศรษฐกิจต่าง ๆ การนำหลักความพอเพียงมาใช้ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจจึงเป็นการสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของพุทธเศรษฐศาสตร์ที่เน้นคุณค่าทางจริยธรรมและจิตใจ มากกว่าการเติบโตทางวัตถุเพียงอย่างเดียว

6.2.2 ความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (ตามหลักพุทธธรรม)

พรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ถือเป็นคุณธรรมหลักในพระพุทธศาสนาที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและสังคม โดยมีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมอย่างลึกซึ้ง

• เมตตา คือความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข เป็นพื้นฐานของการคิดเชิงบวกและการสร้างเศรษฐกิจที่ไม่เบียดเบียน

• กรุณา คือความสงสารและต้องการช่วยเหลือผู้ที่ประสบทุกข์ ซึ่งส่งผลต่อการสร้างระบบเศรษฐกิจที่คำนึงถึงผู้ด้อยโอกาส

• มุทิตา คือการยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ไม่อิจฉา ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างมีน้ำใจ และลดการแข่งขันแบบทำลายล้าง

• อุเบกขา คือการวางใจเป็นกลางอย่างมีปัญญา ไม่ยึดติดหรือฝักใฝ่ฝ่ายใดอย่างลำเอียง

พรหมวิหาร 4 เหล่านี้สามารถใช้เป็นแนวทางในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ การบริหารจัดการองค์กร การจัดสรรทรัพยากร และการตัดสินใจเชิงนโยบาย ซึ่งหากมีการประยุกต์ใช้อย่างจริงจัง ย่อมช่วยลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความยั่งยืน และส่งเสริมจริยธรรมทางเศรษฐกิจในระยะยาวได้

6.2.3 แนวคิดเศรษฐกิจเพื่อชีวิต

เศรษฐกิจเพื่อชีวิตเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของมนุษย์ คือการมีชีวิตที่ดี มีความสุข และยั่งยืน มากกว่าการมุ่งแสวงหากำไรสูงสุดเพียงอย่างเดียว แนวคิดนี้มีรากฐานจากความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ที่มีทั้งกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ โดยเน้นว่าเศรษฐกิจควรอยู่ในฐานะ “เครื่องมือ” ไม่ใช่ “จุดมุ่งหมาย”เศรษฐกิจเพื่อชีวิตจึงเน้นการผลิตเพื่อยังชีพมากกว่าการผลิตเพื่อสะสม การแลกเปลี่ยนที่เป็นธรรม ความสัมพันธ์แบบร่วมมือแทนการแข่งขัน และการดำรงชีวิตที่พอเพียงสอดคล้อง

กับธรรมชาติ แนวทางนี้ช่วยลดผลกระทบจากทุนนิยมที่มักทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำและการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง การผสมผสานแนวคิดนี้เข้ากับนโยบายสาธารณะหรือการจัดการองค์กร สามารถส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความยั่งยืน และยึดหลักจริยธรรม โดยเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแนบแน่น

6.2.4 พุทธธรรมในการบริหารจัดการ

พุทธธรรมในการบริหารจัดการคือการนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้ในการจัดการองค์กร บุคคล หรือทรัพยากรอย่างมีคุณธรรม โดยเน้นที่ความสอดคล้องระหว่างเป้าหมายทางเศรษฐกิจกับคุณค่าทางจริยธรรม หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น อิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) สามารถนำมาปรับใช้เพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงานอย่างสร้างสรรค์และมีความสุข ขณะที่หลักสัปปุริสธรรม 7 (รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน ฯลฯ) ช่วยเสริมสร้างผู้นำที่มีคุณธรรมและมีวิจารณญาณ พุทธธรรมยังเน้นเรื่องสติและสมาธิในการตัดสินใจ ซึ่งช่วยให้ผู้บริหารสามารถบริหารจัดการปัญหาได้อย่างรอบคอบและไม่ยึดติดกับอารมณ์ การนำหลักธรรมมาใช้จะช่วยลดความขัดแย้งในองค์กร เสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เกื้อกูล และสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พุทธธรรมจึงไม่เพียงแต่ใช้ในการพัฒนาจิตใจส่วนบุคคล แต่ยังสามารถประยุกต์เป็นแนวทางบริหารที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค

6.3 ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง

การเสริมสร้างมาตรฐานจริยธรรมสำหรับข้าราชการสามารถเชื่อมโยงกับหลักทฤษฎีด้านจริยศาสตร์และหลักพุทธธรรม ซึ่งเน้นการพัฒนาจิตใจควบคู่กับการปฏิบัติงานอย่างมีคุณธรรม หลักธรรมสำคัญ เช่น อิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) ส่งเสริมความเพียรและความตั้งใจในหน้าที่ ขณะที่ สัปปุริสธรรม 7 และหลักอธิษฐานธรรม 4 เน้นการยึดมั่นในความซื่อสัตย์ การคิดอย่างรอบคอบ และการยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ อันเป็นรากฐานที่เกื้อหนุนต่อจริยธรรมของผู้ปฏิบัติราชการ

ทฤษฎีความต้องการของ Maslow

ทฤษฎีความต้องการของ Abraham Maslow อธิบายถึงลำดับขั้นของความต้องการของมนุษย์ซึ่งมีผลต่อแรงจูงใจและพฤติกรรม โดยแบ่งออกเป็น 5 ขั้น ได้แก่

1) ความต้องการทางร่างกาย เช่น อาหาร น้ำ ที่พักอาศัย

2) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย ทั้งด้านชีวิต การงาน และสุขภาพ

3) ความต้องการความรักและการเป็นที่ยอมรับจากผู้อื่น เช่น ครอบครัว มิตรภาพ

4) ความต้องการการยอมรับนับถือ เช่น การได้รับเกียรติ ความภาคภูมิใจ และ

5) ความต้องการการบรรลุศักยภาพสูงสุดของตนเอง (self-actualization) ซึ่งคือการได้ทำในสิ่งที่ตนเองเชื่อว่ามีคุณค่าและมีความหมายต่อชีวิต

ทฤษฎีการบริหารจัดการ โดย อภินันท์ จันตะนี (2563)

ทฤษฎีการบริหารจัดการของ อภินันท์ จันตะนี (2563) นำเสนอกรอบแนวคิดที่สำคัญของการบริหารจัดการซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 5 ประการ ได้แก่ นโยบาย การวางแผน การจัดองค์การ การประสานงาน และการควบคุม สรุปได้ดังนี้

1) นโยบาย (Policy) ซึ่งเป็นเครื่องมือเชิงวิสัยทัศน์ที่กำหนดทิศทางและการดำเนินงานภายในองค์กรอย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ ต่อมาคือ

2) การวางแผน (Planning) ซึ่งเป็นกระบวนการวิเคราะห์ล่วงหน้าเพื่อกำหนดว่าควรทำอะไร อย่างไร ที่ไหน และเมื่อใด ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด

3) การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการกำหนดโครงสร้างงาน บุคลากร และหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรให้สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร

4) การประสานงาน (Coordinating) ซึ่งเน้นการสื่อสารและสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างบุคลากร เพื่อป้องกันการทำงานซ้ำซ้อนหรือขัดแย้ง และสร้างความสามัคคีในการทำงาน

5) การควบคุม (Controlling) ซึ่งทำหน้าที่ตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนและเป้าหมายที่วางไว้ โดยถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่สัมพันธ์กับการวางแผนและใช้ในการบริหารจัดการเพื่อให้แน่ใจว่ากิจกรรมต่าง ๆ บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรได้อย่างแท้จริง ทฤษฎีนี้จึงครอบคลุมกระบวนการบริหารจัดการตั้งแต่ต้นจนจบอย่างเป็นระบบและสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทขององค์กรยุคปัจจุบัน

ทฤษฎีบริหารจัดการคุณภาพของเด็มมิ่ง (**TQM**: W. Edwards Deming, 1900-1993) ได้พัฒนาทฤษฎีบริหารจัดการคุณภาพทั้งองค์กร โดยเน้นการบริหารคุณภาพเป็นการจัดระบบการทำงาน เพื่อให้ผลงานได้สร้างความพอใจ ความประทับใจและความมั่นใจให้กับผู้มาใช้บริการ ทั้งภายนอกและภายในองค์กร ซึ่งแบ่งระดับการดำเนินงานไปตามระดับของบุคลากรในองค์การได้ ดังนี้

1) การบริหารคุณภาพ เป็นผู้กำหนดทิศทางหรือแนวทางอย่างกว้าง ๆ ในการดำเนินงานซึ่งเป็นภารกิจของผู้บริหารระดับสูงสุดในองค์การ

2) การจัดการคุณภาพ เป็นการนำนโยบายคุณภาพมากำหนดข้อปฏิบัติให้เป็นเป้าหมายด้านคุณภาพ และต้องมีการกำหนดเป็นแผนคุณภาพสำหรับการดำเนินงานต่อไป เป็นภารกิจของผู้จัดการฯ

3) การดำเนินงานให้เกิดคุณภาพ เป็นหน้าที่การปฏิบัติงานให้บรรลุผลหรือเป้าหมายที่เป็นไปตามคุณภาพ ซึ่งจะต้องตรวจติดตาม ปรับปรุงแก้ไข และการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

ดังนั้น การบริหารจัดการคุณภาพ ต้องอาศัยการทำงานที่ต้องประสานกันด้วยดี ซึ่งเป็นการบริหารคุณภาพ ที่เรียกว่า “วงจรเด็มมิ่ง (Deming Cycle) หรือวงจร PDCA” จึงมีภารกิจหลัก 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การวางแผน (Plan : P)

ขั้นที่ 2 การปฏิบัติตามแผน (Do : D)

ขั้นที่ 3 การตรวจสอบผลการปฏิบัติ (Check : C)

ขั้นที่ 4 การปรับปรุง/แก้ไขปัญหา (Act : A)

โดยขั้นตอนทั้ง 4 นี้ จะต้องปฏิบัติต่อเนื่องกันไปไม่สิ้นสุด ซึ่งเสมือนกับเป็นวงจรอันหนึ่ง วงจรหรือวงล้อ(PDCA) หมุนเวียนปรับปรุงเปลี่ยนไป กล่าวคือ เป็นขั้นตอนในการที่ทำให้งานเสร็จอย่างถูกต้อง มี

อิทธิบาท 4 (accomplishment; basis for success) คือฐานหรือหนทางไปสู่ความสำเร็จหรือคุณธรรมนำให้บรรลุถึงความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ โดยคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี 4 ประการ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการจัดการ คือ

1) ฉันทะ (zeal; aspiration) เป็นความพอใจในสิ่งที่ตนถือปฏิบัติว่าดีที่สุด ซึ่งผู้ทำงานควรจะได้ข้อนี้เป็นกำลังใจอันแรกที่ทำให้เกิดคุณธรรม มีความตระหนักในสิ่งที่ทำด้วยความรับผิดชอบและใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ พร้อมทั้งปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

2) วิริยะ (energy; effort; exertion; perseverance) เป็นความพากเพียร ในการการะทำที่ติดต่อไม่ขาดตอนเป็นระยะยาวจนประสบความสำเร็จ คำนี้ มีความหมายของคำว่า ความกล้าหาญ เจืออยู่ด้วยส่วนหนึ่งความพากเพียรในสิ่งนั้น ซึ่งเป็นกระบวนการหรือขั้นตอนการปฏิบัติงานจนกระทั่งบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

3) จิตตะ (thoughtfulness; active thought; dedication) เป็นความไม่ทอดทิ้งในสิ่งที่ปฏิบัติงานนั้น และทำงานด้วยความรู้สึกรับผิดชอบในสิ่งทำอยู่เสมอ ซึ่งเป็นจุดประสงค์ที่จะทำสิ่งนั้นให้เด่นชัดอยู่ในใจเสมอ โดยมีสมาธิในขณะปฏิบัติงานอยู่ด้วยอย่างเต็มที่

4) วิมังสา (investigation; examination; reasoning; testing) เป็นความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความ สำเร็จเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้ลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไปตลอดเวลา ซึ่งเป็นทำงานด้วยสมองและสติปัญญาอย่างเต็มที่ หากผู้จัดการที่ประกอบด้วยคุณธรรม 4 อย่างนี้แล้ว ย่อมประสบความสำเร็จในสิ่งที่ดีมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็น ความดับทุกข์หรือแก้ไขปัญหาได้โดยสิ้นเชิง ดังนั้น อิทธิบาท 4 เป็นวิสัยในการจัดการเพื่อทำให้เจริญยิ่งๆขึ้นไปได้มากเท่าใด ย่อมได้รับผลเต็มกำลังของอิทธิบาทนั้น แม้ในสิ่งที่อาจคิด/ถือว่าเป็นของเหลือวิสัย แต่ด้วยเหตุและผลย่อมสำเร็จไปในที่สุดหรือบรรลุนิพพาน

พุทธวิธีบริหาร (ประยูร ธมฺจิตฺโต, 2549). ใช้สำหรับนักบริหาร โดยหน้าที่ (Function) ของนักบริหารมีองค์ประกอบ 5 ประการ (POSDC) ดังนี้ (พระพรหมคณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2552)

P - Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O - Organization หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจภายในองค์กร

S - Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคคลากรและการใช้คนให้เหมาะกับงาน รวมทั้งส่งความก้าวหน้าในสาขาอาชีพ

D - Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผนผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

C - Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

6.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกในประเด็นที่ศึกษา โดยเน้นการวิเคราะห์แนวคิด ผลการวิจัยที่ผ่านมา และข้อค้นพบที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการเปรียบเทียบ อธิบาย และพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมต่อการดำเนินงานในบริบทปัจจุบัน

1) การวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักการแห่งเศรษฐศาสตร์ ตีพิมพ์เผยแพร่: วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.: 2561 วัตถุประสงค์: ศึกษาแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมหลักการเศรษฐศาสตร์

2) รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย: ตีพิมพ์: วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา พ.ศ. 2563 วัตถุประสงค์: ศึกษาแนวทางและรูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ในชุมชนต้นแบบในประเทศไทย

3) ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, ตีพิมพ์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2554 วัตถุประสงค์: ศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสังคมปัจจุบัน

4) Buddhist Economics: A Middle Way for the Market Place, Clair Brow แหล่งตีพิมพ์: Cambridge University Press, ค.ศ. 2017: วัตถุประสงค์: เสนอแนวทางเศรษฐศาสตร์ที่ผสมผสานหลักพุทธธรรมเพื่อสร้างความยั่งยืนและความเป็นธรรมในตลาด

5) The Buddhist Economics of E.F. Schumacher: A Short Introduction, Daniel M. Hausman, แหล่งตีพิมพ์: Journal of Economic Perspectives, ค.ศ.2008: วัตถุประสงค์: วิเคราะห์แนวคิดเศรษฐศาสตร์ของ E.F. Schumacher และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในเศรษฐศาสตร์

7. ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยบูรณาการการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งข้อมูลเชิงตัวเลขและข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี

7.1 รูปแบบและการศึกษาเอกสาร

ผู้ศึกษาใช้การวิจัยแบบผสานวิธีร่วมกับการศึกษาเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากรัฐธรรมนูญ กฎหมาย นโยบาย แผนยุทธศาสตร์ เอกสารราชการ ตำรา บทความวิชาการ บทความวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนโยบายด้านพระพุทธศาสนา การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการขับเคลื่อน

กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาใช้กำหนดกรอบแนวคิด ตัวแปร และประเด็นสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

7.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชลบุรี จำนวน 1,618,066 คน ตามข้อมูลสถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎรของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2566 ผู้ศึกษากำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane ที่ระดับความคลาดเคลื่อน .05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 13 รูป/คน ประกอบด้วยบรรพชิต 7 รูป และคฤหัสถ์หรือฆราวาส 6 คน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหรือมีความเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชลบุรี

7.3 การเลือกและสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงปริมาณใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) โดยเก็บข้อมูลจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชลบุรีและยินดีให้ข้อมูลจนครบจำนวน 400 คน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากบทบาท ประสบการณ์ ความรู้และความเกี่ยวข้องกับการบริหารหรือการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชลบุรี

7.4 เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ความรู้ความเข้าใจต่อนโยบายด้านพระพุทธศาสนาตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมุ่งศึกษาปัญหา อุปสรรค ประสบการณ์ และแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่จังหวัดชลบุรีระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2568

7.5 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงสถิติเชิงอนุมานเพื่อทดสอบสมมติฐานและเปรียบเทียบความแตกต่างของการมีส่วนร่วมตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจำแนกประเด็น จัดหมวดหมู่ และสังเคราะห์สาระสำคัญ จากนั้นนำผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาบูรณาการเพื่ออธิบายข้อค้นพบ และเสนอแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

8. ผลการวิเคราะห์

8.1 เพื่อศึกษาพื้นฐาน แนวคิดและองค์ประกอบของพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม

พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมเป็นแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่มีรากฐานอยู่บนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา อันเนื่องมาจากกลไกทุนนิยมที่เน้นการเติบโตทางวัตถุและการแสวงหาผลกำไรสูงสุด โดยขาดความยั่งยืนในระยะยาว ทำให้เกิดผลกระทบเป็นวงกว้าง เช่น ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร และการเสื่อมถอยของจริยธรรมและคุณค่าทางศีลธรรมในสังคม แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม จึงเกิดขึ้นเพื่อเสนอทางเลือกใหม่ที่เน้น "คุณค่าของมนุษย์" มากกว่า "มูลค่าของวัตถุ" โดยให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ มีสัมมาทิฏฐิ (ความเห็นถูกต้อง) และความพอเพียง ปราศจากความโลภ ความหลง และการบริโภคเกินความจำเป็น พุทธเศรษฐศาสตร์มุ่งเน้นให้มนุษย์ตระหนักถึงเป้าหมายของชีวิตที่แท้จริง และพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการพัฒนาจิตใจ ทฤษฎีนี้ยังชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจไม่ควรถูกขับเคลื่อนด้วยความต้องการที่ไม่รู้จบ และจริยธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันในสังคม มีคุณธรรม ยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งนำไปสู่สังคมที่มีความสุขโดยแท้จริง ทั้งนี้ การใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า นำไปสู่ความสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจและจิตใจ ในขณะที่ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นกระบวนการฝึกตนให้มีวินัย มีสติ และมีปัญญาในการดำเนินชีวิต ซึ่งสามารถเป็นฐานของการตัดสินใจทางเศรษฐกิจอย่างมีจริยธรรมและยั่งยืน การศึกษาพุทธธรรมในมิติเศรษฐศาสตร์และจริยธรรมนี้ ช่วยให้เข้าใจว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่จำเป็นต้องขัดกับคุณธรรม หากแต่สามารถเดินควบคู่กับความเมตตา ความกรุณา และหลักความพอดี เป็นการส่งเสริมให้บุคคลและองค์กรดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในกรอบของคุณธรรม

8.2 เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดนี้กับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจร่วมสมัย

โดยสภาพแวดล้อมของเศรษฐกิจร่วมสมัยที่เผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำทางรายได้ การเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียม การบริโภคเกินความจำเป็น และการเสื่อมถอยของคุณธรรมในสังคม ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมจึงปรากฏขึ้นในฐานะแนวคิดทางเลือกใหม่ที่สามารถตอบโจทย์การแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเป็นองค์รวม แนวคิดนี้ไม่ได้มุ่งเพียงแค่การแก้ปัญหาเศรษฐกิจเชิงวัตถุ พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนกับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจร่วมสมัย ซึ่งถือเป็นรากเหง้าของปัญหาเศรษฐกิจในโลกยุคใหม่ การดำรงชีวิตอย่างมีสติและเข้าใจธรรมชาติของชีวิตตามแนวคิดอริยสัจ 4 จะช่วยลดแรงผลักดันให้มนุษย์แสวงหาความสุขผ่านการบริโภคและซึ่งมีเป้าหมายเพื่อเยียวยาและพัฒนาเศรษฐกิจของโลกยุคปัจจุบัน ที่กำลังเผชิญปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างรุนแรง เสนอให้มีการจัดระบบเศรษฐกิจแบบยั่งยืน สร้างสมดุลระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจกับความสงบสุขทางจิตใจ ทั้งนี้ การจัดสรรทรัพยากรในมุมมองเชิงพุทธเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า มีเหตุมีผล ไม่ฟุ่มเฟือย และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งใกล้เคียงกับแนวทางของ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่กล่าวถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในระดับบุคคลและสังคม โดยมีคุณธรรมเป็นฐานรองรับ แนวทางนี้ไม่เพียงช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ แต่ยังส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีในชุมชน และสนับสนุนความยั่งยืนในระดับระบบเศรษฐกิจโดยรวม

8.3 เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนบนพื้นฐานของจริยธรรม

จากสภาพแวดล้อมของโลกยุคปัจจุบันที่ระบบเศรษฐกิจส่วนใหญ่ถูกขับเคลื่อนด้วยกลไกทุนนิยม ซึ่งมุ่งเน้นการเติบโตของผลกำไรและการสะสมทรัพย์สินเป็นหลัก ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมตามมาอย่างกว้างขวาง ทั้งในแง่ของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ “พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม” ซึ่งได้เสนอหลักการที่สามารถตอบสนองต่อความท้าทายดังกล่าวได้อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน แนวทางดังกล่าวเน้นการผสานหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา ความพอเพียง สัมมาทิฏฐิ และการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ มาใช้เป็นรากฐานของการจัดการเศรษฐกิจ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน และรัฐ แนวคิดนี้ไม่เพียงมุ่งเน้นให้เศรษฐกิจเติบโตเพื่อตอบสนองความต้องการที่ไม่สิ้นสุด แต่กลับเน้นให้เข้าใจ "ความจำเป็นที่แท้จริง" และพัฒนาระบบเศรษฐกิจที่มีดุลยภาพระหว่างวัตถุและจิตใจ จึงเป็นแนวทางที่ควรได้รับการส่งเสริมให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในทุกระดับของสังคม ทั้งนี้ การใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มัชฌิมาปฏิปทา และมัตตัญญุตา ช่วยให้เกิดการบริโภคอย่างพอเพียงและการดำรงชีพอย่างมีคุณค่า ส่วนในระดับชุมชน แนวทางเศรษฐกิจพุทธส่งเสริมการรวมกลุ่ม การแบ่งปัน และการร่วมมืออย่างเป็นธรรม ขณะที่ในระดับองค์กร การบูรณาการพุทธธรรมเข้ากับยุทธศาสตร์และการบริหาร

8.4 องค์ความรู้ใหม่

จากพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนบนฐานจริยธรรม พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการบูรณาการหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเข้ากับแนวทางการจัดการเศรษฐกิจ โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจร่วมสมัยที่ขับเคลื่อนด้วยทุนนิยมนำเสนอทิศทางเศรษฐกิจที่เน้น "คุณค่าของมนุษย์" มากกว่า "มูลค่าของวัตถุ" โดยให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ และลดแรงผลักดันจากความโลภ ทั้งนี้ พุทธเศรษฐศาสตร์ยังเสนอแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน และสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับจิตวิญญาณของมนุษย์ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ

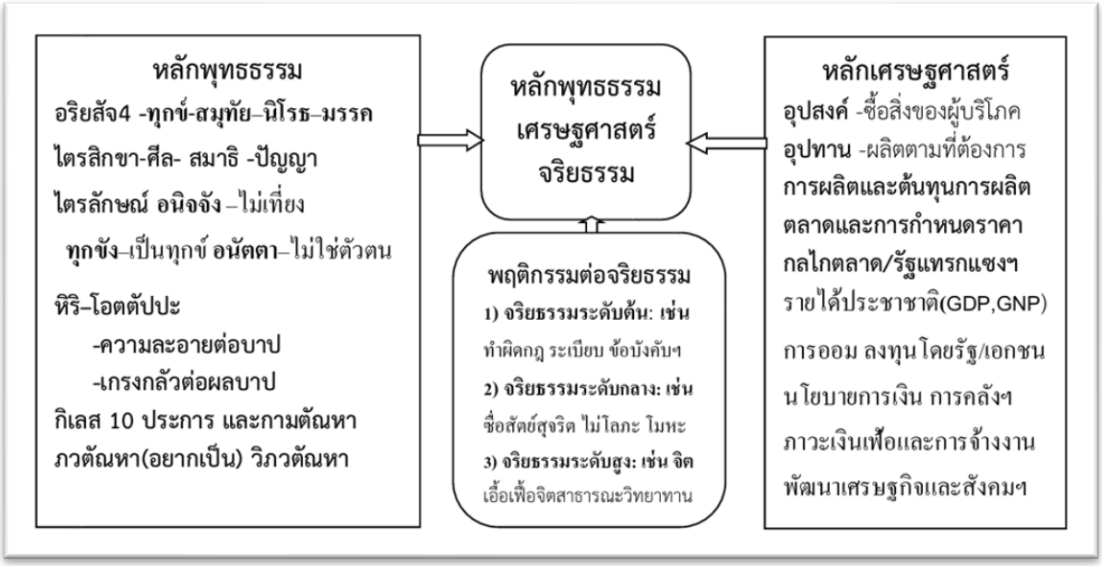

แผนภาพ -แสดงระดับจริยธรรมที่สอดรับกับหลักพุทธธรรมและหลักเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย

1) จริยธรรมระดับต้น หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนตรงตามความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา ใจ และมีวินัยในตนเองและต่อผู้อื่น เช่น ไม่สับปลับกลับกลอก พูดตามความจริง ไม่โกหกมดเท็จ ไม่คดโกง ไม่หยิบของผู้อื่นก่อนได้รับอนุญาต ไม่ปลอมแปลงเอกสาร ไม่ทุจริตในการสอบทุกประเภท ต้องยอมรับเมื่อทำผิด ไม่ถือเอาของผู้อื่นมาเป็นของตน ไม่ประพฤติตนเป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก และไม่นำสิ่งของส่วนรวมไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตน

2) จริยธรรมระดับกลาง หมายถึง เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกในบุคคล โดยปฏิบัติตามหลักศีลธรรมจรรยาบรรณ และมีความประพฤติปฏิบัติตนเป็นอย่างที่ดีงามที่เกิดจากการมีคุณธรรมในเรื่องนั้น ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อส่วนรวม

3) จริยธรรมระดับสูง หมายถึง การเป็นผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อสังคม มีจิตสาธารณะ เป็นผู้มีความเมตตาสูง เป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณบิดามารดา ครู-อาจารย์ และผู้มีพระคุณทั้งหลาย ด้วยการกระทำทางกาย วาจา หรือสิ่งของ โดยมีพฤติกรรมการแสดงออกถึงความเคารพนับถือ และการให้ความรู้วิชาการเป็นวิทยาทาน

9. สรุปผลการวิจัย

1) พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมเป็นแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นการเยียวยาปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจที่ได้รับผลกระทบจากทุนนิยมซึ่งยึดติดกับการเติบโตทางวัตถุและผลกำไรสูงสุด โดยไม่คำนึงถึงความยั่งยืนและจริยธรรม ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร และการเสื่อมถอยของคุณค่าทางสังคม แนวคิดนี้เสนอทางเลือกใหม่โดยเน้น “คุณค่าของมนุษย์” แทน “มูลค่าของวัตถุ” ส่งเสริมการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ สัมมาทิฏฐิ และความพอเพียง เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจที่สมดุลทั้งด้านวัตถุและจิตใจ พร้อมทั้งปลูกฝังจริยธรรมในกระบวนการผลิต การบริโภค และการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและมั่นคงอย่างยั่งยืนในระยะยาว

2) ภายใต้บริบทของเศรษฐกิจร่วมสมัยที่กำลังเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างลึกซึ้ง ทั้งในด้านความเหลื่อมล้ำทางรายได้ การเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียม การบริโภคเกินความจำเป็น และการเสื่อมถอยของคุณธรรมในสังคม ทฤษฎีพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมจึงเกิดขึ้นเพื่อเสนอแนวทางแก้ไขอย่างเป็นองค์รวม โดยไม่จำกัดอยู่แค่การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจเชิงวัตถุ แต่ยังเน้นการพัฒนาจิตใจและคุณธรรมควบคู่กัน แนวคิดนี้ยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา ความพอเพียง และสัมมาทิฏฐิ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดระเบียบระบบเศรษฐกิจให้ตอบสนองต่อความจำเป็นแท้จริงของมนุษย์ มากกว่าการแสวงหากำไรสูงสุด จึงถือเป็นแนวทางทางเลือกที่มุ่งสร้างสมดุลระหว่างความต้องการทางวัตถุและคุณค่าทางจริยธรรมอย่างยั่งยืน

3) จากสภาพแวดล้อมของโลกยุคปัจจุบันที่ระบบเศรษฐกิจขับเคลื่อนด้วยกลไกทุนนิยมซึ่งเน้นการแสวงหากำไรและการสะสมทรัพย์สิน ส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร และการเสื่อมถอยของคุณธรรม แนวคิด “พุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม” จึงถูกเสนอขึ้นเป็นทางเลือกที่ตั้งอยู่บนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา ความพอเพียง สัมมาทิฏฐิ และการ

ดำเนินชีวิตอย่างมีสติ เพื่อเป็นแนวทางจัดการเศรษฐกิจที่ยั่งยืนทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และรัฐ แนวคิดนี้ไม่เพียงมุ่งลดปัญหาเศรษฐกิจเชิงวัตถุ แต่ยังส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของมนุษย์ ชี้ให้เห็นว่าเศรษฐกิจควรตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์อย่างสมดุล ควบคู่ไปกับการฟื้นฟูคุณธรรมในสังคม เพื่อสร้างความยั่งยืนอย่างแท้จริงทั้งทางเศรษฐกิจและจิตวิญญาณ

ข้อเสนอแนะ

1). ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย: รัฐควรกำหนดนโยบายเศรษฐกิจที่บูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น ความพอเพียง เมตตา และสัมมาทิฏฐิ เข้ากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางจริยธรรม พร้อมทั้งสนับสนุนให้มีการส่งเสริมการศึกษาเรื่องพุทธเศรษฐศาสตร์ เพื่อยกระดับจิตสำนึกด้านคุณธรรมในระดับนโยบาย

2) การประยุกต์ใช้ประโยชน์: สามารถประยุกต์ใช้แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ในระดับชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากรโดยยึดหลักความพอเพียง การส่งเสริมวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและยั่งยืนผ่านโครงการเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการพัฒนาองค์กรธุรกิจให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยปลูกฝังจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างสังคมที่เท่าเทียมมากขึ้น

3) การวิจัยครั้งต่อไป: ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์เพื่อประเมินประสิทธิภาพของการนำแนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมไปใช้จริงในชุมชนหรือองค์กรธุรกิจ รวมถึงการวิจัยเปรียบเทียบระหว่างระบบเศรษฐกิจที่ใช้หลักทุนนิยมล้วน กับระบบเศรษฐกิจที่ผสมผสานหลักธรรม เพื่อวัดผลด้านความยั่งยืน คุณภาพชีวิต และคุณธรรมในสังคมอย่างเป็นระบบ

10. เอกสารอ้างอิง

ประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือน. (2564). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 138 ตอนพิเศษ 109 ง.*

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). *จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่.* กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระราชบัญญัติ (2562). *มาตรฐานทางจริยธรรม.* ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอน 50 ก

อภินันท์ จันตะนี. (2565).*การศึกษาวิปัสสนาญาณตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาผลงานวิชาการ.* วารสารศิลปศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ. ปีที่ 65 ฉบับที่ 1 (มกราคม–เมษายน 2565)

Atkinson, R.L. (1969). *Introduction to Psychology.* New York: Harcourt.

Aristotle. (2000). *Ethics and the Virtues.* Oxford: Oxford University Press.

E. F. SCHUMACHER. (1973). *SMALL IS BEAUTIFUL Economics as If People Mattered.* London: Blond & Briggs.

Good, C.V. (1973). *Dictionary of Education.* New York: McGraw-Hill.

Kohlberg, L. (1984). *The Psychology of Moral Development.* San Francisco: Harper & Row.

บทความวิชาการ

1. ความจำเป็นที่นักเรียนมัธยมต้องมีความรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์ (AI): การสังเคราะห์เชิงนโยบาย การเรียนรู้ จริยธรรม และสมรรถนะอนาคต

The Necessity of Artificial Intelligence (AI) Literacy for Secondary School Students: A Synthesis of Policy, Learning, Ethics, and Future Competencies

โยธี จันตะนี

สาขาการจัดการนวัตกรรม สำนักปัญญาประดิษฐ์และนวัตกรรม มูลนิธิแสงสีวิชาการ

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์เหตุผลเชิงวิชาการ นโยบาย และการปฏิบัติที่อธิบายว่าเหตุใดนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจึงจำเป็นต้องมีความรู้เรื่องปัญญาประดิษฐ์หรือ AI ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ และตลาดแรงงาน บทความกำหนดขอบเขตที่ “AI literacy สำหรับนักเรียนมัธยม” ซึ่งหมายถึงความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการทำงานของ AI ความสามารถในการใช้ AI เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ การประเมินความน่าเชื่อถือของผลลัพธ์จาก AI การตระหนักรู้ด้านจริยธรรม ความเป็นส่วนตัว อคติ และผลกระทบทางสังคม การสังเคราะห์เอกสารใช้แหล่งข้อมูลจากหน่วยงานไทยและต่างประเทศในช่วงไม่เกิน 5 ปี เช่น กระทรวงศึกษาธิการ สพฐ. สสวท. สวทช. depa, UNESCO, OECD, UNICEF และ World Economic Forum เพื่อทำให้ข้อเสนอมีความร่วมสมัย ตรวจสอบได้ และเชื่อมโยงกับบริบทการศึกษาไทย

ผลการสังเคราะห์ชี้ว่า ความรู้เรื่อง AI สำหรับนักเรียนมัธยมมีความจำเป็นอย่างน้อย 5 มิติ ได้แก่ มิติการเรียนรู้ มิติทักษะอนาคต มิติจริยธรรมและความปลอดภัย มิติความเสมอภาคทางดิจิทัล และมิติการเตรียมพลเมืองให้มีส่วนร่วมในสังคมที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลและอัลกอริทึม บทความเสนอว่าโรงเรียนไม่ควรมอง AI เป็นเพียงเครื่องมือช่วยทำการบ้านหรือความเสี่ยงต่อการทุจริตทางวิชาการ แต่ควรมองเป็น “ความรู้พื้นฐานใหม่” ที่นักเรียนต้องเรียนรู้ควบคู่กับการคิดเชิงวิพากษ์ การสื่อสาร การแก้ปัญหา และความรับผิดชอบต่อสังคม องค์ความรู้ใหม่ของบทความคือกรอบ “AI-RISE Model” ซึ่งประกอบด้วย Readiness, Intelligent Use, Safety and Ethics, Equity และ Future Skills เพื่อใช้เป็นกรอบพัฒนาความรู้ AI สำหรับนักเรียนมัธยมในระดับโรงเรียน

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์, นักเรียนมัธยม, ความรู้เท่าทัน AI

Abstract

This academic article aims to synthesize academic, policy, and practical rationales explaining why secondary school students need knowledge of artificial intelligence (AI) in an era where digital technology has become an integral part of everyday life, learning, and the labour market. The article focuses on "AI literacy for secondary school students," which refers to a basic understanding of how AI works, the ability to use AI to support learning, the capacity to evaluate the reliability of AI-generated outputs, and awareness of ethics, privacy, bias, and social impacts. The synthesis draws on documents from Thai and international organizations published within the past five years, including the Ministry of Education, OBEC, IPST, NSTDA, depa, UNESCO, OECD, UNICEF, and the World Economic Forum. These sources ensure that the article's propositions are contemporary, verifiable, and relevant to the Thai educational context.

The synthesis indicates that AI knowledge for secondary school students is necessary in at least five dimensions: learning, future skills, ethics and safety, digital equity, and the preparation of citizens to participate in a society increasingly driven by data and algorithms. The article argues that schools should not regard AI merely as a tool for completing homework or as a risk to academic integrity. Rather, AI should be viewed as a "new foundational literacy" that students need to develop alongside critical thinking, communication, problem-solving, and social responsibility. The article's new contribution is the "AI-RISE Model," consisting of Readiness, Intelligent Use, Safety and Ethics, Equity, and Future Skills. This model is proposed as a framework for developing AI literacy among secondary school students at the school level.

Keywords: Artificial Intelligence, Secondary School Students, AI Literacy

1. บทนำ

ปัญญาประดิษฐ์หรือ AI ได้เปลี่ยนจากเทคโนโลยีเฉพาะทางของนักวิทยาการคอมพิวเตอร์ไปสู่เครื่องมือทั่วไปที่นักเรียน ครู ผู้ปกครอง และแรงงานทุกสาขาสามารถเข้าถึงได้ผ่านระบบค้นหา ผู้ช่วยอัจฉริยะ แพลตฟอร์มการเรียนรู้ โปรแกรมสร้างภาพ ระบบแปลภาษา และ Generative AI ความเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้การศึกษาไม่สามารถมอง AI เป็นเรื่องไกลตัวได้อีกต่อไป UNESCO ระบุว่า การบูรณาการเป้าหมายการเรียนรู้ด้าน AI เข้าสู่หลักสูตรเป็นเรื่องสำคัญเพื่อให้นักเรียนสามารถใช้ AI ได้อย่างปลอดภัย มีความหมาย และมีความรับผิดชอบ (UNESCO, 2024) ขณะเดียวกัน OECD ชี้ว่า AI และหุ่นยนต์มีความสามารถเพิ่มขึ้นในการทำงานที่

เคยถือเป็นทักษะของมนุษย์ และอาจเปลี่ยนบทบาทของการศึกษาในการเตรียมผู้เรียนสู่โลกงานในอนาคต (OECD, 2024) ดังนั้น นักเรียนมัธยมซึ่งอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากการศึกษาขั้นพื้นฐานสู่การศึกษาต่อและอาชีพ จำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับ AI เพื่อไม่เป็นเพียงผู้บริโภคเทคโนโลยี แต่เป็นผู้ใช้ ผู้ประเมิน และผู้กำกับการใช้เทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณ

ในบริบทประเทศไทย ความจำเป็นดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายระดับชาติและทิศทางการพัฒนากำลังคนดิจิทัล แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย พ.ศ. 2565–2570 มีเป้าหมายส่งเสริมระบบนิเวศ AI เพื่อยกระดับเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชน ผ่าน 5 ยุทธศาสตร์และ 15 แผนงาน (NSTDA, 2025) ขณะที่กระทรวงศึกษาธิการได้เผยแพร่คู่มือการใช้ AI สำหรับครู นักเรียน โรงเรียน และผู้ปกครองในประเทศไทย พ.ศ. 2568 ซึ่งสะท้อนว่าการใช้ AI ในโรงเรียนจำเป็นต้องมีแนวทางที่เป็นระบบ ไม่ใช่ปล่อยให้เกิดการใช้งานตามความเข้าใจส่วนบุคคล (Ministry of Education, 2025) นอกจากนี้ ความร่วมมือระหว่าง สสวท. สพฐ. สอศ. และ สวทช. ในการขับเคลื่อนการสอน AI มีเป้าหมายให้ผู้สอน นักเรียน และนักศึกษาทุกช่วงชั้นมีความรู้ด้าน AI เข้าใจจริยธรรม และพร้อมเป็นพลเมืองดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 (IPST, 2024)

ช่องว่างสำคัญของการศึกษาไทยจึงไม่ใช่คำถามว่า “ควรให้เด็กใช้ AI หรือไม่” แต่คือ “ควรทำให้นักเรียนมัธยมเข้าใจ AI อย่างไรจึงจะปลอดภัย เป็นธรรม และเกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้จริง” หากโรงเรียนห้ามใช้ AI โดยไม่สอนหลักคิด นักเรียนอาจใช้ AI อย่างลับ ๆ โดยขาดความเข้าใจเรื่องความถูกต้อง อคติ ข้อมูลส่วนบุคคล และความรับผิดชอบทางวิชาการ ในทางกลับกัน หากเปิดให้ใช้โดยไม่มีหลักเกณฑ์ ก็อาจเกิดการพึ่งพา AI มากเกินไปและลดทอนการคิดด้วยตนเอง บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์ความจำเป็นที่นักเรียนมัธยมต้องมีความรู้เรื่อง AI วิเคราะห์มิติสำคัญที่ควรบรรจุใน AI literacy และเสนอกรอบองค์ความรู้ใหม่สำหรับใช้พัฒนานักเรียนมัธยมในบริบทโรงเรียนไทย

2. เนื้อหา

2.1 ความหมายและขอบเขตของความรู้เรื่อง AI สำหรับนักเรียนมัธยม

ความรู้เรื่อง AI สำหรับนักเรียนมัธยมไม่ควรถูกจำกัดอยู่เพียงการรู้จักชื่อเครื่องมือ เช่น ChatGPT, Gemini, Copilot หรือระบบสร้างภาพ แต่ควรหมายถึงชุดสมรรถนะที่ช่วยให้นักเรียนเข้าใจว่า AI คือระบบที่ใช้ข้อมูล อัลกอริทึม และแบบจำลองทางคณิตศาสตร์เพื่อเรียนรู้รูปแบบ ตัดสินใจ คาดการณ์ หรือสร้างผลลัพธ์ใหม่ ความรู้พื้นฐานนี้ต้องอยู่ในระดับที่เหมาะสมกับวัย ไม่จำเป็นต้องเริ่มจากการเขียนโค้ดขั้นสูง แต่ควรเริ่มจากความเข้าใจว่า AI ทำอะไรได้ ทำอะไรไม่ได้ ใช้ข้อมูลอย่างไร และเหตุใดผลลัพธ์ของ AI จึงต้องถูกตรวจสอบเสมอ UNESCO เสนอกรอบสมรรถนะ AI สำหรับนักเรียนที่ครอบคลุม 4 มิติ ได้แก่ แนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จริยธรรมของ AI เทคนิคและการประยุกต์ใช้ AI และการออกแบบระบบ AI (UNESCO, 2024)

สำหรับระดับมัธยม ความรู้ AI จึงควรครอบคลุมอย่างน้อย 4 ชั้น ชั้นแรกคือ AI awareness หรือการรู้ว่า AI อยู่รอบตัวในระบบแนะนำวิดีโอ แพลตฟอร์มเรียนออนไลน์ ระบบแปลภาษา การค้นหา และแอปพลิเคชันต่าง ๆ ชั้นที่สองคือ AI use หรือการใช้ AI เพื่อช่วยเรียน เช่น ตั้งคำถาม สรุปเนื้อหา ฝึกภาษา สร้างแบบฝึกหัด หรือจำลองบทสนทนา ชั้นที่สามคือ AI evaluation หรือการประเมินผลลัพธ์ เช่น ตรวจสอบแหล่งอ้างอิง แยกแยะข้อเท็จจริงกับความเห็น ระวังข้อมูลผิดพลาด และเข้าใจว่า AI อาจสร้างคำตอบที่ดูน่าเชื่อแต่ไม่ถูกต้อง ชั้นที่สี่คือ AI ethics and citizenship หรือการใช้ AI อย่างรับผิดชอบ ไม่ละเมิดผลงานผู้อื่น ไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคล ไม่ใช้ AI สร้างความเสียหาย และเข้าใจผลกระทบต่อสังคม

ความรู้ AI สำหรับนักเรียนมัธยมจึงเป็นการบูรณาการระหว่างทักษะดิจิทัล การคิดเชิงวิพากษ์ จริยธรรมข้อมูล และความพร้อมต่ออาชีพ ไม่ใช่วิชาเทคโนโลยีอย่างแยกส่วน depa ระบุว่า AI ในการศึกษามีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้เฉพาะบุคคล การช่วยครู การวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน และการพัฒนาวิชาชีพครู ซึ่งสะท้อนว่า AI จะเป็นทั้งเนื้อหาที่ต้องเรียนและเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ (depa, 2024) ดังนั้น การกำหนดขอบเขต AI literacy สำหรับมัธยมควรเน้น “เข้าใจ–ใช้เป็น–ตรวจสอบได้–รับผิดชอบ–ต่อยอดได้” มากกว่าการเน้นเพียงการใช้โปรแกรมให้คล่อง

2.2 เหตุผลด้านการเรียนรู้: AI เป็นเครื่องมือเสริมการคิด ไม่ใช่เครื่องมือแทนการคิด

เหตุผลสำคัญประการแรกที่นักเรียนมัธยมต้องมีความรู้เรื่อง AI คือ AI ได้เข้ามาเป็นเครื่องมือเสริมการเรียนรู้ในแทบทุกวิชา นักเรียนสามารถใช้ AI เพื่ออธิบายบทเรียนซ้ำด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ฝึกทำโจทย์ สร้างตัวอย่างเพิ่มเติม แปลภาษา วิเคราะห์โครงสร้างเรียงความ หรือซักถามในเรื่องที่ไม่กล้าถามครู อย่างไรก็ตามประโยชน์เหล่านี้จะเกิดขึ้นจริงก็ต่อเมื่อนักเรียนเข้าใจวิธีใช้ AI อย่างถูกต้อง OECD ชี้ว่า Generative AI สามารถสนับสนุนการเรียนรู้ได้เมื่ออยู่ภายใต้หลักการสอนที่ชัดเจน แต่หากใช้โดยไม่มีการออกแบบทางการ

สำหรับนักเรียนมัธยม ปัญหาที่น่ากังวลคือการใช้ AI เพื่อ “ให้ได้คำตอบ” มากกว่าการใช้ AI เพื่อ “เข้าใจวิธีคิด” หากนักเรียนป้อนโจทย์ให้ AI ทำรายงานทั้งหมด นักเรียนอาจได้ชิ้นงานที่ดูดี แต่ไม่ได้ฝึกการอ่าน การวิเคราะห์ การจัดโครงเรื่อง การอ้างอิง และการเขียนด้วยตนเอง ในทางกลับกัน หากครูออกแบบกิจกรรมให้ AI เป็นคู่สนทนาทางความคิด เช่น ให้นักเรียนถาม AI แล้วตรวจสอบคำตอบกับหนังสือ ให้วิเคราะห์ว่า AI ตอบผิดตรงไหน หรือให้ใช้ AI เสนอหลายมุมมองก่อนเขียนข้อสรุปของตนเอง AI จะกลายเป็นเครื่องมือฝึกคิดเชิงวิพากษ์ได้

ความรู้ AI จึงจำเป็นเพื่อให้นักเรียนแยกแยะระหว่าง “การใช้ AI อย่างช่วยเสริม” กับ “การใช้ AI อย่างทดแทนความพยายามทางปัญญา” โรงเรียนต้องสอนหลักการใช้ prompt อย่างรับผิดชอบ การอ้างอิงเมื่อใช้ AI ช่วยคิด การตรวจสอบข้อเท็จจริง และการสะท้อนคิดหลังใช้ AI กระทรวงศึกษาธิการไทยเผยแพร่คู่มือการใช้ AI สำหรับครู นักเรียน โรงเรียน และผู้ปกครองในปี 2568 ซึ่งสะท้อนว่าระบบโรงเรียนต้องมีแนวทางการใช้ AI อย่างเป็นทางการ ไม่ใช่เพียงห้ามหรืออนุญาตอย่างกว้าง ๆ (Ministry of Education, 2025)

กล่าวโดยสรุป AI จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ก็ต่อเมื่อนักเรียนมีความรู้พอที่จะใช้ AI เป็น "ผู้ช่วยฝึกคิด" ไม่ใช่ "ผู้ทำงานแทน" ความรู้ AI จึงควรถูกจัดเป็นสมรรถนะพื้นฐานของนักเรียนมัธยมในยุคใหม่

2.3 เหตุผลด้านทักษะอนาคตและตลาดแรงงาน

เหตุผลประการที่สองคือ AI กำลังเปลี่ยนโครงสร้างทักษะที่จำเป็นต่ออนาคตการทำงาน นักเรียนมัธยมในปัจจุบันจะเข้าสู่มหาวิทยาลัยหรือแรงงานในช่วงที่ระบบอัตโนมัติ การวิเคราะห์ข้อมูล และเครื่องมือ AI เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของงานหลากหลายสาขา ไม่เฉพาะงานวิศวกรรมหรือคอมพิวเตอร์เท่านั้น แต่รวมถึงสุขภาพ ธุรกิจ การตลาด การเกษตร อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ กฎหมาย การศึกษา และงานบริการ World Economic Forum รายงานว่า Future of Jobs Report 2025 สำรวจมุมมองนายจ้างขนาดใหญ่กว่า 1,000 ราย ครอบคลุมแรงงานมากกว่า 14 ล้านคนใน 55 เศรษฐกิจ เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มงานและทักษะช่วงปี 2025–2030 โดยทักษะด้าน AI, big data, networks, cybersecurity และ digital literacy เป็นกลุ่มทักษะที่มีแนวโน้มเติบโตสูง (World Economic Forum, 2025)

ในบริบทไทย ความต้องการพัฒนากำลังคนด้าน AI ถูกกำหนดไว้ในแผนระดับชาติ แผนปฏิบัติการด้าน AI ของประเทศไทย พ.ศ. 2565–2570 มีเป้าหมายพัฒนาระบบนิเวศ AI เพื่อยกระดับเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต (NSTDA, 2025) และมีรายงานว่าแผนดังกล่าวได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2565 (AI Thailand, 2024) นอกจากนี้ depa ระบุในแนวทาง Digital Skill Roadmap ว่าทักษะด้าน Data and AI เป็นหนึ่งในกลุ่มทักษะดิจิทัลที่จำเป็นต่อวิชาชีพซึ่งตลาดต้องการ (depa, 2024)

นักเรียนมัธยมจึงควรเริ่มเรียนรู้ AI ไม่ใช่เพื่อให้ทุกคนเป็นนักพัฒนา AI แต่เพื่อให้ทุกคนมี "ความสามารถทำงานร่วมกับ AI" ในอนาคต นักเรียนสายวิทยาศาสตร์อาจใช้ AI วิเคราะห์ข้อมูลหรือจำลองสถานการณ์ นักเรียนสายศิลปะอาจใช้ AI ช่วยระดมไอเดียหรือสร้างต้นแบบ นักเรียนสายภาษาอาจใช้ AI ฝึกการเขียนและแปลภาษา นักเรียนสายอาชีพอาจใช้ AI วิเคราะห์ตลาดหรือออกแบบกระบวนการทำงาน ความรู้ AI จึงเป็นทักษะฐานร่วมที่เชื่อมกับหลายอาชีพ

หากนักเรียนมัธยมไม่มีความรู้ AI พวกเขาอาจเสียเปรียบในการศึกษาต่อ การแข่งขันทางอาชีพ และการปรับตัวต่อโลกงาน ขณะเดียวกัน หากโรงเรียนสอน AI อย่างมีทิศทาง นักเรียนจะไม่เพียงใช้เครื่องมือเป็น แต่จะเข้าใจว่าทักษะมนุษย์ เช่น การคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และจริยธรรม ยังคงเป็นสิ่งที่ AI ทดแทนไม่ได้ทั้งหมด

2.4 เหตุผลด้านจริยธรรม ความปลอดภัย และสิทธิเด็ก

AI เกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนบุคคล การตัดสินใจอัตโนมัติ การแนะนำเนื้อหา การเฝ้าติดตามพฤติกรรม และการสร้างข้อมูลใหม่ ซึ่งทั้งหมดนี้มีผลโดยตรงต่อนักเรียนมัธยมในฐานะเด็กและเยาวชน UNICEF เสนอแนวทางด้าน AI สำหรับเด็ก โดยมุ่งให้รัฐบาลและภาคอุตสาหกรรมออกแบบนโยบายและระบบ AI ที่คำนึงถึงสิทธิเด็ก ความปลอดภัย ความเป็นส่วนตัว ความไม่เลือกปฏิบัติ ความโปร่งใส และความ

รับผิดชอบ (UNICEF, 2021) ต่อมา UNICEF ได้ปรับปรุงแนวทางด้าน AI และเด็กเพื่อส่งเสริมให้ทั้งภาครัฐและเอกชนคำนึงถึงสิทธิเด็กในการกำหนดนโยบายและการปฏิบัติด้าน AI (UNICEF, 2025)

นักเรียนมัธยมเป็นกลุ่มที่มีความสามารถใช้เทคโนโลยีสูง แต่ยังอยู่ในวัยที่ต้องการการคุ้มครอง การสอน AI จึงต้องรวมประเด็นจริยธรรมไว้ตั้งแต่ต้น เช่น การไม่ใส่ข้อมูลส่วนตัวลงในระบบ AI โดยไม่จำเป็น การไม่ใช้ AI สร้างภาพหรือข้อความที่ละเมิดผู้อื่น การไม่ใช้ AI ปลอมแปลงตัวตน การไม่พึ่งพาคำตอบโดยไม่ตรวจสอบ และการเข้าใจว่า AI อาจมีอคติจากข้อมูลที่ใช้ฝึกระบบ หากนักเรียนไม่เข้าใจประเด็นเหล่านี้ AI อาจกลายเป็นช่องทางของการละเมิดสิทธิ การกลั่นแกล้งทางออนไลน์ การบิดเบือนข้อมูล หรือการสร้างความเสียหายทางชื่อเสียง

ประเด็นจริยธรรมยังเชื่อมกับความซื่อสัตย์ทางวิชาการ โรงเรียนจำนวนมากกังวลว่า AI จะทำให้นักเรียนคัดลอกงานง่ายขึ้น แต่การห้ามใช้ AI เพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ เพราะนักเรียนยังสามารถเข้าถึงเครื่องมือได้จากภายนอก โรงเรียนควรเปลี่ยนจากการมอง AI เป็น “ศัตรูของการประเมินผล” ไปสู่การสร้างวัฒนธรรมการใช้ AI อย่างโปร่งใส เช่น ระบุว่าใช้ AI ช่วยส่วนใด อธิบายกระบวนการคิดของตนเอง ส่งหลักฐานการปรับแก้ และใช้การประเมินแบบปากเปล่า โครงงาน หรือ reflection เพิ่มเติม

ดังนั้น ความรู้ AI สำหรับนักเรียนมัธยมต้องรวมทั้งความสามารถเชิงเทคนิคและความรับผิดชอบเชิงจริยธรรม เพราะนักเรียนไม่ได้เป็นเพียงผู้ใช้เครื่องมือ แต่เป็นพลเมืองดิจิทัลที่การกระทำในโลกออนไลน์มีผลต่อผู้อื่นและสังคม

2.5 เหตุผลด้านความเสมอภาคทางการศึกษาและช่องว่างดิจิทัล

AI อาจช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้ หากนักเรียนทุกคนเข้าถึงเครื่องมือ ความรู้ และคำแนะนำที่มีคุณภาพ เช่น นักเรียนในพื้นที่ห่างไกลอาจใช้ AI เป็นผู้ช่วยอธิบายบทเรียนเพิ่มเติม นักเรียนที่ไม่มีครูพิเศษอาจใช้ AI ฝึกทำโจทย์ นักเรียนที่มีความต้องการเฉพาะอาจใช้ AI ช่วยอ่าน ช่วยแปล หรือช่วยสื่อสาร อย่างไรก็ตาม AI ก็อาจเพิ่มความเหลื่อมล้ำได้เช่นกัน หากมีเฉพาะนักเรียนบางกลุ่มที่เข้าถึงอุปกรณ์ อินเทอร์เน็ต เครื่องมือแบบเสียเงิน หรือครูที่มีความพร้อม

ในประเทศไทย นโยบาย “Anywhere Anytime” ของกระทรวงศึกษาธิการมีเป้าหมายส่งเสริมการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานทุกที่ทุกเวลาและจัดหาอุปกรณ์ที่เหมาะสมต่อผู้เรียน โดยระยะที่ 2 ครอบคลุมสถานศึกษาในสังกัด สพฐ. 29,312 โรงเรียน และมีกรอบงบประมาณระยะยาวปีงบประมาณ 2568–2572 (Office of the Permanent Secretary, Ministry of Education, 2024) นโยบายดังกล่าวสะท้อนว่าการเข้าถึงอุปกรณ์และระบบดิจิทัลเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการเรียนรู้ยุคใหม่ ซึ่งรวมถึงการเรียนรู้ AI ด้วย

depa ยังชี้ให้เห็นความสำคัญของการลดช่องว่างดิจิทัลและการพัฒนาทักษะเศรษฐกิจใหม่ เช่น การใช้ AI ผ่านแพลตฟอร์ม EdTech และการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล (depa, 2025) ประเด็นนี้สำคัญมากสำหรับนักเรียนมัธยม เพราะหากโรงเรียนสอน AI เฉพาะในโรงเรียนที่มีทรัพยากรสูง เด็กจาก

ครอบครัวรายได้น้อยหรือพื้นที่ห่างไกลจะถูกทิ้งไว้ข้างหลัง ความรู้ AI จึงไม่ควรถูกมองเป็น “ทักษะพิเศษ” สำหรับเด็กเก่งหรือโรงเรียนชั้นนำ แต่ควรเป็น “สิทธิการเรียนรู้พื้นฐาน” ของนักเรียนทุกคน

แนวทางที่เป็นธรรมควรรวมถึงการจัดอุปกรณ์พื้นฐาน การพัฒนาครู การสร้างแหล่งเรียนรู้ฟรี การใช้ซอฟต์แวร์ที่เข้าถึงง่าย การจัดกิจกรรมแบบไม่ต้องใช้อุปกรณ์ราคาแพง และการสอนหลักคิด AI ผ่านสถานการณ์ใกล้ตัว การสร้าง AI literacy อย่างเสมอภาคจึงเป็นทั้งนโยบายการศึกษาและนโยบายลดความเหลื่อมล้ำ

2.6 เหตุผลด้านบทบาทครูและการออกแบบหลักสูตร

แม้นักเรียนจะเข้าถึง AI ได้ด้วยตนเอง แต่การเรียนรู้ AI ที่มีคุณภาพต้องอาศัยครูและหลักสูตรที่ออกแบบอย่างเหมาะสม ครูต้องไม่ถูกคาดหวังให้เป็นผู้เชี่ยวชาญ AI ขั้นสูงทุกคน แต่ต้องมีความเข้าใจพอที่จะออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ กำหนดขอบเขตการใช้ AI ประเมินชิ้นงาน และให้คำแนะนำด้านจริยธรรม depa ระบุว่าครูต้องมีสมรรถนะในการนำ AI มาบูรณาการกับการสอน และต้องพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับตัวต่อเทคโนโลยี AI (depa, 2024)

ในระดับนโยบายไทย ความร่วมมือระหว่าง สสวท. สพฐ. สอศ. และ สวทช. เพื่อขับเคลื่อนการสอน AI มีเป้าหมายให้ผู้สอน นักเรียน และนักศึกษาทุกช่วงชั้นมีความรู้ด้าน AI และตระหนักเรื่องจริยธรรมในการใช้ประโยชน์ เพื่อเตรียมความพร้อมสู่พลเมืองดิจิทัลและตลาดแรงงานศตวรรษที่ 21 (IPST, 2024) นอกจากนี้ NECTEC ระบุว่าแผน AI แห่งชาติมีเป้าหมายพัฒนากำลังคนด้าน AI หลายระดับ รวมถึงระดับพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับการผลักดัน AI literacy ในการศึกษา (NECTEC, 2024)

หลักสูตร AI สำหรับมัธยมควรออกแบบแบบบูรณาการ ไม่จำเป็นต้องเพิ่มเป็นรายวิชาใหม่เสมอไป แต่สามารถเชื่อมโยงกับวิชาวิทยาการคำนวณ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา ศิลปะ และการงานอาชีพ ตัวอย่างเช่น วิชาคณิตศาสตร์สอนเรื่องข้อมูลและความน่าจะเป็น วิชาภาษาไทยสอนการตรวจสอบข้อความจาก AI วิชาสังคมศึกษาสอนผลกระทบของอัลกอริทึมต่อประชาธิปไตยและข่าวปลอม วิชาศิลปะสอนลิขสิทธิ์และการสร้างสรรค์ร่วมกับ AI ส่วนกิจกรรมแนะแนวสามารถสอนอาชีพใหม่ที่เกี่ยวข้องกับ AI

ดังนั้น ครูและหลักสูตรคือกลไกหลักที่ทำให้ความรู้ AI ของนักเรียนไม่กระจัดกระจาย แต่กลายเป็นสมรรถนะที่พัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ตั้งแต่การรู้จัก AI การใช้ AI เพื่อเรียนรู้ การประเมินผลลัพธ์ การสร้างงานอย่างรับผิดชอบ และการเข้าใจผลกระทบต่อสังคม

2.7 ประเด็นถกเถียง: ควรสอน AI อย่างไรไม่ให้ลดทอนการคิดของนักเรียน

แม้ AI มีประโยชน์มาก แต่ประเด็นถกเถียงสำคัญคือ AI อาจทำให้นักเรียนพึ่งพาเครื่องมือมากเกินไป จนลดความสามารถในการอ่านลึก เขียนด้วยตนเอง แก้ปัญหา และอดทนต่อความยากของการเรียนรู้ ประเด็นนี้ไม่ควรถูกมองข้าม เพราะการเรียนรู้ที่แท้จริงต้องอาศัยความพยายามทางปัญญา การลองผิดลองถูก

และการสะท้อนคิด หาก AI ทำให้กระบวนการเหล่านี้ถูกข้ามไป นักเรียนอาจมีชิ้นงานดีขึ้นแต่ทักษะภายในไม่พัฒนา

OECD เตือนว่า Generative AI อาจเพิ่มประสิทธิภาพของงานโดยไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้จริง หากใช้โดยไม่มีการกำกับทางการสอน (OECD, 2026) ดังนั้น โรงเรียนต้องออกแบบ “ขอบเขตการใช้ AI” ให้ชัดเจน เช่น งานใดใช้ AI ได้ งานใดต้องทำด้วยตนเอง การใช้ AI ต้องเปิดเผยอย่างไร และนักเรียนต้องอธิบายกระบวนการคิดของตนเองได้หรือไม่ การประเมินควรเปลี่ยนจากการดูผลลัพธ์สุดท้ายอย่างเดียว ไปสู่การประเมินกระบวนการ เช่น บันทึกการคิด ร่างงาน การปรับแก้ การอภิปราย และการนำเสนอ

ข้อถกเถียงอีกด้านคือการห้าม AI อาจไม่สอดคล้องกับโลกจริง เพราะในอนาคตการทำงาน คนจำนวนมากจะต้องทำงานร่วมกับ AI การสอนให้ใช้ AI อย่างรับผิดชอบจึงเหมาะสมกว่าการปิดกั้นทั้งหมด อย่างไรก็ตาม การเปิดเสรีโดยไม่มีกรอบก็เสี่ยงต่อการทุจริตทางวิชาการและการพึ่งพาเครื่องมือมากเกินไป ทางออกจึงไม่ใช่ “ห้าม” หรือ “ปล่อย” แต่คือ “สอน–กำกับ–ประเมิน–สะท้อนคิด”

ประเด็นถกเถียงนี้นำไปสู่ข้อสรุปสำคัญว่า ความรู้ AI ของนักเรียนมัธยมต้องมีสองด้านควบคู่กัน คือ ด้านความสามารถในการใช้ประโยชน์ และด้านความสามารถในการจำกัดตนเอง นักเรียนต้องรู้ว่าเมื่อใดควรใช้ AI เมื่อใดไม่ควรใช้ และเมื่อใช้แล้วต้องรับผิดชอบต่อผลลัพธ์อย่างไร

3. ทัศนะของผู้เขียนบทความวิชาการ

1) AI literacy ควรเป็นสมรรถนะพื้นฐาน ไม่ใช่ทักษะพิเศษ: AI literacy ควรถูกยกระดับเป็นสมรรถนะพื้นฐานของนักเรียนมัธยม เช่นเดียวกับการอ่านออกเขียนได้ การคิดคำนวณ และทักษะดิจิทัลทั่วไป เพราะ AI กำลังแทรกอยู่ในระบบเรียน ระบบงาน และระบบสังคม นักเรียนที่ไม่เข้าใจ AI จะมีความเสี่ยงทั้งด้านการเรียน การใช้ข้อมูล และการตัดสินใจในชีวิตประจำวัน การสอน AI จึงไม่ควรจำกัดเฉพาะห้องเรียนคอมพิวเตอร์หรือกลุ่มนักเรียนที่สนใจเทคโนโลยี แต่ควรเป็นความรู้ร่วมของนักเรียนทุกคน

2) โรงเรียนต้องเปลี่ยนจากการกลัว AI ไปสู่การกำกับ AI: ทัศนะสำคัญคือ โรงเรียนไม่ควรเริ่มต้นจากความกลัวว่า AI จะทำให้นักเรียนโกง แต่ควรเริ่มจากคำถามว่า “จะทำให้นักเรียนใช้ AI อย่างซื่อสัตย์และเกิดการเรียนรู้ได้อย่างไร” การห้ามโดยไม่สอนอาจทำให้นักเรียนใช้ AI อย่างลับ ๆ และขาดความรับผิดชอบในทางกลับกัน การมีนโยบายที่ชัดเจน มีตัวอย่างการใช้ที่เหมาะสม และมีเกณฑ์ประเมินกระบวนการคิด จะช่วยให้ AI เป็นเครื่องมือพัฒนาทักษะ ไม่ใช่เครื่องมือทำลายคุณภาพการเรียนรู้

3) ครูคือผู้ออกแบบประสบการณ์ ไม่ใช่คู่แข่งของ AI: ผู้เขียนเห็นว่า AI ไม่ควรถูกมองเป็นสิ่งที่จะมาแทนครูในโรงเรียนมัธยม เพราะครูมีบทบาทด้านความสัมพันธ์ การดูแลจิตใจ การสร้างแรงบันดาลใจ การเข้าใจบริบทผู้เรียน และการปลูกฝังคุณธรรมที่ AI ไม่สามารถทำได้เทียบเท่ามนุษย์ บทบาทครูควรเปลี่ยนจากผู้

ถ่ายทอดข้อมูลเพียงอย่างเดียวไปเป็นผู้ออกแบบสถานการณ์การเรียนรู้ ผู้ตั้งคำถาม ผู้ชี้แนะการใช้ AI และผู้ช่วยให้นักเรียนเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริง

4) ความเสมอภาคต้องมาก่อนการแข่งขันด้านเทคโนโลยี: กับชนบท หรือระหว่างนักเรียนที่มีอุปกรณ์กับไม่มีอุปกรณ์ ผู้เขียนเห็นว่า ก่อนพูดถึงการใช้ AI ขั้นสูง โรงเรียนและรัฐต้องทำให้ทุกคนเข้าถึงพื้นฐานที่จำเป็น เช่น อินเทอร์เน็ต อุปกรณ์ แหล่งเรียนรู้ภาษาไทย และครูที่ได้รับการพัฒนา หาก AI literacy เป็นทักษะอนาคต ก็ต้องเป็นอนาคตที่เด็กทุกกลุ่มเข้าถึงได้

5) การสอน AI ต้องเริ่มจากคุณค่ามนุษย์: แม้ AI เป็นเทคโนโลยี แต่การสอน AI สำหรับนักเรียนมัธยมควรเริ่มจากคำถามด้านคุณค่ามนุษย์ เช่น เราควรใช้ AI เพื่ออะไร ใครได้รับประโยชน์ ใครอาจเสียประโยชน์ ข้อมูลใครถูกใช้ และผลลัพธ์ส่งผลต่อผู้อื่นอย่างไร การสอนเช่นนี้จะทำให้นักเรียนไม่เป็นเพียงผู้ใช้เครื่องมือ แต่เป็นผู้คิด ผู้เลือก และผู้รับผิดชอบต่อเทคโนโลยีในฐานะพลเมือง

4. การสรุป

1) AI เป็นความรู้จำเป็นของนักเรียนมัธยมในยุคปัจจุบัน: ความรู้เรื่อง AI ไม่ใช่เรื่องไกลตัวสำหรับนักเรียนมัธยมอีกต่อไป เพราะ AI อยู่ในเครื่องมือค้นหา สื่อสังคมออนไลน์ ระบบแนะนำเนื้อหา แพลตฟอร์มการเรียนรู้ และเครื่องมือสร้างงาน นักเรียนจึงต้องเข้าใจว่า AI ทำงานอย่างไร ใช้ประโยชน์อย่างไร และมีข้อจำกัดอย่างไร การมี AI literacy จะช่วยให้นักเรียนไม่ตกเป็นเพียงผู้บริโภคเทคโนโลยี แต่เป็นผู้ใช้ที่คิดเป็น ตรวจสอบได้ และมีความรับผิดชอบ

2) AI สามารถยกระดับการเรียนรู้ได้ หากใช้ภายใต้หลักการสอนที่เหมาะสม: AI ช่วยให้นักเรียนเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล ฝึกทักษะเพิ่มเติม และเข้าถึงคำอธิบายได้หลากหลาย แต่ประโยชน์นี้จะเกิดขึ้นเมื่อครูออกแบบกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนต้องคิด วิเคราะห์ ตรวจสอบ และอธิบายกระบวนการของตนเอง AI จึงควรถูกใช้เป็นเครื่องมือเสริมการคิด ไม่ใช่เครื่องมือแทนการคิด

3) ความรู้ AI เชื่อมกับทักษะอนาคตและความพร้อมเข้าสู่โลกงาน: ตลาดแรงงานในอนาคตต้องการคนที่เข้าใจ AI ข้อมูล ดิจิทัล และสามารถทำงานร่วมกับเทคโนโลยีได้ นักเรียนมัธยมจึงควรได้รับการเตรียมความพร้อมตั้งแต่ก่อนเลือกสายการเรียนหรืออาชีพ ความรู้ AI จะช่วยให้พวกเขาปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและมองเห็นโอกาสใหม่ในหลายสาขา

4) จริยธรรม ความปลอดภัย และสิทธิเด็กเป็นหัวใจของ AI literacy

การสอน AI ต้องไม่เน้นเครื่องมือเพียงอย่างเดียว แต่ต้องสอนเรื่องความเป็นส่วนตัว อคติ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความซื่อสัตย์ทางวิชาการ นักเรียนต้องรู้ว่าการใช้ AI มีผลกระทบต่อผู้อื่นและสังคม การพัฒนา AI literacy จึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างพลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพ

5) โรงเรียนต้องมีนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน

โรงเรียนควรกำหนดแนวปฏิบัติการใช้ AI ในการเรียน การบ้าน รายงาน และการประเมินผลให้ชัดเจน ควรอบรมครู สื่อสารกับผู้ปกครอง และให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการออกแบบกติกา การจัดการ AI ในโรงเรียนควรเป็นระบบ ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับครูแต่ละคนหรือการห้ามแบบไม่อธิบายเหตุผล

6) ความเสมอภาคเป็นเงื่อนไขสำคัญของการเรียนรู้ AI

หากการเรียนรู้ AI กระจุกตัวเฉพาะโรงเรียนที่มีทรัพยากรสูง AI จะยิ่งเพิ่มความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา รัฐและโรงเรียนจึงต้องจัดการเรื่องอุปกรณ์ อินเทอร์เน็ต แหล่งเรียนรู้ฟรี และการพัฒนาครู เพื่อให้ AI literacy เป็นโอกาสของนักเรียนทุกคน ไม่ใช่สิทธิพิเศษของบางกลุ่ม

5. องค์ความรู้ใหม่

1) กรอบ AI-RISE Model สำหรับนักเรียนมัธยม: บทความนี้เสนอกรอบ AI-RISE Model เพื่อพัฒนาความรู้ AI ของนักเรียนมัธยม ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ R: Readiness ความพร้อมพื้นฐานด้านดิจิทัลและข้อมูล, I: Intelligent Use การใช้ AI เพื่อเสริมการคิดและการเรียนรู้, S: Safety and Ethics ความปลอดภัย จริยธรรม และสิทธิเด็ก, E: Equity ความเสมอภาคในการเข้าถึง AI และ F: Future Skills ทักษะอนาคตและความพร้อมต่ออาชีพ

2) ความใหม่ของกรอบ AI-RISE: ความใหม่ของกรอบนี้คือการไม่มอง AI literacy เป็นเพียงทักษะใช้เครื่องมือ แต่เชื่อม 5 มิติที่จำเป็นต่อโรงเรียนมัธยม ได้แก่ ความพร้อม การใช้ การกำกับตนเอง ความเป็นธรรม และอนาคตอาชีพ กรอบนี้ช่วยให้โรงเรียนออกแบบหลักสูตร กิจกรรม และเกณฑ์ประเมินได้ครบถ้วนมากกว่าการสอน AI แบบเทคนิคอย่างเดียว

3) แนวทางนำ AI-RISE ไปใช้ในโรงเรียน: โรงเรียนสามารถใช้ AI-RISE เป็นกรอบตรวจสอบหลักสูตรและกิจกรรม เช่น มีบทเรียนเรื่องพื้นฐาน AI หรือไม่ มีการฝึกใช้ AI เพื่อเรียนรู้หรือไม่ มีการสอนความปลอดภัยข้อมูลหรือไม่ มีมาตรการช่วยนักเรียนที่ขาดอุปกรณ์หรือไม่ และมีการเชื่อมโยง AI กับอาชีพอนาคตหรือไม่ การใช้กรอบนี้จะช่วยให้การสอน AI มีทิศทางและประเมินได้

4) เกณฑ์ประเมินสมรรถนะ AI ของนักเรียน: ช่วยเรียนรู้อย่างเหมาะสม ตรวจสอบและวิจารณ์ผลลัพธ์จาก AI ได้ ปฏิบัติตามจริยธรรมและความปลอดภัยข้อมูล และเชื่อมโยง AI กับการแก้ปัญหาจริง การประเมินควรใช้ผลงาน กระบวนการคิด การสะท้อนตนเอง และการนำเสนอ ไม่ใช่ข้อสอบความจำเท่านั้น

5) ข้อเสนอเชิงนโยบายจากองค์ความรู้ใหม่: จากกรอบ AI-RISE ผู้เขียนเสนอให้กระทรวงศึกษาธิการและสถานศึกษาพัฒนาแนวทาง AI literacy ระดับมัธยมที่เป็นมาตรฐานขั้นต่ำ มีคู่มือครู มีแหล่งเรียนรู้ภาษาไทย มีนโยบายการใช้ AI ในงานวิชาการ และมีระบบติดตามผลด้านความเสมอภาค การดำเนินการดังกล่าวจะทำให้ AI เป็นเครื่องมือยกระดับคุณภาพการศึกษา ไม่ใช่ปัจจัยเพิ่มความเหลื่อมล้ำ

แผนภาพองค์ความรู้ กรอบ AI-RISE Model สำหรับนักเรียนมัธยม

แผนภาพ “บริบทองค์ความรู้ใหม่: กรอบ AI-RISE Model สำหรับนักเรียนมัธยม” แสดงแนวคิดเชิงระบบในการพัฒนาความรู้ด้านปัญญาประดิษฐ์ของนักเรียนมัธยม โดยมี AI-RISE Model เป็นศูนย์กลางและเชื่อมโยงกับองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ Readiness หรือความพร้อมพื้นฐานด้านดิจิทัลและข้อมูล, Intelligent Use หรือการใช้ AI เพื่อเสริมการคิดและการเรียนรู้, Safety and Ethics หรือความปลอดภัย จริยธรรม และสิทธิเด็ก, Equity หรือความเสมอภาคในการเข้าถึง AI และ Future Skills หรือทักษะอนาคตและความพร้อมต่ออาชีพ ภาพยังอธิบายความใหม่ของกรอบนี้ว่าไม่ได้มอง AI literacy เป็นเพียงทักษะการใช้เครื่องมือ แต่เป็นสมรรถนะบูรณาการที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ การกำกับตนเอง ความเป็นธรรม และอนาคตอาชีพเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ แผนภาพเสนอแนวทางนำไปใช้ในโรงเรียน เช่น การตรวจสอบหลักสูตร การจัดบทเรียนพื้นฐาน AI การฝึกใช้ AI เพื่อการเรียนรู้ การสอนความปลอดภัยข้อมูล การช่วยเหลือนักเรียนที่ขาด

อุปกรณ์ และการเชื่อมโยง AI กับอาชีพอนาคต พร้อมทั้งเสนอเกณฑ์ประเมินสมรรถนะของนักเรียนผ่านผลงาน กระบวนการคิด การสะท้อนตนเอง และการนำเสนอ มากกว่าการวัดด้วยข้อสอบความจำเท่านั้น ในเชิงนโยบาย ภาพนี้เสนอให้พัฒนาแนวทาง AI literacy ระดับมัธยมเป็นมาตรฐานขั้นต่ำ มีคู่มือครู แหล่งเรียนรู้ภาษาไทย นโยบายการใช้ AI ในงานวิชาการ และระบบติดตามความเสมอภาค เพื่อให้ AI เป็นเครื่องมือยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างทั่วถึงและยั่งยืน

6. เอกสารอ้างอิง

AI Thailand. (2024). *Annual report 2023*. National AI Strategy and Action Plan 2022–2027.

AI Thailand. (2023). *แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย*.

Digital Economy Promotion Agency. (2024). *AI เทคโนโลยีและการปฏิวัติวงการศึกษา*.

Digital Economy Promotion Agency. (2024). *Digital skill roadmap*.

Digital Economy Promotion Agency. (2025). *ลดช่องว่างดิจิทัล: พลิกความเหลื่อมล้ำ สร้างโอกาสใหม่สู่อนาคต*.

Institute for the Promotion of Teaching Science and Technology. (2024). *สสวท. สพฐ. สอศ. และ สวทช. ร่วมกันขับเคลื่อนการสอน AI และวิทยาการคำนวณ*.

Ministry of Education. (2025). *คู่มือการใช้ AI สำหรับครู นักเรียน โรงเรียนและผู้ปกครองในประเทศไทย พ.ศ. 2568*.

National Electronics and Computer Technology Center. (2024). *แนวทางการพัฒนากำลังคนด้านปัญญาประดิษฐ์*.

National Science and Technology Development Agency. (2025). *แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย พ.ศ. 2565–2570*.

Office of the Permanent Secretary, Ministry of Education. (2024). *ครม. อนุมัติโครงการส่งเสริมการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานทุกที่ทุกเวลา ระยะที่ 2*.

OECD. (2024). *Artificial intelligence and education and skills*.

OECD. (2023). *Emerging governance of generative AI in education*.

OECD. (2026). *OECD digital education outlook 2026*.

OECD Education Today. (2025). *New AI literacy framework to equip youth in an age of AI*.

UNESCO. (2024). *AI competency framework for students*.

UNESCO. (2026). *AI competency framework for students*.

UNICEF. (2021). *Policy guidance on AI for children*.

UNICEF Innocenti. (2025). *Guidance on AI and children*.

World Economic Forum. (2025). *The future of jobs report 2025*.

World Economic Forum. (2025). *Future of jobs report 2025* [PDF].

Journal

ISSN : 2774-1028 (Print)
ISSN : xxxx-xxxx (Online)

of Academic and Innovation in Social
วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์

ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2569
Volume 8 Issue 2 May-August 2026

วารสารมีคุณภาพระดับขอตำแหน่งรองศาสตราจารย์ ผ่านได้สำเร็จหลายท่าน

ได้มาตราฐานตามเกณฑ์ของ กพอ.2565 บทความวิจัย และ บทความวิชาการ

จัดทำโดย
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตั้งอยู่ เลขที่ 79 หมู่ที่ 1 ถนนพหลโยธิน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
อีเมล: sonvijai.com@gmail.com
เว็บไซต์: https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JAIS